

EGYÜTT 2012/3

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Bakos Kiss Károly (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1965–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Dr. Botlik József, Fodor Géza

BETHLEN GÁBOR

Alapkezelő Zrt.

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap és a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórak: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

NINCSEN NÉKEM EGYEBEM

Nin - csen né - kem e - gye - bem,
csak egy ris - ka te - he - nem.
Fél - re - kö - tøm a bor - nyát,
séj - haj, úgy fe - jem meg az any - ját.

*Nincsen nékem egyebem,
csak egy riska tehenem.
Félrekötöm a bornyát,
sēj-haj, úgy fejem meg az anyját.*

*Minek vagy te olyan bús,
hisz megsült már a kacsahús.
Van még egy az árokba,
sēj-haj, amoda jön sápgova.*

*Fáj a kiskutyám lába,
megütötte a szénába.
Úgy kell, úgy kell neki, hadd fájjon,
a más asszonyához ne járjon.*

Nagydobrony, 1988.

Énekelte: Baksa Ferenc, sz.: 1902.

Gyűjtötte: Vári Fábíán László

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Már ma éjjel (vers)	2
BARHA GUSZTÁV: Álomfejtés (novella)	4
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Locsogós karácsony (novella)	7
CSEH SÁNDOR: Akácfák alatt (regényrészlet)	14
BAKOS KISS KÁROLY: Vidéki idill, Szög (versek)	23
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Rezgés, Születésnapomra (versek).....	24
MARCSÁK GERGELY: Gyorséttermi anizs, Holnap hajnalig (versek), Zuhanás (kispróza).....	27
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A félelmen túli tartomány polgárai (Emlékezés Nagy Gáspárra)	29
LENGYEL JÁNOS: Ébredés (vers)	33
ORTUTAY PÉTER: Buli az Igaz Szónál (dokumentum-novella, befejező rész)	34
KURMAI-RÁTI SZILVIA: A diploma predesztinál (tárcanovella)	44
ERNYEI BEÁTA: Egy befejezett nagy mű újratemetése – az Alkotó nem pihen	48
DUPKA GYÖRGY – ZUBÁNICS LÁSZLÓ: A zsidóság múltja és jelene Kárpátalján (tanulmány)	52
PALÁDI VIKTÓRIA: A csehszlovák nemzetiségi politika hatása a pravoszlávia terjedésére Kárpátalján (tanulmány)	65
PALLAGI LÁSZLÓ: Som település története a szovjetrendszer kiépülésének idején (1944 – 1953) (tanulmány)	72
KOVÁCS ELEONÓRA: Csökkenő növekedés (recenzió).....	78
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, Új könyvek.....	83

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

MÁR MA ÉJJEL

*Tíz éve nem lelem apámat,
s anyám is bolyong öt kis éve.
Lidércfelleg nyomja a mellem,
cserepesedik holdam fénye.
Nem tudhatom, hová lehetek.
Talán magamon kívül voltam,
mikor a kocsi megjött értük.
Szólj, aki láttad őket holtan.*

*Nagydonbásztól Krasznójárszkiig
felszántok minden gulág-telket,
felforgatom az éjszakákat:
Laci és Márta, hol lehetek?
Felöltözöm talpig titánba,
engem többé nem vernek szájon,
foszforfáklyát lobbantok lángra,
hogy az úrsikló rám találjon.*

*A csillagkapu alatt megállok,
mutassátok, mi van mögöttem?
Kuss legyen már! Az Isten lovát
egy nyíri zsvivány épp elkötötte.
De ha vége a razzjának,
visszamehetek – mondják – bátran,
megláthatom, ha azt akartam,
apám s anyámat rabruhában.*

*Tudatom tompul, most hagy cserben.
Mellém fekszik egy céda álom:
holtapám diót tallóztat egy
szelekkal szétlőtt égi tájon,
bús szülém meg szemei nélkül
kapirgál a törött avarban.
Jaj, kisfiam, szörnyűség készül,
tudod, én megérzem, ha baj van.*

*Tegnapelőtt a kenyérsorban
fröcsögő szájjal nekem estek.
Azt beszéltek, lóttek utánad,
szaglászó kutyákkal kerestek.
Én Uram, Atyám, nem kén még az,
két karod te még emelheted.
De imádkozz, mert már ma éjjel
elkérhetik a lelkedet!*

BARTHA GUSZTÁV

ÁLOMFEJTŐ

A hálószobában hosszabb-rövidebb lélegzetek tördelik a csendet. Álmában egy kicsit mindenki költő – ahány álomkép, annyi kibontásra váró jóslat, intelem.

Balra guruló piros alma: ne légy kíváncsi!

Mélybe tartó lépcső: fogadj szót!

A hálószobában verslábát váltanak a lélegzetek: a két szapora, egy hosszú.

Magányos almafa; virágzó almafa. Langeléta vándor közeledik, gitárral a vállán, mögötte porzik a földút...

Meredély. Horgászok lépdelnek le-föl a földbe mélyített lépcsőkön.

Rövidnyelű ásókkal ássák a lépcsőt...

Ágrólszakadt elhíthető! Inggallérja kosztól fekete, lehelete forró. Csókot lopott...

A szakadékpárt magas. A horgász kezében bot, a boton zsinór, a zsinór on horog...

A lépcsőházban elcsavarta egy ringyó fejét, el a mocskos kezével!

Szomorúfűz sarjad a folyóparton leszúrt husángból; a horgász, hipp-hopp, lekapja a halat a horogról. Jaj, kicsinyke hal ficáncol a szőnyegen, szája kiszakadt... Jaj, folyik a vér!

A hálószoba ablakán besüt a holdvilág; füstezüst az asztal lapján...

Vacsorára Kata halat süttött, nyitott konyhaablaknál.

Az emberek szeretik a halételt, ha a hozzávalót olcsón megvehetik. Sütve, főzve, a lakótömbben mindenki halat vacsorázott. A blokk előtt állt meg a lajtos gépkocsi.

Bence kijelentette, hogy a pontyok valószínűleg már nem éltek, csak vergődtek; meg hogy az ostoba panellakókat könnyű elhíthetni. Nesze Kata, szaladj Kati: le a lépcsőn, álld ki a sort, vásárolj halat máskor is... Oxigénhiány, agyhalál... – visszakozott Bence, de a sercegő olaj már túlfutott a serpenyő peremén. Csak vízzel ne! És a kéklángból nyomban piros lett, amint törlóruha tüzet fogott. Hiába kiáltotta, hogy dobja ki az ablakon, engedjen rá vizet a csapból, Kata addig-addig hadonászott az égő, parázsló rongydarabbal, míg tele nem szállt könnyfakasztó füsttel a kicsiny konyha.

Fiatal házaspárral – uram bocsá’! – az ilyesmi könnyen megesik, ráadásnak a hal is odaég. De hat év együttlét sok mindenre másként reagál. A gázon gyakorlott mozdulattal félre húzzák a serpenyőt; bekapcsolják az asztali ventilátort, aztán, némi felhanggal, megkérdik egymástól – most boldog vagy?

Kata szép arca düh-vörös lett: megint hagyta a fejét telebeszélni! Bence idegesen téblábolt a folyosón, szekrényajtót nyitott, zárt, majd bekapcsolta a tévét, és hagyta magát telebeszélni. Érdekes: „a kutyának sem kellesz” „a kutyád kölyke sem kell senkinek” szólás módosult alakja. Minden marhaságot kitalálnak! Kata fülelt, a tévében pont a „mi számunk” ment, a trallala-la... Sírni nem is olyan könnyű, mint ahogyan azt a férfiak hiszik. De minek a sírás!? Remekül érzik magukat, nem? Kata félig hámozott krumplit dobott a tálba, s nem nyúlt utána. Tegnap este – még hogy magától! – lezuhant a szekrényről és darabokra tört a nászajándékba kapott kristályváza, azelőtt az akvárium oldala repedt szét... Hát érdemes?

Bence idegtépő lassúsággal evett. Kata nem kívánta, hogy szálkát nyeljen, de ami sok... Bence olykor-olykor Katára pillantott; Kata kezére, hajára, a mozdulatra, amivel szájához emelte a tört krumplival tele kanalat. Mi van, mit bámulsz? Semmit – váltott üzenetet a tekintetük. A semmi mivé változhat? Rosszabb esetben lecsaphatja a konyhaasztalra a kanalat és elvonulhat a szobába, duzzogni. Jobb esetben, ül tovább a fenekén, s mosolyt erőltet az arcára: köszönöm, drágám! Bence, zavarában, hol a plafont bámulta, ami nemde a felső lakás konyhájának a padlója, hol a csempepadlót, ami ugyebár az alsónak a plafonja. Élettér? Fészkes fene!

Kata nem a fotelbe ült le tévézni. Bence a szőnyegre, és kinyújtotta a lábát, ahogy szokta, hogy hol a jobb kezére tudjon támaszkodni, hol a balra. A kormány mögött ül egész nap, Kata bezeg jön-megy a munkahelyén; a nyakigláb zenetanár meg egyenesen szökdel, kettesével szedi a lépcsőt föl a negyedikre. Ha tudni akarod... Bence nem akarta tudni: majd ha süket lesz és vak! S nem nézett hátra a vetett ágyon kuporgó Katára.

Az ablakból rálátni a szemközti háztömb előtt árválkodó szomorúfüzre. Alkonyattájt még szomorúbb.

Kata lekászálódott az ágyról, és előbb az ablakhoz ment. Bencének egyáltalán nincs érzéke a széphez. A tévében mosópor reklám ment... Kata, ne császkálj, nem tudok milliófelé figyelni! Kata felforgatta az előszoba beépített szekrényét, a fürdőszobában kidobálta a kosárból a szennyest: nem találta a törölközőt. Azt keresi – állította váltig. Bence amondó volt, hogy

a tegnapi napot. Kata Bencére nézett, aztán oldalra fordult, lassan körbete-
kintett a feldúlt fürdőszobában. Tudod melyiket!? – visította váratlanul, és
Bence arcába vágta a kezében szorongatott koszos férfiinget.

Kata a fotelban ült, Bence átkapcsolt a magyar híradóról az ukránra. Ha
ború, semmi derű; ha derű, semmi ború; a cukrot adagolják kockánként, az
áremelést apránként... Bencének tágra nyílt a szeme, kézfejjével hossza-
san dörgölte a szemöldökét. Igaz, az évek nem múlnak el, csak úgy... A
szaküzletben hallhatta valakitől, vagy az elhitejtőjétől, attól... attól a nya-
kiglábtól! Kata a hajával bíbelődött, copfot font és mosolygott, hagyta
magát bámulni. Emlékszel? Trallala-la... A szerelmet öntözni kell, a könnye-
iddel... Bence legyintett. Tudod, Kata, mi az ukrán valóság, tudod mi:
kétütemű helyben állás. Te ütsz engem, én meg téged. Kata ujjjaival szétfé-
sülte félkész hajfonatát és előre hajolt, mind közelebb Bencéhez... Hat év
sok idő, Bence ujjai gyakorlott mozdulattal zongoráztak a távkapcsolón.

Félhomály gubbadt a szobasarokba, odakint besötétedett.

Bence megnyitotta a kádcsapot, Kata már lezuhanyozott. Hónapok óta
nem szappanozzák egymás hátát. Bencének, mint általában, hajnalban kell
kelnie, a szaküzlet nyolckor nyit, az iskolákban fél nyolckor kezdődik a
tanítás... Bence összeszorult torokkal huppant le a vécé ülőkéjére. Kata
odakint kávéfőzött reggelre. Kata összehajtogatta az ágytakarót. Kata tisztán
tartja... mobiltelefonja hívásinfóját. Semmi, semmi baj – nyögte Bence, és
a víz túlcserdült a kád peremén.

A televízióban tátogó emberek állják körben a vérében fekvő áldozatot.
Kata lefekvés előtt levette a hangot. Hol itt a dráma? A szerelem és a halál
elég önmagának... Vajon miért mond ilyeneket? Bence sajnálgat, szeretget
kutyát, macskát, csak a szomszédokat nem. Bence nem közömbös. Már
alszik. Mostanság piros almákkal álmodik. Abban igaza van, hogy az út-
széli virágzó almafák kivágása, a barbárság netovábbja, de ettől még... De
ha meghal a szerelem, mi marad?

A hálószoba ablakán besüt a holdvilág; füstezüst az asztal lapján.

A hal: szerelmeskedés.

A vér: veszedelem.

A kéz: féltékenység.

A csók: hiábavalóság.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

LOCSOGÓS KARÁCSONY

„...kívül a magyarázat.”

József Attila

Ó, Uram,
mindvégig
az üdvözítő szeretet szentségét
hirdető,
jutalmul
tövískoszorúval megkoronázott
Egyszülött Fiad
születésének ünnepét
hozta el
az esztendő,
harmincharmadik évem
utolsó előtti
hétvégéje,
rettent
a pimasz párhuzam
sorsom
és Fiad sorsa között,
de
szükségyszerű,
mert így,
napokkal
a jussomul kimért
krisztusi kor
beteljesedése előtt,
magam is
tüskés koszorúval
hajadon fejemen
kegyelmet, igazságot

én sem várhatok
a keresztfámat
rikácsolva ácsoló
sokaságtól,
sárral, pocsolóval megalázott
télidőben
sziszegnek, belém marnak
fullánkossal szitkok,
kopognak koponyámon
kövek,
szédülök,
kék villámlással fut
elmém egén át
a félelem,
hiába keresem
a vétket,
ami
megvetésre méltóvá züllesztett
azok szemében, akik
nemrég
ujjongva emeltek
úgynevezett
elsővé
ezer lélek közül,
szinte nyomasztó bizalommal
testálva rám
küldetést,
legyek

reménnyel világotló jelenés
előttük
a sóhajokkal hiába suhogó
sötétségben,
vigyem, vezessem
őket,
a göggel, bottal, ármánnyal
annyszor félholtra vert,
pőre bőríg kifosztott
maroknyi sokaságot
élhető jövő felé,

pedig
se plakáton,
se szórólapon,
se élő szóval
nem ígértem,
nem ígérhettem
a megváltás
csodáját,
tudtam
elejétől fogva,
közülük való elsőként
még inkább készek
lehetnek, lesznek
eltaposni
duhaj eszmék, negatív energiák
tisztá lelkek szentséges mezőit
patkóval típró patái,
hogy maradjak
elsővé emelve is
engedelmesen hajbókoló
utolsó senki,
eddig bírtam
szusszal,
fífikával,
bátorsággal
velük, ellenük,

nem győztem,
de ellenükben
a döntetlen
biztató vigasz
lehetne,
ha másfelől
nem sújt
kivédhetetlen
csapás,
elfogyott mögülem,
ellenem fordult
a sokaság,
ezer torokból fröcsköl bugyborogva
felém a vád,
én is
elkurvultam,
odaadtam, elkótyavetyéltem
a tisztességet, a bizalmat
hitvány
ezrekért,
ezért
nem érdemlem
a választott első
tiszttségét,
takarodjak
tiszttségemből, akár
világgá futhatok,
senki nem fog
megsiratni,
honnan
a gyűlölettel átítatott
bizonyosságtudat
szavaikban, szemükben,
öklösen hadonászó
indulatukban,
hiszen
láthattad, hallhattad, Uram,

hiába biztatott
gondosan megválogatott,
ékeszólásba ügyetlenül csomagolt
érvekkel

Tóbiás,
az újmódi
gátlástalansággal
megtollasodott falubeli,
annak idején
legbőszebb ellenjelöltem
mocskosan nagyszájú kortese,

én
nem kértem,
nem vártam,
el sem fogadtam
tőle

azt az átkozott
borítékot,
Uram, te vagy
a tanúm,
makacsul hajtogattam,
itt a számlaszám,
ha komolyan gondolja
az adományt,
utalja arra,
ahogy
a törvény előírja,

Uram, hát
rajtad kívül
ki tehet arról,
hogy Tóbiás
méltatlankodva
rázta a fejét,
fújta megátalkodottan
a magáét,

nézd,
ellened agitáltam,

emiatt most is
orrolsz rám,
hidd el,
én ezt
megértem,
de
volt ahogy volt,
a választást megnyerted,
most már
csak ez számítson,
a felelősség, ami
győztesként
a nyakadba szakadt,
millió a gondod,
hadd segítsek
cipelni azokat,
itt ez a pénz,
jut is, marad is,
és ha már
eljöttem, elhoztam
személyesen,
miért vinném vissza,
le a bürokráciával,
vedd el, örülj neki,
van annak helye
a csonka költségvetésben,
hálából
legfeljebb
ideadjátok bérbe
ötven évre
a homokbányát,
az évi tarifa nem számít,
ha akarjátok,
az összest előre
kipengetem,

igen,
lett volna helye,

az óvoda gondjainak költsége
 kitelt volna belőle,
 de Uram,
 hogyan
 várhatnék, követelhetnék
 másoktól, a sokaságtól
 törvénytiszteletet,
 ha én is
 teszem, elkövetem
 a törvénytisztelet
 vétékét,
 ezzel a gondolattal,
 keresetlenül kifakadó szavakkal
 küldtem el végül
 Tóbiást,
 aki
 sértetten háborogva
 csapta be maga mögött
 az ajtót,
 mennyi,
 talán
 két perc múlva,
 az ablaktól visszafordulva
 vettem észre,
 a borítékot
 asztalomon hagyta,
 a hivatali rutint
 hűségesebben felügyelő
 szemfüles ösztön
 és
 az okot, lehetséges
 okozatot
 muszáj-alapossággal
 szimatoló
 józan ész
 szokatlan módon
 egy húron pendülve,

toporzékolva
 nógatott,
 vigyázzak,
 nem cél nélkül
 ennyire
 erőszakos
 az adakozó,
 alantas szándékkal
 mérgezett alamizsna
 ez,
 láthattad, Uram,
 mozdult a kezem,
 hogy arcomat hevítő
 haraggal,
 két ujjam csipeszével
 a sarkánál szorítva,
 utálkozva
 fogjam, vigyem
 utána,
 dobjam
 a jót
 gonoszul cselekvő
 szeme közé,
 későn,
 hirtelen
 durva zörejjel
 rám nyitották
 hivatali szobám
 párnázatlan ajtaját
 öltönyös-nyakkendő
 ismeretlenek,
 egyikük
 azonnal,
 vércse-mohósággal
 kiragadta kezemből
 a borítékot, feltépte,
 sunyin villogó

*kárörömmel
 számolni kezdte
 a százasokat,
 egy,
 kettő, három,
 négy, öt, hat,
 döbbenetbe dermedve
 néztem, bámultam
 a jelenetet,
 a szavak cserbenhagytak,
 csak a tekintetem
 csapkodott riadalmasan
 feléjük, körülöttük,
 ez bizony
 harminc,
 kereken
 háromezer,
 összegezte
 ijesztően csillanó szemmel
 az egyik,
 a másik
 felém fordulva
 egészen közel lépett
 hozzám,
 rám villantotta
 remekbe szabott
 műfogsorát,
 kenőpénznek
 súlyosan sok,
 lefoglaljuk,
 Önt
 korrupció
 megalapozott gyanújával
 letartóztatjuk,
 a saját érdekében
 nyomatékosan
 figyelmeztetem,*

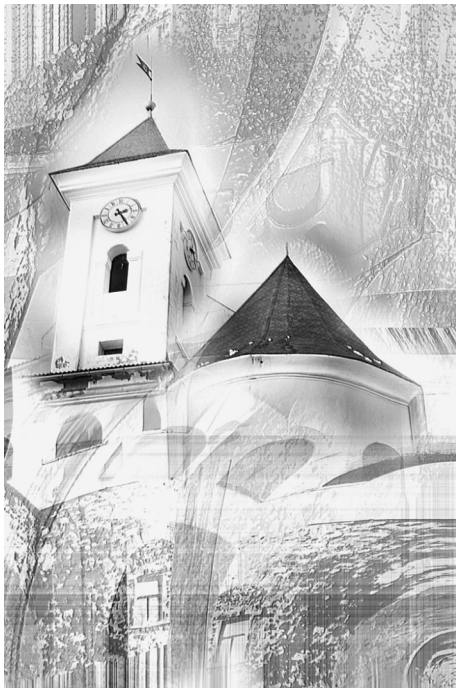
*ne merészeljen
 ellenszegülni,
 a teleholdasan duzzadt arcról
 pacsulí szaga
 áradt elviselhetetlenül,
 hátrálásra kényszerített
 a székemig,
 rémülten ráomolva
 az eszmélő értelem
 végre
 kétségbeesetten
 felkiáltott,
 nem,
 nekem itt
 dolgom van,
 kicsodák önök,
 hagyjanak békén,
 semmi közöm
 ahhoz a pénzhez,
 még nem járhat messze
 Tóbiás,
 keressék, találják
 meg,
 hozzák ide,
 szembesítsenek velem,
 beszélhettem,
 vigyorogva
 emelték szemem elé
 az igazolványukat, hogy
 egyetlen pillanat alatt
 letaglózzon
 a bizonyosságga kövülő
 sejtelem,
 bűnügyi
 nyomozó hivatal,
 gazdasági osztály,
 tehetetlenül*

bukott arcom
az asztallapra,
a tenyerem hiába szállt
oltalmazón
tarkómra,
hallottam
a két kattanást,
éreztem a fémkarikák
hidegét,
a rideg erőt, ami
kétfelől kényszerítve
felemelt, magával sodort
az ajtón, a szűk előtéren át
ki az utcára,
bámuló járókelők
szemeláttára
betuszkolt
fekete varjúként gubbasztó kocsiba,
láttad, hagyta, Uram
megtörténni velem
az elképzelhetlent,
az anyósiülésen terpeszkedő,
tekintetét sötét napszemüveg alá rejtő
harmadik öltönyös
emberi formájú
ábrázatán
a kaján vigyort,
ahogy füléhez szorított mobilon
elégedetten jelentette,
akció
sikeresen
végrehajtva,
veliünk a madárka,
visszük a kalitkába,
ott,
két nap alatt
az előzetesben

a menzesz görcseivel is
megátkozott kínok között
tépelődve
szembesültem
a megvilágosodás
iszonyatával,
és azóta,
egy hónapja
úgymond
szabadlábbon
ténferegve
naponta tapasztalom
a porba sújtó valót,
mintha
leprás lennék,
kiátkozott magából,
sorsomra hagyott
a sokaság,
tudom, összes
remegő porcikámmal
érezem,
így,
ármányos precizitással
kitervelt akció,
felhergelt csöcselékké vetemült
ezer lélek
gyűlöletének
áldozataként
esélytelenül
kiáltanék
igazamért,
nem teszem, Uram,
mert itt bennem
összeomlott
teremtett világod
élhetetlen rendje,
hát

ne csodálkozz,
ha fiad locsogós ünnepének
szentestéjén
hiába játszik önfeledten
csalfa fény
hajam
szőke romhalmazán,
hiszen belül,
a lélek
szétdúlt dimenziójában
már csak
szenvedés,
konok, néma
tagadás,

hogy mást
ne tehessenek,
a kiszenvedett hit
tetemét odahagyva
már ne
hozzád,
tőled
meneküljek,
uram,
ki Tóbiásban
a kárörvendőn vigyorgó sátánt
jobban szereted.

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT

(Folytatás)

A késő délutáni órákban érkezett el az a pillanat, amikor végre Laci nagy hajjal benőtt feje Bródi úr szeplős keze alá került. A kézi nyírőszerszám életlen volt, mint a bot, s ráncigált, mint a veszedelem, de hősrünk, túrte, mint a birka. Meg volt róla győződve, minél többet szenved, annál nagyobb lesz a jutalom, ami nem más, mint beilleszkedni Mózsi és Dugó bandájába.

Bródi úr sovány, alacsony, vörös bajszú ruszin emberke volt, s csupán két éve költözött feleségével a faluba. Tisztán beszélt magyarul – s a tanító úrnak is feltűnt –, értelmiségi szinten gondolkodott és társalgott, nem kedvelte az oroszokat, akik őt erőszakkal ukránná tették, s a kommunizmus eszméivel sem volt valami közeli barátságban. A múltjáról nem akart senkivel sem beszélni, csendes természetű, józan életű embernek ismerte mindenki. A traktorbrigád gépparkjában volt éjjeliőr, de beszerzőként is alkalmazták. Kis őrbódéjában esténként hajnyírásra érkezőket és sakkpartnereket fogadott. A Laci haját pillanatok alatt lenyirbálta, s csak két doboz Verhovina cigaretta árát kérte fizetségül. A világnézeti kérdésekben a tanító úrral elég gyorsan közös nevezőre jutottak.

– Úgy látom, mi nagyjából egy cipőben járunk a tanító úrral – állapította meg.

– No és hogy érti ezt, Bródi úr, ezek a cipők nem szorítanak? Nem felemásak?

– Nagyjából egyformák a cipőink, mert maga mint magyar, a lágerben is volt, én pedig azért, mert ruszin vagyok, csak én politikai okok miatt ültem, a nagy pofám miatt.

A témák sűrűsödtek s a két beszélgetőnek olyan érzése támadt, mintha már régen ismernék egymást. Lacinak azonban úgy tűnt, elege van a felnőttekből a mai napon, úgyhogy gyorsan illanó kámfort játszott. Minél hamarabb élvezni akarta azt a hatást, amit a többi fiú előtti megjelenésével kivált. Elsőnek Pali intézett hozzá meleg szavakat.

– Na látod! – most már ember vagy, ha nem is látszol annak.

Laci felvörösödött és ökölbe szorult a keze mérgében, de verekedésre nem került sor, mert a kritikus helyzetnek Fonoszék vetettek véget.

– Álljon meg a menet! – szólt közbe Pityu – Itt van a labda, inkább futballozzunk!

Ennek az ajánlatnak nehezen lehetett ellenállni. Az egyik csapat kapitányává Pali, a másiknak Pityu lett kinevezve, aki három házzal odább lakott. Először nyílhúzással állapították meg, ki az a csapatkapitány, aki elsőnek választjátékost a csapatába, persze a legjobbat. Laci életében először játszott akkor futballt, s csak annyit értett hozzá, hogy jó nagyot kell a labdába rúgni, hogy repüljön. A labda a későbbiek folyamán majd nagyon fontos szerepet játszik az életében. Nem túlzás, de ha csak azt a szót hallotta – „futball”, szinte elakadt a lélegzete s mindenről hajlandó volt lemondani, hogy játszhasson. Ezek a meccsek az akácfák alatt, a széles soralján zajlottak, naponta akár többször is. Gyakoriak voltak a sérülések, hiszen mezítláb játszottak, de a badalói fiúk tudomást sem vettek a vérző lábujjakról, a kék foltokról, s egy, csak egyetlen egy cél lebegett előttük: legalább egy ici- picit hasonlítani Puskásékhoz, az aranysapathoz. Kár, hogy ezek a futballért rajongó, szívvel-lélekkel játszó gyerekek ekkor még nem láthatnak televíziót és benne a sportközvetítéseket. Pedig megérdemelték volna! A közös futballozás öröme és a kopaszra nyírt fej, a továbbiakban véget vetett minden veszekedésnek, így Laci teljes értékű felvégi bandatag lett.

Egy délután végre eleredt egy jó kiadós májusi zápor. Estefelé elcsendesedett ugyan, de nem állt el, kövér cseppjei továbbra is nagy buborékokat vertek a tócsákba. A késői vendég soká marad – örvendezett Elek, az sem lenne baj, ha reggelig így esne. A földeken dolgozók csuromvizesen tértek haza, de vidám volt mindenki – megérkezett az aranyat érő eső. A gyerekek sem félték a langyos esőtől és boldogan eregették papírcsónakjaikat a „folyám”-nak nevezett árkok rohanó vizében. A tanító úr és családja a tornáról nézte a természet ünnepét, az ózondús levegő kellemes érzésekkel árasztott el mindenkit. Besötétedett. A nagy csöndben távoli énekszó hallatszott. A kocsmában italozóknak elfogyott a türelmük és úgy döntöttek, ha meg is áznak, akkor is muszáj hazatérni. A középkorú férfiak ritkán, de a huszoneves legények és más fiatalok elég gyakran néztek a pohár fenekére a kemény napi munka végén. Nem voltak lerészegedve, csak ahogy azt a tanító úr nevezte, némi szalonspiccük volt. Ilyenkor a fiatalemberek egymás vállát karolva, csoportosan rótták az Alvéget és a Felvéget, népdalokat és magyar nótákat daloltak, arcukat elfedte a sötétség. Az akkori felfogás szerint az utcai éneklés elfogadott volt, s ha egynél több kocsmá-

ból hazafelé tartó fiatal nem lett volna hangos jókedvében, azokat „megszólták” volna: Na, ezek már nótázni sem bírnak a részegségtől! Amilyen szokássá vált ez az esteli nótázás, olyan szokása volt az otthon lévőeknek a hallgatóság. Inkább mosolygós izgalommal, mint elégedetlenséggel találgatták, hányan és kik vannak odakint, ki énekel szépen és ki hamisan, melyik nóta jelent valamit valakinek, talán egy eladólánynak, vagy menyecskeének, vagy pedig szülőknek. Másnap a lányok nevetve kiabálták a fiúknak: Megismertük a hangotokat! És megnevezték azt, akibe szerelmesek voltak. – Te énekeltél a legjobban. A fiatalok most elvonultak, s a szemerkélő esőben csak egy ember nótázott. Hangja öreg volt és rekedt. Nagyon lassan, tántorogva haladt, de hangosan, tisztán ejtette ki a szavakat. Ez az ember büszkén hozta mindenki tudomására a kilétét, sőt hangsúlyozta, hogy ő nem akar ki, ő egykoron magyar csendőr és a falu egyik legmódosabb embere volt. Vén Bajusz az Akácos utat csak félig énekelte el, majd a Volt szeretőm tizenháromba kezdett. Egy-egy dal végén beszélt magában, hogy bátrabb legyen társ nélkül. Leginkább akkor lehetett érteni a beszédét, amikor a kommunistákat szidta közönséges paraszti imádsággal. A háza elé érve áttért egy régi dalra, amelyet csak az idősek ismerhettek: Hej, bajadérom, kit a szívem imád.

A tanító úr már a tiltott nyugati „meséit” hallgatta a rádiójában, amikor Balog úr kopogott az ablakán. Beszélgetni szeretett volna, de a tanár úr finoman elhárítva bocsánatot kért, hogy ő már ilyenkor aludni szokott a családjával együtt. Vén Bajusz megértő volt, s remélte, hogy holnap találkozhatnak a kútnál, egy kicsit informálódni a nagy politikáról.

– Hát oszt azt szeretném még mondani – pödörgette a bajszát fontoskodva –, hogy ott van az az üres disznóól, hogy ha akarják, hát használhatják, csak szerezzenek bele „kvártélyost”. Ez már a tanító úrnak tetszett is a Balog úr borszagú beszédéből.

Végre megérkezett a mosolygó májusnak az az ideje, amikor megérett a cseresznye, és megjelentek a szép sárgásbarna cserebogarak. Ezek az egyszerű, de természetes örömek is nagyon boldoggá tudták tenni a falusi pulyákat. Korán reggel, amikor a bogarak még meg voltak dermedve az éjszaka hűvösétől, a pulyák lementek a gyümölcsöskertbe, zsákokat terítettek a nemtudom szilvafák alá a harmatos fűre, hogy a cserebogarakat könnyebben összeszedhessék. Sok volt ezekből a szép, tiszta, de kártékony rovarokból, pusztítani kellett őket, azonban a legszebbeket, a legnagyobbakat meghagyták és üres

gyufásdobozokba, vagy befőttes üvegekbe zárták. Laci is megrázta a szilvafákat, s csak úgy potyogtak az alig vánszorgó cserebogarak. Egy részüket lovaknak keresztelte el, a többieket tankoknak. A lovak és a tankok zöld leveleket fogyasztottak. A vásott, leleményes pulyák, érdekes és kegyetlen játékokat találtak ki a megkínasztásukra. Volt, aki a farkukba cérnát fűzött, s úgy röptette, volt aki „kötél”, azaz cérnahúzásra kényszerítette, de lehetett a lányok hajába is dobálni, ez volt a legszórakoztatóbb játék, ilyenkor nekik visítani volt illendő. A Laci egyik „lovát” véletlenül felfalta a Vén Bajusz macskája, ami eléggé felbosszantotta őt. A legszebb mén pusztulását meg kell torolni – gondolta. Egy vödör alján a szobafestésből megmaradt némi zöld színű mész. Felülről nézve víznek látszott, és ő gondolkodás nélkül rázúdította a peches fehér cicára. Az eredményen Laci épp úgy meglepődött, mint a cica, amelyik gyorsan felmászott a háztetőre és gyönyörködve vizsgálta újszerű bundáját.

Az utca felől motorzúgás hallatszott. A kolhoznak két teherautója volt, az egyiket, a németektől zsákmányolt járművet „Studabekker”-nek hívták, a másikat a sokkal kisebbet „polutorká”-nak. Most a polutorka bukdácsolt a köves úton, köhögött, csuklott, nagyokat recscent a kátyúkban, de nem is ez volt az igazi látvány, hanem az, hogy erre a masinára, úgy, mint mindig, most is rászabadult a Felvég összes kutyája Domcsival az élükön. Az örületbe kergetett sofőr megpróbálta elgázolni őket, de ez sosem sikerült neki. A közönség a kutyáknak drukkolt, azok pedig boldogok voltak, mert végre elzavarták a polutorkát.

A legelőre ballagó tehéncsorda után már le volt takarítva a sorolja, amikor a Paliék lócája előtt javában gyülekeztek a fiúk, de voltak lányok is közöttük. A főkolomposok és az alkolomposok mind együtt voltak és miután nevetgélve megtárgyalták a négy lábúak támadását a négykerekű ellen, Mózsi, a nagy szónok előadását hallgatták. Mint általában, most is füllengett és fantáziázott.

– Izé ni – van nekem egy strasszer galambom – mesélte –, amelyik olyan bátor, mint én. Az nem fél sem a macskától, sem a kutyától, inkább kivívja a szemüket. Meg azt is hallottam, hogy volt egyszer egy öregasszony, aki csak ránézett fél szemmel a tehenre, oszt abból tej helyett csak vér jött.

Gusztai egy nagy „A”-t kiáltott, a többiek „juj”-t. Mózsi tovább folytatta:

– Egyszer meg megvadult egy bika. Mindenki elszaladt, csak a vénasszony maradt ott. A szemébe nézett a bikának, oszt az meg megtorpant, oszt lefeküdt, úgy megszuggerálta!

Dugó megvakarta a feje búbját.

– Te! – szólt kisvártatva. Nem kéne nekünk is megpróbálni ezt a szuggerálást? Hátha mi is értünk hozzá! Azt mondják, ezt nem tanulják, erre születni kell, de hátha rászülettünk! – he?

– Így van – helyeselte Pali és Pityu is. – Hátha rászülettünk!

Laci, aki már azt sem tudta, mit hisz, mit nem, rögtön azt indítványozta, hogy akkor meg mire várunk, keressünk egy bikát és tudjuk meg, ki az, aki erre született.

– Bikát nem kell keresni, aki akar, jöjjön velem – szólalt meg Feri, aki-nek az anyja fejőnő volt a kolhozfarmon és gyakran elvitte magával őt is.

Ki ne akart volna menni? Mindenki egyszerre.

– Állj! – kiáltotta Mózsi – sokan leszünk, ennyi pulyát úgysem engednek be az ólba. Az jöjjön, akit én mondok, te, te és te. Na még jöhet Jolánka is, mert neki nagy düledt szemei vannak. Mivelhogy az ötletet Laci adta, így ő is tagja lehetett az expedíciónak.

Reménykedve, bizakodó hangulatban indult el az öttagú csapat, s a végén már heten érkeztek a kolhozfarmra, ahol a bikák éltek. Ezt a jobbára istállók számára fenntartott területet valójában nem is farmnak nevezték a badalóiak, inkább mindenki „Erdő”-nek hívta. Talán száz vagy kétszáz évvel azelőtt, még valóban erdő volt azon a helyen, innen eredt az apáról fiúra szálló megnevezés. Ilyen volt még a Döllő, a Szeg, a Nagy Péter kőrifása, ahol már rég nyoma sem volt még bokornak sem, aztán a Tenevizsla – a holt-Tisza ága és a cinterem, aminek külön története van. Feri volt a legjáratosabb az „Erdőn” – ő tudta, hol, melyik istállóban vannak a lovak, melyikben a szarvasmarhák. Az első istálló az ökröké volt. Nem volt tele állatokkal, már sokat befogtak a járomba dolgozni.

– Itt vagyunk az ökrök közt – mondta Mózsi röhögve. Ki akarja elsőnek kipróbálni a szuggerát?

Furcsamód mindenki húzódozott, mindenkinek a bikára fáj a foga, csak Jolánka düllesztette nagy gombszemét az ökröre, de semmi sem történt, az csak kérődzött együgyűen, mintha rágógumizott volna. Jolánka meg is sértődött ezért. A lovak istállója viszont teljesen tele volt még. Középen egy szűk betonpadkán kellett elmenni közöttük. Ahogyan beléptek, a sok-sok lófej mind abba az irányba fordult, ahonnan a pulyák érkeztek. Nagy okos barna szemek mintha azt kérdezték volna: nini! – hát ti kik vagytok, törpe gondozók? Laci úgy érezte magát, mintha egy színpadon lenne, ahol a rengeteg szempár mind őt figyel, s ettől szinte lámpaláz lett. Megtorpant, de Mózsi hátba vágta.

– Ne félj tőlük, te! – mondta. Ezek csak lovak. Még akkor se bánának, ha nem lennének odaláncolva.

Végre odaérkeztek a látogatás céljához, a tehénistállóhoz, ahol orrfaragó bűz fogadta a „szuggera” csapatot, mert a disznóólak is a közelben voltak. Feri óvva intett mindenkit:

– Figyeljetez ide! Mindjárt itt lesz egy nagy hamis bika. Mihálynak hívják. Nehogy valaki valamilyen pirosat mutasson neki, még a nyelveteket se dugjátok ki, mert az, ha elszabadul, mindönket a levegőbe hajigál a szarvával.

– Nekem vérben van az egyik szemem, nagyon veres – szörnyülködött Dugó, most mi lesz?

– Akkor jobb lesz lehunynod, ha kedves az életed! – Röhögött gúnyosan Mózsi.

Pali, aki eddig csak összpontosított, rátért a tárgyra.

– Húzzunk nyilat! Ki lesz az első, a második meg a többi. Ki fogja elsőnek kipróbálni a szuggerát.

– Jól van, húzzunk! – hagyta helyben mindenki. Dugó tartotta a szalmaszálakat, nem akart első lenni, mégis övé lett a leghosszabbik. Mihály, a nagy barna bika lustán heverészett a tiszta szalmáján, mint egy főúr. Még csak pillantásra sem méltatta a jövevényeket, pedig hát ez lett volna a lényeg, a szemek párbaja. Dugó behunyta egyik szemét és csak szólongatta:

– Mihály, Mihály, hát nézz már rám, félsz tőlem?

A főmarha inkább elfordította a fejét, s úgy tett, mintha fintorogna a nagy karikával átfúrt orrával. Nem volt mit tenni, oda kellett neki egyet sózni a lapáttal. Erre felpattant és mérgében enni kezdett, de akkor sem akart senkinek sem a szemébe nézni, pedig még a nyelvüket is nyújtogatták és Dugó a vörös szemét is ki merte nyitni. Sajnos, a szuggerálók teljesen kudarcot vallottak, de nem adták fel, s úgy mondták: megállj, Mihály, lesz, még kutyára dér, vagyis bikára hipnotikus álom! A születési adottságoknak a megállapítása tehát, továbbra is nyitott kérdés maradt.

Késő délután, amikor a munkásnép zöme hazatért a fárasztó kapálásból, egy biciklis fiatalember állt meg a felvégi utca közepén. Szépen, komótosan a hasa elé húzta a hátán függő dobot, majd kivette a táskájából a dobverőket. Először halkán, majd mindig erősebben és erősebben verte a dobot fél percig. Először a kutyákat verte fel nyugalmi állapotukból, azok meg körülverték és terceltek, vonítottak örömeükben, aztán az emberek is figyelmesek lettek és közelebb mentek Karcsihoz, a kisbíróhoz, aki egyben postás is volt, hogy jobban hallják a közölnivalóját. Karcsi elővette a papírozt és fennhangon rákezdte.

– Közhírré tétetik! A községi tanács határozatának értelmében mindenki köteles a háza előtt kipucolni és mélyíteni a vízelvezető árkot, három nap leforgása alatt. Aki nem végzi el, tíz rubel büntetést kap.

Ismét erős dobpergés és kutyaugatás következett. A pulyák és kutyák egész hadserege vette már körül a kisbíró. Dobolj még Karcsi! – kiabálták innen is, onnan is, és ő dobolt.

– Továbbá – folytatta a törvény szolgálja – Mindenki köteles az ebét az udvarában megkötni.

Pali édesanyja odakiáltott:

– Hát én bizony meg nem kötöm az ebemet hallod, mert nekem csak kutyám van!

– Igazad van, Iza – kiáltotta Nagyszemű Szilva, ebük csak az uraknak van.

Karcsi folytatta a felhívást:

– Mindenki köteles a saját gyümölcsfáit letisztítani a hernyóktól. Ez közérdek!

Ismét pergett a dob és Karcsi mosolyogva felolvasta az utolsó rendeletet:

– A járási tanács utasítására a jövő héttől, az élelmiszerboltban tojást is kell mellékelni a cukor és a liszt megvételéhez.

– Te Karcsi! Azt nem mondták, hogy galambtojás kell-é, vagy libatojás? Vagy jó lesz a kakastojás is? – tréfálkozott az egyik gazasszony.

A kisbíró utolsókat vert a kutyahergelő dobjára és fellélegzett. A pulyasereg rimánkodva kérlelni kezdte. Hadd doboljak egy kicsit Karcsi, én is, meg én is, ő pedig jószívuően megengedte mindnek, hogy verjenek kettőt, hármat a kutyabőrre. Mindegyik gyereknek a szíve vágya volt, hogy egyszer majd kisbíró lehessen, mert kisbírónak lenni, hát az bizony nagy megtiszteltetés volt a községben, annyi szent.

Vén Bajusz a kezével tartotta a szájában lógó pipáját, gondterhelten és tűnődve aprókat szippantott a csutorából, miközben a ház kéményére függesztette öreg szemeit. Kis idő múlva köpött egyet és fejcsóválva bekopogott a tanító úrhoz.

– Már meg ne haragudjon, de jöjjön már velem, mert mutatni akarok valamit a tanító úrnak. – Hát akkor mutasson, Balog úr! Csak nincs valami baj?

– Hát hogy baj-é vagy nem baj-é, azt én nem tudom – magyarázta az öreg, de én má idős ember vagyok, oszt láttam én már veres kutyát, meg kék rókát is, de engedelmet, ződ macskát én még nem láttam! Nézze meg, ohon ül la, a kéményen. Most mondja meg, ződ a, vagy pég én vagyok beteg?

A tanító úr kajánul elmosolyodott.

– Nem beteg maga, Balog úr, mert az a macska valóban zöld.

– Hát ammeg hogy lehet?

– Hát úgy, hogy nézze csak ezt a vedret, Balog úr. Ebben zöld színű mész volt, most pedig üres. Tehát valaki ráöntötte a macskára. Hogy ki volt? – azt ne kérdezze, de elverem a pizkos kölyköt. Ettől minden kitelik. Ugye tudja, kiről van szó?

– Ne bántsa, tanító úr, majd lekopik az a mész, de az én Elekem meg tudja, mit csinált, mikor kicsi vót? Csillagszórót kötött a macska farkára!

– Dehogy nem verem – dohogott a tanító úr. Úgy megverem, hogy ő is megzöldül, csak kerüljön elő!

Balog úr a kialudt pipáját most megkönnyebbülve gyújtotta meg újra és dörmögösen, mosolyogva, megfogta a kapáját, hogy a kolompért megkapálja vele a kertjében.

Ezalatt az idő alatt Laci és társai a Nagy Nyárfa tövénél üldögéltek a naplementében. A fa lombja sötétzöldre váltott, a levegő frissen kaszált fű illatával volt telítve. A Kis Tisza sáskoszorús partja mentén békák köszörültek a torkukat az esti brekegéshez. Tükrén vízipókok korcsolyáztak szerte-szét, fölötté egy sirály keringett mesteri szárnycsapásaival, s a vacsorára valót leste a víz felett. A nap izzó narancsként bujkált a felhők sötétlő hegygerincei mögött. Lacinak olyan érzése volt, hogy valamit még tartogat számára ez a mai nap, ami nem kellemes és a macskával kapcsolatos. Éppen ezért húzta-halasztotta a hazamenetelt, hátha sikerül az idő múlásával feledésbe segíteni az esetet. Ismerte az apját, ha ő hozzáfog az esti olvasáshoz és rádiózáshoz, sokkal porhanyósabb, mint napközben. Jól számított. Az esti meséről igaz, lemaradt, de a félelmetes nadrágszűj ezúttal ottmaradt az apja nadrágján.

Másnap reggel Elek korán kelt. Kitakarította a tehénistállót, rendet rakott a baromfiudvarban és sietett a gémeskúthoz, nehogy a tanító úr megelőzze, mert tisztázni akart valamit a másnapi politikai hírekkel kapcsolatban. Kefével kimosta az itatóvályút, és telehúzta vízzel, azonban nem találta elég tisztának, ezért leeresztette, majd ismét megtöltötte, de a tanító úr sajnos nem jött vízért azon a reggelen. Ehelyett városi öltönyben jött elő a házból, és Beregszászba indult az Achilles gyártmányú kerékpárján, amelyre úgy vigyázott, mint a szeme fényére.

Laci sem lustálkodott, ő is korán kelt, s ahogyan megjelentek a legelőre igyekvő kecskék, azaz a „szovjet remények”, ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy jól meghúzogassa a farkukat. Persze Nyálas Béla nyomban a védel-

mére kelt az állatainak és megkergette őt, de hát Lacinak éppen ez volt a kedvére való, mert imádtá az izgalmakat, valahogyan felfrissült tőle a vére. A jószágok távozása után már tudta a feladatát, fogta a vesszőseprűt és Palival versenyezve rajzolták a félköröket a porba, aminek eredményeként ganétlanítva lett a Soralja. A Soralja egyébként teljesen kőmentes volt, de valahogy mégsem volt laza és sáros a földje. Ez az akácfáknak volt köszönhető, amelyek a gyökereikkel át- meg átszótték, tömörítették a talajt. Munka közben Lacinak olyan furcsa érzése támadt, mintha kedvelné a munkát, amelynek szemmel látható eredménye is volt. A takarításon kívül még két tényező tette indokolttá a serénykedést. Az egyik az volt, hogy ily módon Vén Bajusz előtt jó pontot is szerezzen a rosszak után, a másik ok pedig a pitykéző terület előkészítése volt. Buzgalma nem is lett hiábavaló, mert a macskafestés miatti fejmosást, most egy kissé ellensúlyozta az anyja dicsérete: – Egye, tudsz te jó is lenni – mondta neki elég naivan.

A pitykézésnek hagyományai és szertartásai voltak. Először is bicskával kellett vájni egy kör alakú lukat a földbe. Meghúzni egy vonalat, ahonnan megbeszélte mennyiségű gombot kellett egyszerre a luk felé dobni. Azokat a gombokat, amelyek nem gurultak a lukba, a hüvelykujj pöccintésével, vagyis „bizással” kellett a lukba továbbítani. Egy-egy bizás közben a többiek mondókát szavaltak. Például így: „Szugera, sugera szappanlé, Dugó komám, bizd mellé.” A többi aztán a gyakorlat és a szerencse dolga volt, persze a jó hosszú fekete bizó körmök is nélkülözhetetlenek voltak egy igazi pitykéző szempontjából nézve. A különféle gomboknak más-más értékük volt. Az inggombok, vagyis az „ingerek” voltak a legolcsóbbak. Őt inger gombot egy kabátgombra lehetett cserélni. Egy katonai rézgomb három kabátgombot ért, és így tovább. Számos szórakoztató játékot űztek a felvégi pulyák. A pitykézésen kívül voltak badalói specialitások is, mint a brige, földosztás bicskával és a teke, amely a kuglihoz nem hasonlítható különleges játék volt. A mindennapi futballmérkőzések közötti időt, általában ezek a játékok töltötték ki.

VIDÉKI IDILL

*Egy kettétört utcasarkot
Egy hibás járdarészletet
Ahol napot isznak a házak
A semmit néző nénikék*

Kikondul egy templom

Bor nélküli pohárhang

SZÖG

*Egy konnektorba nyúl a szög
Ez önmozgó világ
Mert nem mozgatja senki sem
Így nincsenek hibák
És mégis minden rezdülések
Halmaza még a drót zörög
Váltóáram – mikroáram
Mindegy is ha szúr a szög*

LÓRINCZ P. GABRIELLA

REZGÉS

*Apró házak
Az apró hazán,
Fölötte apró
Madarak.
És távolodva,
Ahogy a vonat a
Síneken, az idő,
A gondolat szalad.
És gyors az áprilisi
Eső,
És sietős a
Rügyfakadás,
Hangosan nőnek a lombok,
Hangos a százszerű
Tulipán...
A lét is csak vonat,
Néha utas vagyok,
Néha vasút.
És pilóta vagyok,
Meg óriásrepülő,
Üvegen csorgó esőcsepp,
Határtalan mező
És tó is, feneketlen,
Fodros...
De még sosem álltam meg.
Mozgok, mint
Játszótéri csúszda,
Mozgok, mint
Minden tárgy mozog,
S a hangos siető világban
Magam is mozdulat vagyok.*

SZÜLETÉSNAPOMRA

/ József Attila után szabadon/

*Mit eddig oly
Sokan leírtak,
Írom ma én,
Nem hívtak,
Csak vagyok
Sután,
S írhatnám
Bután, hogy
Véletlen jött
A rím
Kéretlen.
A nem
Hívott harminccal
Mit kezdjek?
Gurul, mint az
Ezüst, (épp ennyi volt)
Ha Júdas keze
Megmered...
Érkezett újabb
Évemen köszöntöm
Magam (magam).
Ha telt már sok száz,
Telik most
Borra,
És holnap reggel,
Virradóra másnapos
Félhomály köszönt.
KI Tudja,
Aszályt kapok,
Vagy özönt.
De mindegy,
Mert a sor*

*Megszakad.
Utánunk csak kő
Marad.
Ha lehettem volna
Bármí más,
Nem kellett,
És vallomás ez nekem,
Mi eljött most, éltetem
Harmincamat a
Verőfényes március
Délután.
Mondom csak
Nekem, hogy magamhoz
Mindig hű leszek
És Hozzád örökké,
Istenem.*

GYORSÉTTERMI ANZIX

T.-nek

*Mondtam volna, hogy szép vagy?
Hazugság.
Mert hazug, ki jó szó hűján
Egy alantasabbal csorbítja lényed.
És én is az vagyok.
Mert nyelvem ezer árnyalatát
Agyamban hiába építem toronnyá,
Mire megjelenesz,
Ott, az már bokádig sem ér.*

*Te örök vagy.
Örök a költői pironkodás.
Radnóttival feszül meg,
Ki téged tolmácsolni akar,*

*De nem zavar a láz,
Hogy nem tudok nyugodni.
Csak engedd,
Hogy néha nézhesselek.*

ZUHANÁS

Romos falak között, szakadt függönyök takarásában láttam vajúdni a XX. századot. Meggyötört teste ócska rongyokban reszketett, piros szoknyája alá sandított néha a bába. Fájdalmi közt zakatolt fejében egymillió arctalan katona masírozása. Előlük nem volt menekvése. Látszik a feje – szóló a bába. És valóban, láttam csúcsos kis fejét, fémes csillogását a törtető, araszoló fejnek. Csak jött kegyetlenül, szélesedő testét nem állíthatta meg repedő izom, halálsikoly. Világra akart jönni, szétrombolni a meleg méhet, átszakítani minden gátat. Utolsó centimétereit anyja élettelen testéből húztam ki és a fény felé tartottam. Súlyos réztestén embervér gyöngyözött.

Megijedtem. Ehhez foghatót elképzelni sem mertem. Az egykori iskola ablakán kidobtam az újszülött ágyülövedéket. Azóta zuhan fényes csillogással, pergő vérrel és az emeletek ablakaiban sorra látni vélik. Egyre csak száguld, húzza a gravitáció, és ti nem látjátok, nem tudjátok, hogy éppen felétek tart. Álltok csak, gyanútlanul acsarkodva és bízva a gondviselésben, míg a felhők tetejét már lebbenti zuhanó örökségetek szele.

HOLNAP HAJNALIG

Ásít, dohog, megrezzen a város.

*Kabátját az éj a téren felejtette,
foszlányait makacsul markolják a fák.*

*Ungvár ezer szemén
kattogva kúszik a redőny,
nyújtózik a folyó
rideg kavicságyán.*

*Lábamra gesztenyelevelet
söpörnek a sosem-alvók,
majd eltűnnek*

...

holnap hajnalig.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A FÉLELMEN TÚLI TARTOMÁNY POLGÁRAI*

Görömbei András írja egyik fontos munkájában, hogy az ötvenes évek elején a publikált magyar költészet soha nem tapasztalt sematikus egyhangúságra vezetett. A megállapítás hatvan év elteltével is elgondolkodtató, de igazsága kétségbevonhatatlan, s ma már azt is tudjuk, hogy az érvénye alóli kivétel csak nagyon keveseknek jutott osztályrészül. Mi történt a háború előtt még az irányzatok és alkotói szemléletmódok sokféleségében bővelkedő magyar irodalomban, hogy már a bolsevizmus előszelei is megtántorították az irodalmi gondolat hőseit? Azon kívül, hogy a kísértet-járta Európa némi vonakodást követően lefeküdt a sztálini fenevadnak, sem a társadalomban, sem a szellemi életben nem történt semmi különös, csak elkezdődött a győzteshez, a politika és a gazdaság szocialista irányelveihez való igazodás.

Nincs ebben semmi kivetnivaló – gondolják talán ma is még sokan, hiszen az író is ember. Van családja, vannak érdekei, s a toll mégiscsak könnyebb bármelyik kéziszerszámnál. De hová lett a gerinc? Ugyan már! A kommunista pártosság elveihez, elvárásaihoz gerinc nélkül is lehet igazodni, csakis úgy lehet igazán. De voltak kivételek, akik másképpen gondolták! Görömbei fentebb megkezdett gondolatát a továbbiakban így folytatja: „*Remekművek azonban készültek a publikálás reménye nélkül is, másrészt pedig a nyilvánosság pillanatnyi lehetőségeit is felhasználta az irodalom arra, hogy tágítsa a leszorított szemhatárt.*” Saját felelősségemre hadd tegyem hozzá, hogy voltak a kivételek mellett bolondok is. Emlékezzünk a *Verecke* költőjére, '77 novemberében a halál kapujából visszaforduló Kovács Vilmos utolsó szavaira:

*Uram, marad itt még néhány bolond,
s ha most felemelsz, mindőjük nevét
füledbe mondom.*

*Oszd fel közöttük poklunknak felét.
Homlokuk jeles, nyakukban kolomp.
S vigyázzunk rájuk ott a porondon.*

* Elhangzott a Nagy Gáspár emlékkonferencián 2012. május 17-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Bár kissé még mindig pironkodva, de sisakomat felnyitva mondom, hogy ama néhány bolond társaságában magam is ott voltam. Meg is álltam olykor a tükör előtt, kerestem homlokomon a billogot. Majd kimentem az emberek közé és figyeltem: hallják-e rézkolompomat, értik-e a szavát? Kevesen voltak, és sajnálkozva néztek vissza rám. Körbetekintettem aztán, ösztönszerűen is keresni kezdtem a hozzám hasonlók közösségét. Így találkoztam a Kilencekkel '84 nyarán és Nagy Gáspárral '89 októberében.

A Beregvidék magyarsága Illyés Gyula mellszobrának avatására készült, a költő egy népesebb küldöttség tagjaként erre az alkalomra érkezett Beregszászba. A rendezvény előtt magányos városnéző sétára indult, ráérősen szemlélgette a kisváros eklektikus épületeinek hanyatló homlokdíszzeit, amikor megszólítottam. Meglepődött az első pillanatban, szavaimra kissé meg is hatódott, s felragyogott az arca. Ismert és az egyik legnépszerűbb magyar költő volt már ekkor, hisz a rendszerváltozás Nagy Imre tisztességes eltemetésével az Ő versének parancsa szerint történt, de hogy Beregszászban is? Igen – válaszoltam, régóta ismerem és szeretem a költészetét.

Aznap este – bár többen voltunk együtt Váriban – jutott egymásra is időnk. Én, a harmincnégy éves, még kötetnélküli poéta megmutattam néhány művemet. Gazsi olvasott, egyetértőleg bólogatott, majd némi összpontosítást követően – nekem szánt erősítésként – emlékezetből írta le a *Három megjegyzés: egy válasz* című, Kodály és Illyés ünnepére 1982-ben készült versét. Az ott vázolt történelem-közeli élethelyzetet azelőtt, de azt követően is átéltem, s nekem ma is roppantul sokat jelentenek az alábbi sorok:

*És ha valamit hiányolnak
a hirtelen-erősek
az olykor-bátrak?!...
majd figyelem őket
mikor az idő átrak vállukra is
– szívük fölé – száztonnákat!*

Már közeledett a tizenkettedik óra, amikor barátaink elindultak a beregszászi szálláshelyre. A Jóisten gondolt az utazókra, legjobb tudása szerint világította ki az éjszakát, de a kapuban megállva szinte kényszert éreztünk, hogy fejünket a közeli templomtoronyra fordítsuk. Megértettük rögtön, hogy a kényszer forrása csakis a toronygomb fölött beállt telihold lehetett. Úgy bámult éppen, mintha egy ránk állított radarantenna lenne.

Gazsinak azonban sokkal humánusabb gondolata támadt. – Gyerekek! – szólalt meg jó kedvvel – Ismeritek Dzsónak azt a versét, hogy utolsó tantuszommal, a telehoddal hívom fel figyelmedet? – *Te égre tárt karú hatalmas Isten* – illesztette hozzá mindjárt a címet valaki.

Kovács Vilmos és Utassy Dzsó, a magyar költészet két fejedelmi rangú szegénylegénye, most nem kimondottan az előadás kedvéért kerültek Nagy Gáspár jobb- és balfelére. A Gáspár által teremtett és körülhatárolt, a valóságos és mégis megfoghatatlan Félelmen túli tartomány polgárai voltak maguk is. A Félelmen túli tartomány állampolgársága nem vásárolható, nem örökölhető és át sem ruházható. Csak szerzett joron juthat az ember fia oda, ahol Nagy Gáspár államalapító volt. Nehéz és viszontagságos útja műveivel van kikövezve. Gondolja meg, aki erre az útra lép, fontolja meg, mit hagy maga után.

Nagy Gáspár 1981 decemberétől, az Írószövetség titkáráként a nemzeti ellenzék minden egyes megmozdulásában jelen volt, de csak költőként kerülhetett abba a helyzetbe, hogy lerakhassa az első követ azon az úton, amelyen el lehet indulni megkeresni azt a bizonyos, „*fölismerhetetlenre pofozott őszi hónapot.*” Útitársa és fegyvere az „*élére állított vers*”, amely „*sokat tehet... lesz remény, kezekben tündöklő kenyér; s ha elfogy az is: maga lesz a vér.*” Akik rá tudnak borulni a vers szívverésére, tudják, hogy a költő által keresett őszi hónap 1956 októbere, s az élére állított vers Dózsa kiegyenesített kaszájának vérszerinti rokona. Érti a verset a kádári hatalom is, hogyne értené, hiszen a kultúra miniszterhelyettesi székében irodalomtörténész ül, de egyelőre úgy tesz, mintha nem vett volna észre semmit sem. Egy év múlva azonban az Illyés Gyula *Egy mondatára* való utalás miatt Tóth Dezső kivéteti a Tiszatájából a *Három megjegyzés: egy választ*, bár tudván tudja, hogy az éneket elő lehet ugyan állítani, de attól csak még inkább felerősödik, és terjed, akár a fény.

A következő, 1983-as esztendőben, érezhetően közeledvén 1956 harmincadik évfordulója, világra jön a nagy számonkérés verse, az *Öröknyár: elmúltam 9 éves.* A mesterien felépített mű nyelvi eszköztára mindössze néhány szó, de ezek megingathatatlan, szétszórhatatlan hadrendben állnak, megerősítve kétfelől a Nagy Imre-monogram különös felkiáltójeleivel. E versalakzat nyomában meglódul a lég, a szél pedig viszi a port, a homokot egyenesen a hatalmi rendszer gépezetébe. Szerencsétlen hatalmi rendszer! A határozott fellépést még fontolgtatja, de a Nagy Gáspár-i énekkel szemben a kiélesített pengearzenál már bevethetetlen. A rendszer oppozícióba vonul, a Félelmen túli tartományban pedig zászlófelvonáshoz készülődnek.

Mindössze negyedszázada, hogy néhány vers képes volt felrázni a magyar társadalmat, megrengetni a hatalmi rendszert. Elfelejteni ezt nem lehet, elhallgatni, figyelmen kívül hagyni igen. Mert jó ideje azt sulykolják tudatunkba, hogy a közösségi gondokat hordozó költészet ideje lejárt, tessék helyette elfogadni és fogyasztani a depoetizált, alulstilizált, nyelvileg minimalizált, töredezett, roncsolt szövegeket termelő ügynéklüli „lírát”. Ennek létjogosultságát kell törvényesíteni minél előbb, minél végérvényesebben. És erre a programra képeznek esztétákat, kritikusokat, erre bérelnek fel tapsolóembereket.

Ébredjünk már! Ezek hipnotizőrök! Ezek az anyanyelv leépítésén, a magyar kultúra nemzeti jellegének elszabotálásán fáradoznak! Nem kell ahhoz idegen megszállás, nem szükségesek már a kilőhető, felgyújtható tankok. Vannak láthatatlanul, lopakodva terjeszkedő nyomorító hatalmak is. Ezért aztán hiába óvtuk szabadságunkat, hiába öntöztük vérrel:

*Valahol mindig eltűnik
valahol mindig megtalálják
valahol mindig temetik
valahol mindig exhumálják
és
örökké nekünk szegezik
örökké fényes ellenpélda
örökké rajtunk keresik
örökké mégis bennem él ma!*

Így legyen hát. Akkor megmaradunk. Én erre tartogatom az Utassytól örökölt utolsó tantuszom.

ÉBREDÉS

*Levetett álmaimat
Beissza a párna,
Tollai között
Alszanak tovább.*

*Agyamba
Csörgőkígyóként
Mar bele a máma,
Ereimbe tuszkolja
Undorát.*

*Reggel van,
A tegnap halála.*

*Törötte alél
Az ágy – ék,
Lepedő markolja
Lenyomatát.*

*Kikel az elvetett
Gondolat,
Lábra áll.
Új arcot ad
A magánynak,
Ki tükörben
Társára talál.*

Budapest, 2012. 05. 19.

ORTUTAY PÉTER

BULI AZ IGAZ SZÓNÁL

(Folytatás)

MINDENÜNK A VODKA

A társaság tagjai jól ismerik egymást. Mindenki tudja, hol a helye. Senki sem merev, megilletődött, ill. csak addig, amíg az isteni vodka nem hat. Akkor oszt ki hogy. Van számléltra persze. Ezt sem azért tartják be, mert kötelező, hanem azért, mert illik. Persze, amíg itt van a főnökség, és elsősorban Balla, no meg Miska bácsi, Luszti és a Béla, addig illik illedelmesen viselkedni. – De mi nem maradunk sokáig. Adni kell a látszatra – gondolja Balla. – Egy vezető legyen megfelelően távolságtartó, ne vegyüljön el egészen a plebszel, és tudja, mikor kell távozni. Nehogy valami botrányba, csúnya veszekedésbe keveredjenek ittasan, vagy észrevegyék rajtuk, hogy nekik – a félisteneknek – is árt a vodka. Erre, kérem, nagyon oda kell figyelni egy vezetőnek. Ha nem ezt teszi, nos, hát nem sokáig lesz vezető. Tudja és gondolja Balla. Meg sok minden mást is. Ennek megfelelően él, s alakítja életstílusát, környezetét. Családját és munkahelyét. Mint a profi sportoló, szigorú szabályok szerint. De így is kell. Semmit sem bízhat a véletlenre. Ha ezt tette volna, sohasem lett volna a *Zákárpátszékájá oblaszty* első számú nagy embere a magyarok között. Tőle többet magyar ember itt Kárpátalján EL NEM ÉRHET. Aki tőle magasabb pozícióban van, az már a felsőbb rasszhoz tartozik: az már ruszin, ukrán vagy természetesen orosz. A ruszin és az ukrán nincs megbélyegezve, mint a magyar, aki – nem hivatalosan bár – de fasiszta. „Eltársak, történelmileg így alakult.” Az orosz viszont „*übermencs*”, a Szovjetunió ura. A nagy orosz nép, meg a nagy orosz minden. Csak irigyelni lehet azt, aki ebben a világban orosznak született. Olyan főrrel indul ebben az életben, hogy csuda. Bezzeg, aki magyar. Hát annak nagyon fel kell kötni az akármijét, hogy valamire vihesse. És főként ne legyenek skrupulusai, és gerince. Tudjon mélyre hajolni, ha kell, és „erőteljes nyelvmunkával haladni előre”, a fényes jövő felé. Ő ezt tette, és lám, vitte is valamire. Persze, ő is követett el butaságokat, néha elnézett egy s mást. Mint például '44-ben, amikor a nyilasok jutottak hatalomra, azt gondolta 14 évesen, hogy igen, ez az igazi stílus. S ezért fölöslegesen buzgólkodott,

levente meg kiscserkész, és engedelmes jó fiú volt. Magyar ünnepeket szervezett, negyvennyolcat meg Szent Istvánt. Még szerencse, hogy akkor nem figyeltek fel erre, és ebből semmi sem került fel a káderlapjára. Ha feljelentik ezért, hogy horthysta, vagy fasiszta, de még az is elegendő lett volna, hogy magyar párti, mehetett volna ő is a Donbászra. Mint a Szeles Frici haverja, az osztályelső kis hülye, aki lószart dobott az orosz teherkocsikra, ahova aztán be is vagonírozták, mert nem volt meg a létszám. Oszt mi lett vele, ki tudja, a Gulágon, tizennégy évesen? Az biztos, hogy nem jött haza többé soha. Hanem, Öcsi, a fordító, mintha találkozott volna vele. Volt neki orosz felesége, két orosz gyereke, meg két vagy három foga, úgy éldegélt ott mátyósan. A szénbányába, a sötétbe le, aztán ki. Ő is, még ha túl is élte volna, biztos asszimilálódik. Ezt követelte volna tőle az életösztone. Hisz amúgy is megpróbált minél közelebb kerülni az uralkodó rasszhoz, az oroszhoz. Elvett egy kis orosz *bárisnyát*, Larisszát. A szülei moszkvaiak, vagy Moszkva környékbeliek voltak, és a párt küldte őket ide a szocializmust építeni a ruszinoknak és a magyaroknak. Úgy gondolta, hogy kapcsolata a nagyoroszokkal majd segít előre lendíteni karrierjét. Számításában az volt a hiba, hogy a kis feleség utált mindenkit, aki nem orosz, és rettenetesen elkényeztetett, hisztis alak volt. Mi kell, *dárágájá*, nercbunda vagy toronyóra láncsal? Ja, s ráadásul kurva. Bár ő nem ezt mondta, csak azt, hogy a szovjet ember nem tagadja meg ösztöneit. Ha éhes, eszik, ha szomjas, iszik, és ha szexelni akar, akkor megteszi. Persze, nem ilyen közönségesen mondta, hanem úgy, hogy „*csúvsztvá jeszty csúvsztvá*”. Jól hangzik nem? Csak az nem kapta meg, aki nem akarta. Még szerencse, hogy következmények nélkül idejében sikerült elválni, s nem maradt közös gyerek, meg közös vagyon meg ilyesmi. Ha az a Larissza gyereket szül neki, hát az ő karrierjének fuccs. És a második házassága, szerencsére, telitalálat. Jobb asszonyt, mint Babi, el sem lehet képzelni. Úgy látszik, mégis őt – Balla Lászlót – szemelte ki az Isten arra, hogy a magyarok szellemi vezére legyen Kárpátalján. „Jól van, Isten, az leszek, ez az én terveimmal is egybevág”, döntötte el magában határozottan. De most már óvatosan, nagyon óvatosan. Először is nevet kell szerezni, meg ismeretséget. A költőt általában sokan ismerik. Meg aztán nincs is magyar költő a vidéken. Meg lehetne próbálkozni a versírással. Igen, igen, verset kell írni. Természetesen olyanokat, melyek tetszeni fognak az új rendszernek. Például: „*A nagy Sztálin dicsőségét zengi sok-sok diadal,*” meg azt, hogy „*Arany elmének gyöngy a gondolatja, Sztálin elméjében igazgyöngy fogant*”. Esetleg ezt: „*Fülemüle szól a kolhozkertben*”. Ez jó. Csupa alliteráció. Olyan, mint az, hogy „*elhull a virág, eliramlik az élet.*” Ezt Petőfi írta. A

„fülemülét” meg Bakó László. És ugyan, ki törődik ma azzal, hogy háta mögött ezekért megmosolyogják. Sőt, azzal sem kell törődni, hogy még a negyvenes évek vége felé egy zsúron az a csinos kis pesti lány papné, Gabesu, meg Andor Gyurka, aki most beosztottja, és nyalizik neki, szóval ők ketten összenéztek és kiböfönt belőlük a röhögés, amikor egyik versét elszavalta. Bántó, és sértő volt ez akkoriban, de végül is neki volt igaza. Sikerült benyalnia magát a felsőbb körökbe, és karrierje töretlen. „Hát, igen, igen”, medítál Balla magában. Csakhogy meghalt Sztálin, és jött Hruscsov. És leleplezte Sztálint. Ezzel meg Bakó László, mint költő, megszűnt létezni. Hisz mindegyik második verse a nagy Sztálint dicsőítette. Sztálint, aki igaz kommunistákat is bebörtönzött, és végeztetett ki, ártatlanul, mondta ki Hruscsov, Nyikita Szergejevics, a szentenciát. Egyértelmű, oda kell állni Hruscsov mellé, még akkor is, ha '56-ban tömegmészárlást rendez Budapesten. Budapest messze van, meg hát minek nekünk, magyaroknak, ugrálni, amikor az egész világ retteg a szovjet katonai erőttől. Szabadság! Ugyan, minek az nekünk? Még Amerika is beszart. Tehát: fejet kell hajtani előttük nekünk is, itteni meg ottani magyaroknak, ha élni akarunk. Aki ugrál, azt gatyába kell rázni, mondja Miska bácsi is. Úgy van! Sőt, világosodott meg Ballában, mi itt tulajdonképpen már nem is vagyunk magyarok, mert most már – ó, micsoda öröm és boldogság! – semmi közünk Magyarországhoz, mert mi, kárpátontúli magyarok, szovjet nép vagyunk. Így egyek vagyunk a szupertársasággal, az ukránokkal és az oroszokkal. És most ez nekünk a jó. Sőt, ez kell nekünk. Csodálatos! Csak el kell hinni, és másokkal is elhitetni. Ha pedig ez nem sikerül, mármint a hit és az elhitetés, se baj. Hirdetni kell. Mert a rendszer erre lesz vevő. Nagy ember leszek. Az is lettem. És nagyságomat senki se merje kétségbe vonni. Vagy valami hülyeséggel megtorpedózni. Aki ezt teszi, annak... nos, annak én, Balla László, saját kezűleg tekerem ki a nyakát.” *Sic* Balla László.

NÁTÁSENYKA LUSZTIG

Az apja mellett üldögélő tizenkilenc éves Lusztig Natasa, apucinak Nátásenyka, már két vizes pohár vodkát is felhajtott: a jobb felől udvarolható és vihorászó Petyussal is mind a kétszer koccintott, és most jó hangosan sipózza apjának oroszul: „*Pápá, etovo cseloveka uvolyity! On gávno.*” Nátásenyka azért háborodott fel, mert Petyus azt találta neki mondani, hogy szívesen meghívná egy fordulóra, most rögtön. Kimennének a folyosóra, annak is egy sötétebb zugába, és ő, Petyus, ott őt, Nátásenykát, ölbe kapná.

Persze úgy, hogy Natasa előbb kibújna harisnyanadrágjából és bugyijából. A lány erre érezte úgy, hogy no, most már azért illik felháborodni. A felháborodás természetes műfelháborodás, még akkor is, ha Petyus, beregszászi gyerek létére erős akcentussal beszéli Puskin nyelvét, és összetéveszti néha a „*húj*”-t a „*kúj*”-jal. Persze, azért már tud eleget ahhoz, sőt sokkal többet is – hisz orosz nyelven tanul az egyetem levelező tagozatán –, hogy időnként erősen kétértelmű dolgokat sugdosson Nátásenyka fülébe. Luszti Károly, Natasa apja, és természetesen az asztaltársaság többi tagja, nem reagál a kisasszonynak erre a kitörésére. Egy-két elejtett szóból, no meg a fiú és a lány felhevült viselkedéséből, és ahogy nézegetik, méregetik egymást, sejthetik, miről van szó. Nem érdemes ezzel foglalkozni, gondolják. Tökéletesen igazuk van. Petyus ugyanis teletölti Natasa poharát Izabellával, mert a lány kijelentette, hogy többet nem iszik. Ez általában oroszul azt jelenti, hogy vodkát nem. Bort, pezsgót, sört meg ehhez hasonló „gyenge üdítőt” azért még lehet. Szóval Petyus megtölti Natasa poharát Izabellával, a sajátját vodkával, s a két pohár összekoccan. Petyus meg Natasának az italtól, no meg az udvarlástól lángoló arcába néz, és azt mondja, kihívóan meg pimaszul: „*U tyebjá krászivije glázá, Nátásenyka*”. Natasa tökéletesen ki van békítve. Nagyot kortyol az Izabellából, hogy mámoros fejét és bizsergő ágyékát lehűtse, és boldogan kacarászik.

A töltött galamb Joóné Schneider Évike a vele szembe helyezkedő T. Bandit, közvetlen kollégáját gondolta ma kipróbálni. Már egy jó éve dolgoznak együtt. Mindig is tetszett neki a fiú, és ennek többször is jelét adta, de Bandi eddig még nem reagált. Nem is gondolt arra, hogy a tőle majd öt évvel idősebb Évike, ez az annyira távolságtartó rideg kolléganő, akit az egész szerkesztőség kíván, de persze nem tud megkapni, épp őt, a fiatal újságíró és közismerten bohém alakot szemelte ki magának szeretőnek. Eszébe sem jutott (no, legfeljebb álmában, amikor már unta az anyucit), és ezért Évike minden jelét félreértette, vagy nem is figyelt fel rájuk. Bandi most sem érti: pedig már jó öt, vagy talán tíz perce Évike néha-néha, mintha csak véletlenül érne hozzá, megbökdösi térdét hegyes orrú túsarkú cipőjével, s közben meleg fényű két szemével búvóli. A fiú viszont hangosan filozofál, senkivel sem ért egyet, mindenki vel vitatkozik, veszekszik. Már berúgott. Most valakinek arra a megjegyzésére pattog, hogy, lám, annak mindkét fia rögtön a középiskola után felkerült az egyetemre, méghozzá minden protekció nélkül, és ezt tulajdonképpen mindenki megteheti, aki szorgalmas és tanul, és sikeresen leteszi a felvételit. – Ugyan már – gesztikulál hevesen Bandi. – Hogy mondhat valaki akkora marhaságot,

hogy nálunk csak a tudás számít, itt a nagy Szovjetunióban? Óriási szerencse, hogy a fent nevezett gyerekeknek az került fel a káderlapjára, hogy az apuka partizánokat bujtogatott, és amikor elmentek, meg is köszönték: dánke sőn, most pedig szovjet újságíró és nem magyar, hanem szlovák, román, még akkor is, ha szlovákul egy mukkot sem tud. Mert ha például pap, kántor, kulák és magyar az apuka. No, akkor mi van? Még hogy a gyerek nem felel az apa bűneiért. Hogy az a magasságos atyaúristen meg minden szentek... Nem igaz, hogy ennyire marha és hülye legyen valaki! – Bandinak a rokonságában is van klerikális személy. Az apuka volt evangélikus lelkész, és többszöri sikertelen felvételi kudarcát is ennek tulajdonítja. Pedig hát csak nem készült fel a felvételire. Alig bírják lecsendesíteni. Pedig Miska bácsit, akinek ez a vehemens kifakadás szól (eredetileg az ő gyerekeiről volt szó), Isten ments megsérteni. Nem rosszindulatú az öreg, sohasem volt az, de nagyon vissza tud vágni, ha megbántják. Most is elengedi a füle mellett, hogy ifjú kollégája egyenesen marhának és hülyének titulálja. Gondolatban rálegyint: fiatal és forrófejű. Majd benő a feje lágya. Hogy is értené meg, hogy az ő gyerekei zsenik. Ezért is dolgoznak Moszkvában, ott, ahol kell: külügyminisztérium, diplomáciai testület meg a fityfene. A neje is *gyenerálsá*. De ő csak megérdemli. Hisz a kántornak is megmondta *anno dácumál*: a vallás az badarság – *ópium dljá národa*. Ja, akkor még nem volt ilyen perfekt a kiejtése. Ballával társalog, aki vele mindig tisztelettudó: nem cukkolja, mint mások, csak azért, mert egy kicsit kelekótya, süsü. Tudja ő, mármint Miska bácsi, hogy Laci, vagyis Balla elvtárs, tudásban, képességekben, műveltségben jóval felette áll. Most is hiúságát legyezgeti, hogy meghallgatják, komolyan veszik, amit akadozó beszédével elmond, mármint azt, hogy ő, Miska bácsi, őt, Lacit, mindig is csodálta. Sok mindenért. De főképpen politikai éleslátásáért. Azért, hogy volt bátorsága, és ereje, „kiharcolni” a megyei főnökségtől a *Kárpáti Igaz Szó* önállóságát (hisz ki ne tudná, hogy 1964-ig a lap a *Zakarpatszka Pravda* magyar nyelvű fordításaként jelent meg), és önálló szerkesztőséget teremtett a semmiből, magyar újságírókat nevelt, vezetett és tanította őket, mellette állandóan harcos cikkeket jelentkezik, tankönyveket, regényeket és elbeszéléseket ír. És hogy ő, Balla, a kárpátaljai magyarság és *intyeligencija* (Miska bácsi ezt így ejti) szellemi vezére. – *Korifej* vagy, Lacikám, korifeus. Azt tu-tudod, hogy mit jelent, nem? – Egyszóval, finoman udvarol Ballának, finoman hozsannázik. Ballának tetszik, és jól esik, hogy közvetlen helyettese, aki mégis csak idősebb elvtárs, ilyen őszintén nagyra értékeli őt. No persze, Mazur elvtárs vállveregetése kellemesebb, de azért ez a duruzsolás se kutya. Tud ez az öreg,

ha akar, meg kell adni. Nem szereti, ha durván benyálnak neki, mint például Braun Henrik szokott. De ha finoman, mint Miska bácsi, a Csaba, Kró Laci és Lujzika, az jól esik. Neki is kijár az elismerés. – Szóval, La-Lacikám – mondja akadozva Miska bácsi. – Hi-hidd el, ha én mondom, hogy nagy dolgokat vittél véghez. Méghozzá politikusan, ügyesen és nagy-nagy diplomáciai érzékkel. – Igen, igen, Miskám, jól látod: nehéz feladat volt, és most is nagy a felelősség. És ti is sokat segítettek nekem, amiért hála és köszönet jár nektek is – mondja végül is beletörődötten, de jól eső érzéssel és igaza tudatában Balla. Majd pillantása még egyszer végigfut fiókáin, és úgy gondolja, ideje lelépnie. A társaság már meglehetősen felöntött a garatra, hangoskodott, és sokan sokszor már nagy blódségeket is megeresztettek anélkül, hogy tudták vagy érezték volna, hogy hülyeség, amit mondtak. Olyasmit, mint hogy „ezt te elhiszed?” Juj, ez már veszélyes. A nagy helyzet tulajdonképpen az volt, hogy Balla nem szerette az alkoholt, és nem szerette a részégeket sem. Polgári neveltetése folytán, melyet mindig igyekezett leplezni, undorodott tőlük. Ezt persze nem mutathatta ki feletteseinek, akik gyakran rendeztek kanmurikat a „fehér házban”, annak is híres nevezetes ötödik emeletén.

AZ ELIT VACSORÁZIK

Ott kágébés katonák örködtek csőre töltött gépfegyverrel éjjel-nappal, és ahol nemcsak irodák, hanem „igazi klassz kis helyek”, *pisnije mesztá*: bárók és éttermek, kéjlakok és luxus lakosztályok voltak, mint ahogy az ilyen illusztris személyeknek dukál, persze a nagyközönség szeme elől elrejtve, és a megfelelő alkalmakból megnyitva. Ilyenkor vedelték a vodkát és a pezsgőt, a vörös kaviárt (mert a *csornájá ikrá* snassz volt) a megye párt- és tanácsi vezetői, a brancs és a hozzá tartozó uszályhordozó sereg, disznó viceket meséltek, főként oroszul, jó nagyokat böfögtek és röhögtek, kegyetlenül berúgtak. Paskolták a fiatal és csinos pincérlánykák fenekét, fogdosták mellüket. A főnökségnek mindig csinos és fiatal nőket rendeltek be felszolgálni az ilyen murikra, és persze, ha valamelyiket valamelyik fejes megkívánta, akkor rögtön egy különszobában meg is kaphatta. Az esetleges gyermekáldást elkerülendő, íratlan szabály volt közöttük, hogy egyedülállónak (hajadon vagy elvált asszony) csak a szájába vagy a végbelébe volt ajánlatos spriccelni. Vagy kiverhette a farkát a melle közé a nő, ha azt parancsolta a nagy fehér főnök. Asszonyok esetében szabad volt a vásár. Akit elfogott a vágyakozás egy kis friss női husika iránt, oda lőhetett spermáját, ahová akarta. Ha az

asszonyka esetleg terhes lett! Kit érdekelt? Miért nem vigyázott... a férje? A marha! Fizetni, vagy ajándékot adni a hölgynek lehetett, de nem volt szokás. Esetleg, ha kérte, elintézték neki egy s más. Szanatóriumi beutalót valamelyik rokonnak, külföldi nyaralást, és talán még a lakást is, de nagyon vonakodva. Egyébként vegye ezt a kurva megtiszteltetésnek. Mármint azt, hogy nagy ember parancsolta őt az ágyba, és ajándékozta meg spermájával. Balla mindezt nem szerette, és mindig sikerült valahogy lelépni, még mielőtt a kanmurik odáig fajultak volna, hogy már csak a férfibecsület védelmében is illett az egyik vagy másik pincércsajt megdugni. Sohasem várta meg, amíg valamelyik nagyfőnök feltette volna neki a végzetes kérdést: „Mi az, te nem vagy férfi, vagy templomba jársz? *Ánuká nye krivlyájszjá* (ne játszd itt az eszed).” Szóval, megtanulta, hogyan kell finoman kivonnia magát e lakomák alól. Nem azért, mert prúd volt, hanem mert csakugyan kimondottan vallásos nevelésben részesült a szülői házban, és a szülők a paráznaságot belső keresztyén-református meggyőződésükből kiindulva elítélték, mint halálos bűnt. És talán ő is. De hát farkasok között nem lehetett nem farkas módra vonítani. Nem mondhatta kenyéradó gazdáinak, hogy „ez már igazán hallatlan”, mint ahogy beosztottjainak szokta volt mondogatni. Ám ebből kifolyólag a beosztottak mulatozását is el kellett néznie. Szovjet orosz világ járt arra is: a részegség nem szégyen. Sőt, ilyen alkalmakkor, mint ahogy szerte mindenütt, meg is kellett szerveznie „az ünnepi megemlékezést”. Felelős volt persze azért is, hogy ne fajuljanak el a dolgok, senki se igya magát hullarészegre (nem is volt ez szokás magyaroknál, de azért csak átvettünk egy s más az orosz nagy testvértől) és hogy ne történjen „*csepe*”, azaz botrány. De most már így is, úgy is elege volt az egész jól bepityókázott hangos társaságból. – No, mulassatok jól, elvtársak. Nekem még sok a dolgom, szólít a kötelesség” – búcsúzott el Balla pártosan munkatársaitól azoknak nem kis megkönnyebbülésére.

A BULI TETŐFOKÁRA HÁG

A buli folytatódott. Most már a főnök figyelő szeme nélkül, gondolhatták a résztvevők. És ha lehet, ettől még szabadabbnak érezték magukat. A vodkásüvegek lassan kiürültek. Utána „csak” pezsgőt, bort, sört és természetesen rengeteg kávét ittak a munkatársak. Ungváron mindenki szerette a kávét. Már csak azért is, mert sokszor volt hiánycikk, sorba kellett állni érte az *Arany Kulcsoska* presszóban, ahol szinte minden ungvári naponta legalább

kétszer, háromszor szertartásosan megfordult. Ott lehetett kávé-illatot szipantani, nézelődni, társalogni, a világi és az ungvári dolgokat megbeszélni.

A buli további lefolyásáról Braun Henrik tartott izgalmas, részletekben bővelkedő beszámolót az első munkanap délelőttjén Balla László főszerkesztőnek. Azért Braun, mert a jelentéstétellel, a mőszerolással ő volt az első, s mindig szívesen tette. Egyébként rosszmájú volt, és gáncsoskodott ő akkor is, ha erre senki sem kérte. Ez már így működött. Minden szinten, kis és nagyvállalatnál, mindenütt. Valakinek jelentenie kellett, hogy az tovább jelenthessen.

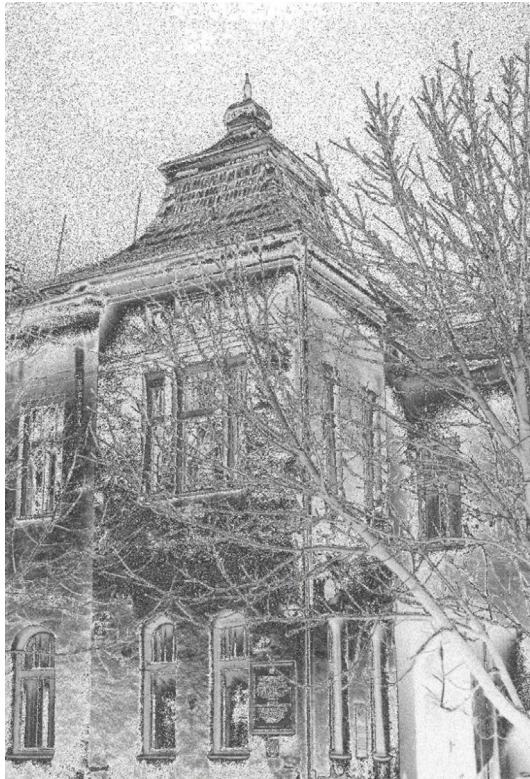
Miska bácsi szerkesztő-helyettes, párttitkár szintén jelen volt ilyenkor Balla irodájában. Ezzel kellett demonstrálnia a párt éberségét. Braun élvezettel hardarta az eseményeket, melyekről írásos jelentést is készített, de abba se most, se máskor, bele se pillantott. Egészséges szeme ugrált, mint egy pingpong labda. – Lacikám, főszerkesztő elvtárs, nem fogod elhinni, amit mondok, pedig nekem elhiheted. Hát Karcsi barátunk jól befürdött Natasa lányával. Az a kis szuka teljesen megbolondította Petyust. Én mondom, nem a fiú a hibás. Ne báncsad majd őtet. Kisimogatta őt a folyosóra, aztán bementek a Karcsi szobájába. Egy jó óra múlva Karcsi menni készült. De előbb bement a szobájába, hogy felvegye kabátját. Közben látja, hogy a Petyus meg a lánya mit műveltek ott, az ő szobájában. Lacikám, nem fogod elhinni, pedig nekem elhiheted, a Karcsi maga mondta, hogy az egész rekamié, mely az egyetlen a szerkesztőségben és ott van a Karcsi szobájában, össze volt kenve meg vérezve, mert a Natasa még menstruált, és az egész rekamié foltos volt. Tudod mitől? Mindent összemaszatoltak, tejföllel, he-he-he. Szóval foltos, és véres volt minden. Hogy mit csinálhattak, el tudod képzelni. Én is. Nagyon csúnyán nézett ki a rekamié. Karcsi meg, hogy leplezze, milyen lánya van, kénytelen volt hívatni rögtön másnap, még ünnepnap, egy kárpitost hatalmas dohányért, és mondta neki, hogy cserélje ki a húzatott. Fizetett neki, mint a katonatiszt. Saját kontóra. Számlát sem kért a kárpitostól. Ezért a rekamién most új húzat van. Megint be lehet maszatolni. Be is fogják, Lacikám, főszerkesztő elvtárs. Te csak ne félj attól. Kefirrel, tejföllel, he-he. Mert ugye, itt van a T. Bandi és Évike, a Joóné Schneider Éva, tudod? Ők meg bementek a fordítók szobájába. Nos, Lacikám, mit gondolsz, minek mentek oda? Fordítani? Bandi az eset után jól becsípett, és saját maga mesélte el nekem, hogy még soha életében nem dugott egy olyan jót. Ölbe kapta az Évát, és gyerünk. „Isteni, fantasztikus, bomba nő ez az Éva” – mondta. El is hiszem neki. Engem is rá tudna beszélni, he-he-he. Aztán rosszul lett, és hányt, az egész végé össze lett rondítva, meg... Szóval, mindent leírtam, Lacikám, főszerkesztő elvtárs.

Balla kötelességtudóan végighallgatta, amit Braun neki előadott. Közben csokornyakkendőjét rángatta. Azon törte a fejét, hogy nem egészséges dolog az egész szerkesztőséget egy szobában összezárni, etetni, itatni, berúgítani, majd hagyni, hogy azt tegyék az elvtársak, a munkatársak, amit akarnak. Talán legközelebb, újévre vagy május elsején, étterembe kellene menniük. Vagy rendezhetnének egy közös majálist. Ahol ő is ott lenne végig, hogy vigyázhasson rájuk, a rendre, és ne legyen botrány. Hisz mindenki csak azt figyeli itt Ungváron, hogy a magyar szerkesztőség magyar tagjai (hisz ukrán, orosz, ruszin köztük nem lehet, mert nem ismerik a magyar nyelvet) mit tesznek, esznek, isznak és mondanak. S az ilyen beszámolók elkészítésével is másvalakit kell megbízni. Nem ezt a Braunt, aki sunyi és alamuszi, és csak arról beszél, hogy ki kivel és hogyan kefélt. Csak mószerol, ahelyett, hogy... „No, mindegy”, gondolja beletörődötten. De közös összejöveteleket tartani kell. Mert a megyei pártbizottság szerint ez összefogja az újságíró kollektívát. Meg hát végül is az égvilágon nem történt semmi. Csak annyi, hogy egy-két ember megkívánta egymást. Haza nem mehettek, mert ott a család, szállodába se mehettek, mert ott megnézik a *pászpörtöt*, hát maradt a szerkesztőség. Meg hát ez mind semmi ahhoz képest, ami az ukrán testvérlapnál szokott előfordulni. Mint legutóbb például, amikor Vagyim Zimomrja szerkesztő-helyettes megívott egy üveg vodkát, aztán még valamit, és felállt rovatának az ablakára, és onnan pisilt le a harmadik emeletről a korszóra. És még csak meg sem dorgálták. Egy kézlegyintéssel el volt intézve: részeg volt, nem tudta, mit csinál.

Odaült íróasztalához, hogy megfogalmazza jelentését Mazurnak, az Ukrajnai Kommunista Párt Kárpátontúli Területi Bizottsága másodtitkárának, akit első számú ideológusként ismertek a főkolompások csapatában, a brancsban. A jelentés címe a következő volt: „A Kárpáti Igaz Szó munkatársainak ünnepi megemlékezése a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójáról”. Zárómondata így hangzott: „A szerkesztőség dolgozói továbbra is készek arra, hogy egy emberként teljesítsék az SzKP KB Politikai Bizottságának minden határozatát az ideológiai munka hatékonyabbá tételéért.” Volt egy utóirat is: „A lap két munkatársát, T. Andort és B. Petyust, szovjet újságíróhoz nem méltó magatartásukért, megrovásban részesítem. Utóbbi eddig betöltött megbízatása alól felmentem, és büntetésként határozatlan időre a fordítói osztályra helyezem.”

A FŐNÖK IMÁJA

Aláírás. Megkönnyebbült sóhaj. Megvívttunk még egy csatát a Kárpánton-túli terület magyar lakosainak igazi szovjet emberré való formálásában. Aztán lehajtotta fejét, összekulcsolta kezét, és imádkozni kezdett: „Miatyánk, ki a mennyekben vagy, bocsásd meg... az én nagy bűnömet. És nagy a Te hatalmad, ezért szabadíts meg a gonosztól, szabadíts meg a gonosztól. Hogy eljöhessen (eljön-e még?) a Te országod... És ne utasíts majd ki onnan engemet... Én, én jó vagyok. De mit tehetek, mit tehetek?” Arcáról meg potyogtak a könnyek. Le se törölte, hisz Mazur elvtárs úgy sem láthatta őket.

KURMAI-RÁTI SZILVIA

A DIPLOMA PREDESZTINÁL...

Jobb, ha az ember lánya nem kezdi el fejtegetni főiskolai kukoricázásának szemeit, mert annak se vége, se hossza nem lenne. A lényeg, hogy öt év után a rektor neked is a kezvedbe nyomja a diplomádat, s mehetsz vele, amerre látsz. Ezután átveszed a gratulációs virágcsokrokat szülőktől, rokonoktól, barátoktól. Este táncolsz, mulatsz a sorstársaiddal: azt hiszitek, a diplomának örültök így. Ám tévedtek. Az tesz boldoggá mindenkit, hogy vége a frász-közeli állapotoknak (i.e.: vizsgaidőszaknak). A másnap reggeli ébredés a súlyos ráébredést is magával hozza (*Öt évvel mesterségesen meghosszabbítottam a gyermekkoromat. Ma viszont felnőtt lettem. Mi lesz ezután?*). Üres tekinteted a padlón. A diploma jut eszedbe. Milyen is a színe? Még el sem olvastad, mi áll benne. Körbepásztázod a szobádat. HOL VAN a diplomád? Hirtelen eszedbe jut, hogy odaadtad anyukádnak, miután véget ért az ünnepség (*Tessék, anyuka, íme a diplomám: ezért gürcöltél és spóroltál a háztartási költségeken. Csak meg ne bándd!*).

Lassan tudakozódní próbálsz a lehetőségeidről. A lehetetlenségeidről is (igazán sajnálják, de az általad ismert városi iskolákban nincsen megüresedett állás). Kétségbe esel, amikor egykori „második otthonodban” (szülőfaludban!) a nagyra becsült igazgatóúr szóra sem méltat, amikor tisztelettel tanári állás felől érdeklődsz nála. Otthon anyuka jajveszékel, szidja a nagyra becsült igazgatóurat, majd rájön, hogy az illető szegről-végről rokonok. Kapkodni kezd, felhúzza az ünneplő nadrágját, s elszántan indulni készül az iskolába, hogy a diri szeme közé nézzen. Erélyesen kéred, ne menjen oda se fenyegetőzni, se megalázkodni. És azért sem lankadsz el. Most jössz rá, hogy létezik egy foglalkoztatásügyi hivatal, és nyilvántartásba vétetheted magadat a „bírzsán”.

Hónod alatt egy paksamétányi fénymásolattal (a kért dokumentumok másai) belépsz a várakozóba. Meglepetten veszed tudomásul, hogy már harmincadmagaddal egyetemben próbálsz előrébb jutni a szűk folyosón. Mégcsak a díszpécsér (ügyfélszolgálatos) hölgy vagy úr arcával sem tudsz megbarátkozni, mert embertömeg öleli körül. Senki nem beszélget senkivel. Inkább ellenséges a hangulat. Mintha félténék tőled a még meg sem kapott állásokat, vagy attól tartanának, hogy „blátod” van valamelyik hivatalnok-

nál, s rögtön be akarsz menni, holott ők már régóta a sorokra várnak (amennyire ironikus az egész, annyira valószínű is ez a gondolkodásmód egyes esetekben). A sor olyan lassan halad előre, mintha hátulról húznák visszafelé. Persze, nem húzza senki. Felpaprikázódik a hangulat, amikor egy ukrán köntösbe burkolózott női hang közöl a népnek valamit (vége az ügyfélfogadásnak, mert elromlott a számítógépük). Ukránul azonban csak annyit értettél biztosan, hogy a hölgyike az imént valamiféle számítógépről tett említést. Értetlenül meredsz a kifaroló embertömegre. Mindenki szitkozódva oldalog el, egy magas férfi úgy belerúg az ajtóba, hogy megreccsen... Tanácstalanul ácsorogsz a hivatal ajtaja előtt, immár senki nincs előtted...

„KI IDE BETÉRSZ, HAGYJ FEL MINDEN REMÉNNYEL!” ?

Aztán, hogy a fenti szituációban ki mit cselekszik, nem tudom. Számmomra (mert bizony ott álltam) két variáció kínálkozott: utána rohanok és megkérdezek egy szitkozódót, hogy mit mondott a nő, vagy megkérdezem magától a nőtől. Az utóbbi mellett döntve (tegnap még az előbbi mellett döntöttem volna, ma viszont rájöttem, hogy aki titokban próbál érvényesülni, az szélmalomharcot vív) tétován bekopogtattam az ajtón.

– *Scso vi khotyili?* – mordult rám az ügyfélszolgálatos köszönés helyett (karcsú volt, széparcú, de a hangneme és a hangsúlya inkább egy sárkányhoz illett volna).

– *Dobrij deny, vibacste, brala ci dokumentyi, ja vcsitelyka, vákánsziju khocsu bi otrimáti* (Ezt a mondatot már az ajtóban ülve begyakoroltam, nyögés, akadozás nélkül adtam elő, szempilláimat okosan megrebegetve. Görcsös koncentrációban mégis tősgyökeres magyar, tájsházában beszélő, nyelveket nem ismerő nagymamám villant az agyamba, mintha ő próbált volna ukránul beszélni az én számon keresztül).

A sárkánymodorú szépségkirálynő szemöldökét összeráncolta, s ennyit mondott:

– *Nyicsoho ne rozumiju.*

Ezt furcsállom egyes ukránokban. A magyar ember már izzad, úgy összpontosít az ukrán nyelvre, könyörögve ejti ki a szavakat, a táncoló hangsúlyokat is megpróbálja elhelyezni valahol. A jutalma pedig ennyi: *nyicsoho ne rozumiju*. Nem értékeli ezek az ember erőfeszítését. Még meg is alázzák. Nem egyszer kerültem ezidáig olyan élethelyzetekbe, amikor ukrán

emberek beszéltek hozzám ötszavas magyar szókinccsárral, s mégis megértettem, amit mondani akartak. Egy minimális toleranciakészség kérdése az egész. Egyébként meg mit gondolt a kis nő: mit akarhatok ott, a munkaügyi hivatalban? Ugyan, mit akarhat ott száz ember nap mint nap? Magam sem értettem miért, de a leláncolt gályarabokon járt az eszem (az ókor hajóinak „motorjain”), és lélekben osztoztam a szenvedéseikben. Bizony, nyomorult érzés, ha az embert nem veszik emberszámba. Esetemben azért, mert nem ismerek tökéletesen egy olyan nyelvet, amit rám kényszerítettek. Fiatal életem során rengetegszer vágták hozzám olyan élesen, hogy szinte vágott: „UKRAJNÁBAN ÉLSZ, KÖTELEZŐ TUDNOD AZ ÁLLAM-NYELVET!”. Nem vagyok szeparatista-nacionalista-embergyűlölő, csupán a *tiszta ész kritikája* sarkall arra, hogy így tisztítsam ki a szememből az odahányt mondatot: – *Kérem szépen, én a Trianonban ténykedő részeg bácsikkal nem ápoltam egykor közelebbi barátságot. Nagyapát lágerben kínozták azért, mert levegőt merészelt venni egy furcsa állampárt magánlevegőjéből. – Első osztályban oroszul tanították meg velem, hogy jabloko, aztán másnap már ukránul kellett bifláznom ugyanazt a meggyötört almát, de azt a tanító néni sem tudta, pontosan hogyan kell kiejteni „po-ukrajinszki” – Tőlem senki sem kérdezte, hol szeretnék élni... – és a többi, és a többi, hiszen még hosszan fújhatnám a sorakozót szagatott (de valahol mégis összefüggő) érveimnek, ha ugyan létezne egyetlen olyan ukrán állampolgártársam is, aki végighallgatna, történetesen együtt tudna velem érezni. A legtöbb, amit várhatok ilyenkor a klasszikus értetlen arckifejezés és a *nyicsoho ne zrozumiju*. Ugyanakkor úgy vélem, senki nem vetheti a szememre: „Nem tudod az ukránt, mert teszel rá magasról” (bocsánat a kifejezésért).*

Minket (engem és a szülőfalumban lévő kor- és sorstársaimat) változatos intenzitással és vérmérséklettel oktattak a tisztelt középiskolai tanáraink. Volt, aki már az elején feladta a harcot az érdemi nyelvoktatással (magyarán nem tanított semmit), volt, aki a keménykéz politikáját az órán próbálta érvényesíteni (érthetetlen, idegi eredetű kirohanások hevében pofogatta ámuló osztálytársaimat).

Ugyanakkor távol álljon tőlem, hogy kizárólag szubjektív mentségeket hozzak fel arra, miért nem tanultunk meg az iskolában ukránul. Az objektív mentséget maga az egyetemes ukrán tanterv képviseli (büszkén). Ugyanis a nyelvtan rejtjelmeinek kizárólagos és vég nélküli fürkészése Amazonas-szerű zuhatagot képezett a szemünk elé “ azaz nem szembesülhettünk a lényeggel (élő ukrán beszéddel). Leginkább a párbeszédszerkesztés borzal-

ma lengette damoklészi kardját felettünk, iskolás gyermekek felett, mivel képtelenek voltunk ukrán szavakat egymás mögé rendezni úgy, hogy a hozzájuk csatolt ragok értelmes gondolatokat szüljenek.

A munkaügyiis nővel való konfrontációm kurta történetét röviden ecsetelem (a fentebbi kitérőt tudatosan, s nem szórakozottságból tettem meg). A nő tehát a „*nyicsoho ne zrozumiju*” fölényével (és fölényességével) förmedt rám.

– Munkát szeretnék kapni valahol, hoztam a diplomám és egyéb irataim fénymásolatait “ szóltam magyarul, a *most már minden mindegy* érzésével átitatva.

Válasz helyett (mesterségesen mély sóhajtozások közepette) felállt, behívott egy idősebb nőt, s (pontos köröket leíró szemforgatásai közepette) váltott vele egy pár mondatot, majd rám mutatott. A takarítónőn nem feszült sem divatos kosztüm (így következtettem arra, hogy takarítónő lehet), sem fennhéjázó póz.

– Azt mondja Szvetocska, hogy jöjjön vissza holnap. Elromlott a számítógépük, valószínűleg elveszett a teljes adatbázis, s most rengeteget kell dolgozniuk, hogy helyrehozzák a hibát. Felsőbb utasítás, hogy a nap hátralévő részében innen, az ügyfélszolgálati részlegről is mindenki csak az adatbázis megmentésével foglalkozzon. Ügyfélfogadás holnap reggelig nem lesz. Sajnálom, angyalom – közölte magyarul. Szeme teli volt jóindulattal.

–Értettem. Köszönöm a szíves felvilágosítást és az emberséget. – mosolyogtam rá, és elhagytam az épületet. Magamat is megleptem lehetetlen gondolataimmal, amelyek nem az önsajnálát, hanem a takarítónő választékos, kifejező szófűzése körül forogtak. Vajon miért lett belőle takarítónő? Hiszen lehetne ügyfélszolgálatos is...vagy a kisebbségi jogok ombudsmanja, esetleg kormányzóvivő.

ERNYEI BEÁTA

EGY BEFEJEZETT NAGY MŰ ÚJRATEREMTÉSE

– AZ ALKOTÓ NEM PIHEN

Vidnyánszky Attila, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház főrendezője és a debreceni Csokonai Színház igazgatója idén a negyedik változatát rendezte meg *Az ember tragédiájának*. Az első Beregszászon született 1999-ben, ennek átértelmezéseit illetve továbbgondolását láthatjuk a zsámbéki, a monumentális szegedi vagy a legutóbbi, debreceni előadásban is. A Csokonai Színházban március elején került bemutatásra a negyedik változat, melyben a korábban Lucifert játszó Trill Zsolt most Ádámként jelenik meg, Évát a beregszászi Vass Magdolna, Lucifer szerepét pedig ezúttal a sepsiszentgyörgyi Pálffy Tibor alakítja. Mellettük Beregszász egykori színészei: Szűcs Nelli, Varga József, Kristán Attila, Tóth László és a mostani társulat tagjai is fontos szereplői a darabnak.

Az előadás visszafogottabb, kevésbé látványos a Dóm térihez képest, de ez nem vesz el az erejéből. Erőről beszélek, hisz maga alá vonja a nézőt, s hatásától még sokáig nem szabadulhat. Ez az újraértelmezés bennem is átírja a művet, ezentúl másképp gondolok a drámára. Mi változott? A szöveg ugyanaz, az előadók is többnyire. Mennyiben különbözhet egy mű egyazon ember olvasataiban? „Nem az idő halad: mi változunk” – mondja Lucifer, s talán ez a változás teremti újra a Tragédiát Vidnyánszkyban, az olvasóban és a nézőben.

Földet ásó emberpárral kezdődik a darab. A föld mint szimbólum: teremtés, élet, munka – ezekre a fogalmakra asszociálhat a néző. A paradicsomból való kiűzetés utáni pillanatokot láthatjuk a mű legelején: keményen dolgozik a pár, majd visszaugrunk időben a teremtéshez; az Úr (Varga József) kiemeli a földből az első embert. A mennyezetről leengedett hatalmas szakáll jelképe is megjelent már korábban. Magasztosan ül trónján az Úr, de hamarosan rájöhettünk, hozzánk, érző emberekhez hasonlatos Ő is: mérges, dühében szakállát rázza, száműzi Ádámot és Évát, végül mégis megbocsát nekik. Emberi egyszerűségét bizonyítja az is, hogy a darab további részében munkásruhába bújva jelenik meg a háttérben; javít és szerelget, érezzük, az alkotó mégsem pihen egészen, nem hagyta magára az emberiséget.

Végig halványnak érzem Éva jelenlétét. Nem élénk, nem meghatározó személy, inkább úgy tűnik, mintha nem volna jelentős szerepe. Ez korántsincs így, hiszen Éva az, kihez Ádám kiábrándultságában menekül, kinek keblén pihenve semmi gondja nem lehet, Éva a szépség, a szerelem, e földre csak az ő mosolya hozhat gyönyört és mindenekfölött ő az élet. Míg eleinte csak nézőként vesz részt, a római színtől kezdve már benne él az adott korban, de Londonban megelégteli ezt a kétséges helyzetet. Őt már nem riasztja tovább a tátongó mélység, mi előtte áll, kilép a darabból s gondtalan gyermek módjára rajzolgat és eszeget a továbbiakban.

Lucifert látván a karmester szerepe jut eszembe. Kinézete megegyezik azzal, ahogy elképzelném a gonoszt; a fekete haja, ruhája, sötét bőre, nyúlánk teste, táncszerű járása, kántáló hangja mind-mind igazolja a sötét angyal képét. Harcol, hogy elérje célját, ezzel kapcsolatos kétségeinek is hangot ad időnként, tehát benne is emberi vonásokat láthatunk; kétségbeesetten küzd, majd elbukik. Ő a tagadás, az örök kétség, az, ki nem hagyja nyugodni az embert a boldog paradicsomi létben, az, ki megmutatja Ádámnak a borús jövőt, és örvend, mikor Ádám rádöbben törekvéseinek hiábavalóságára. Az ember fölött áll, végül mégsem tudja legyőzni azt.

Ha visszánézek a történelem egy-egy véres korszakára, melyekben a múlt nem szűkölködik, elmerengek és csodálkozom: hogyan képes ez a Föld elviselni ennyi borzalmat? Hogyan lehet az, hogy tovább forog, mint ha mi sem történt volna? Hát nem hagy rajta sebet ez a rengeteg tragédia? Képtelen ötlet, hisz a Föld nem él, nem érez, miért zavarná, hogy a felszínén értelmetlen gyilkosság, sőt gyakran tömeggyilkosság, árulás, csalás, szenvedés és jajszó van. De ha a Föld mindezt el is viseli a hátán, képes-e egy ember végigmenni a múlt összes szennyén? Nem csupán egy-egy kor borzalmain, hanem az egész történelem fájdalmán. Ráadásul mindezt úgy *átélve*, bőrén tapasztalva, hogy az már nem a letűnt korok fájdalma, hanem a jövő. Az ő jövője. Az emberiség jövője. Képes-e mindezt nem csupán végignézni, hanem végigélni anélkül, hogy beleőrülne már a legelején? Mikor eljut a végére, ahol az ember már teljesen elállatiasodott, mikor látja, hogy minden törekvése, minden reménye hiábavaló volt, képes-e visszatérni Évához és haladni a vég felé? Igen, Ádám képes rá, sőt pozitívan látja a jövőjét: küzd és bízik. Küzd, de miért, ha már egyszer végigküzdötte hasztalanul? Bízik, de miben, ha látta az elkerülhetetlen véget? Milyen embernek kell lennie ahhoz, hogy mindezt ép ésszel elviselje? Úgy gondolom, hogy három olyan embertípus van (ha van egyáltalán), aki ezt meg

tudja tenni. Először is az, aki nem éli át, nem tudatosan benne igazán, hogy ez az ő jövője, inkább játékként nézi gyermeki rácsodálkozással, mint mi, a közönség is, mikor végignézzük vagy olvassuk a Tragédiát. Továbbá az érzéketlen, akinek nem esik meg a szíve a tragikus emberi sorsokon. Bátoran állíthatom, hogy e kettő nem lehet igaz Ádámra, hisz látjuk, hogy érti és érzi mindazt, ami körülveszi. Így csak arra tudok gondolni, hogy ő nagyon erős lélek. Nagyon erős, sőt annál is több: természetfeletti erővel kell bírnia ahhoz, hogy mindezt elviselje. Ha Trill Zsolt alakítására gondolok, nem látom ezt az erőt. Inkább egy kíváncsi gyermekre emlékeztet, aki ugyan együtt szenved az adott korral, de mégis mindig továbblép. Mit érezhet mindvégig? Mindegyik színben csalódik, de úgy érzi, ha változtat rajta, akkor szebb lesz a jövő. Változtat, és újból csalódik. Megint változtat, és megint csalódik, sőt egyre rosszabb és rosszabb (gondoljunk csak a Falanszterre vagy az eszkimó világra). Meddig lehet ezt csinálni, hogy lehet mindig küzdeni tovább? Mikor pedig a végéhez ér, mikor látja az emberi út értelmetlenségét, akkor is feláll és küzd. Küzd és bízik. Talán úgy gondolja, hogy az nem az ő jövője. Hiszen nem konkrétan az övé, hanem az emberiségé a végzetes sors. Talán úgy gondolja, hogy nem érdemes évezredek távlatába nézni, mikor ott a jelen. A jelen pedig az, hogy hamarosan apa lesz. Életének néhány évtizedes céljait és örömeit nézi csupán. Vagy még annyit sem, mindig csak az aznapot. Talán így, vagy csakis így lehet élni tovább. Élni. Az élet a legfőbb ösztön, ezt eldobni nem nagyobb hiábavalóság, mint a jövő borzalmainak tudatában vinni az igát tovább? Nem irigylem Ádámot és az őt alakító színészt sem. Egy folytonos ellentmondást érzek benne, hisz látjuk, hogy ő nem az a típus, aki érzéketlenül szemléli a jövőt és mindenre fittyet hányva végzi a napi ügyes-bajos dolgait. A végén mégis ezt teszi, ilyenné válik, vagy csak megpróbálja azt. Ha Madách továbbírta volna az életét, vajon milyen sorsot szán neki? Én még mindig úgy gondolom, hogy képtelenég, lehetetlen, hogy egyetlen emberi lélek ilyen nagyon meg legyen terhelve, és mégis minden reggel felkel, eszik, iszik, dolgozik, szeret és éli a mindennapokat, mintha mi sem történt volna. Ha így él, nem veszít-e el valamit önmagából? Nem kell-e ledobnia lelkének érzékenységét, szellemének kíváncsiságát, bölcsességét? Talán ezért mondja az elején, hogy „hová lett énem zárt egyénisége”. Erőre van szüksége. Visszatér Isten óvó karjai közé, mellette áll a nő, kit szeret – csak ezekből meríthet elegendő erőt ahhoz, hogy mindent feledve nekivágjon az emberiség oly sötét történetének.

Már említettem, hogy minden színész fontos alkotója az egésznek, hiszen láthatjuk benne a jól ismert beregszászi arcokat, kik színről színre jelen vannak kisebb-nagyobb szerepekben. Tőlük lesz a darab élénk, dinamikus, nagy részük van az összhatásban. Maradandó élmény velük együtt kísérni el Ádámot az idő vonalán. Az egész mű hangulatában van valami, ami átjárja és csontig hatja a nézőt. Boncolgathatnám a többi elemét is, mint az aláfestő zenét, az angyali kar zengzete, a hatalmas, halált hordozó kaszás fenyegető megjelenése, vagy a díszlet bármelyik más eleme, de nem találnék választ arra, hogy mitől van az előadásnak ilyen nagy hatása. Itt is, mint a Vidnyánszky-darabokban általában, az összjátékból sugárzik az erő.

DUPKA GYÖRGY–ZUBÁNIC LÁSZLÓ

A ZSIDÓSÁG MÚLTJA ÉS JELENE KÁRPÁTALJÁN

(EMLÉKEZÉS A HOLOCAUST ÁLDOZATAIRA)

Kárpátalja életében évszázadokon keresztül jelentős szerepet töltött be a zsidóság, amely már az Árpád-korban jelen volt a vidék kereskedelmi és közigazgatási központjaiban, ezért is II. Endre király 1233. évi beregi oklevele korlátozta a zsidók és izmaeliták helybeli működését¹. Tömeges betelepülésük a Rákóczi-szabadságharc után kezdődött és a XX. század elejéig folyamatosná vált. Különösen Máramaros hegyvidéki területén (Rahó, Kőrösmező), valamint Kárpátalja városaiban és mezővárosaiban – Ungvár, Munkács, Beregszász, Tiszaújlak, Nagyszőlős, Huszt – éltek a legtöbben, Munkácson például már relatív többségben voltak.

Ezen a területen élt a történeti Magyarország legnagyobb zsidóközössége, akik a XIX. század végén a mai Galíciából, Bukovinából, illetve Nyugat-Ukrajnából vándoroltak ide, túlnyomó részük a zsidó ortodox vallási életvezetési szabályokat követte. Főleg a nagyobb városokban alkottak jelentős közösségeket: Ungváron élt a legtöbb izraelita, 9576 fő, akik az összlakosság 27,16 %-át tették ki. Továbbá:

1910-ben a zsidók nagyobb részét németként írták össze, közülük mintegy 36 000 vallotta magát magyarnak. 1921-ben a zsidó lakosság 87,30 %-át írták be zsidónak, illetve 7,73 százalékát magyar, 3,87 százalékát rutén, 0,75 százalékát csehszlovák, 0,30 százalékát pedig német nemzetiségűként tüntették fel. Tehát a magyar zsidók is bátran vallhatták magukat külön zsidó nemzetiségűeknek, ha akarták. Egyébként 6863 zsidó vallású magyarnak vallotta magát.

1930-ban a csehszlovák statisztika külön nemzetiségként tartotta őket számon. Zsidó nyelvnek tekintették a héber nyelven kívül az úgynevezett jiddis nyelvjárást is. A 95 ezer főből 5870 fő tartotta magát magyar nemzetiségűnek.⁴ Közülük sokan a magyar kultúra, képzőművészet elhívatott művelői voltak a két világháború között.

Év:	Összlakosság:	Zsidók száma:	Százalékarány (%):
1910	597 062	63656 * ¹	10,66
1921	597 731	80 059	13,39
1930	725 357	91 255	12,58
1941	852 546	78 272	9,18
1946	755 900	6 998	0,93
1959	920 173	12 169	1,32
1970	1 056 799	10 856	1,03
1979	1 155 759	3 848	0,33
1989	1 245 618	2 639	0,21
2001	1 254 614	565	0,05

Zsidóság összesen Ukrajnában (2001)	48 457 000	103 600	0,21
--	-------------------	----------------	-------------

№	Település:	Százalékarány (%):
1	Munkács	42,68
2	Nagyszőlős	31,99
3	Nagyberezna	30,68
4	Beregszász	30,23
5	Aknaszlatina	28,37 ¹
6	Huszt	26
7	Alsóverecke	24,73

Az 1938–39-ben visszacsatolt területen 100–110 ezer zsidó élt.⁵ Az 1941-es magyar népszámlálás viszont 78 272 (9,2 %) magyar nemzetiségű zsidót írt össze. Az eltérés azzal magyarázható, hogy a „magyar aránynak” akartak kedvezni, mivel a magyar statisztikák a lakosságot csak anyanyelv szerint regisztrálták, viszont a csehszlovák népszámlálásnál a kérdezőbiztosok nemzetiségi alapon vezették a nyilvántartást. A zsidók számarányát tekintve meg-

bízhatóbb valóságot tükröznek a lakosság vallás szerinti megoszlásának ebben az időben rögzített adatai, mert ebben az esetben az „izraelita” hitet gyakorló zsidók száma 101 854 (11,9 %) fő volt. A vallási-nemzetiségi összetételek realitását figyelmen kívül hagyva a „Heszed Spira” Kárpátaljai Alapítvány által jegyzett ungvári ismertetőben Szabina Miron a deportálás előtti zsidók számát 140 000 (!) főre teszi, ez minden fellelhető statisztikai kimutatáshoz viszonyítva is 30 ezerrel több főt jelent, amit túlzásnak is tekinthetünk. De a holocaustot túlélők számát ő is 7 ezer főben határozza meg.⁶

1941. június végén a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) javaslatára a minisztertanácsi ülésen először született döntés arról, hogy a „nem honos vagy honosságuktól megfosztott zsidó állampolgárokat” Magyarország területéről ki kell telepíteni, úgymond a rendezetlen állampolgárságú zsidóság „hatósági támogatással új életet kezd Galícia földjén”. Az 1941. augusztus 22-én a deportálások során, mintegy 17 ezer zsidó galíciai kitelepítésére került sor, akik közül 13 ezret Kárpátaljáról, 4 ezret pedig a mostani Magyarország más településeiről gyűjtötték össze. A Magyarországról kitelepített zsidók többségét valószínűleg Kamenyec-Podolszknál augusztus 27-28-án a német kivégző osztagok legéppuskázták. Az eddig publikált és elemzett dokumentumok szerint⁷ a Kamenyec-Podolszknál kivégzettek száma 23 600 fő volt.

Miután Magyarországot megszállták a hitlerista németek, többek között a kárpátaljai zsidóknak sem kegyelmeztek, a galád népirtás végrehajtásában a magyar szélsőjobboldal is részt vett. A kárpátaljai zsidóság 1944. évi deportálása április 16-án kezdődött és június 7-én ért véget.

A gettókba a családok csak fontosabb ruhadarabjaikat és némi élelmet vihettek magukkal. Pénzüktől, ékszereiktől már a begyűjtés idején megfosztották őket.

A beregszászi zsidókat a Kont és a Vály téglagyárakban, valamint az úgynevezett Weisz-gazdaság helyiségeiben létesített gettóban zsúfolták össze⁸. Körülbelül 10 000 személy volt itt Bereg megye különböző falvaiból és Beregszász városából. Ezek a külterületeken lévő, gyűjtőtábornak nyilvánított területek teljesen alkalmatlanok voltak ekkora embertömeg elhelyezésére. A téglaszárítóknak csak tetejük volt, oldalfaluk nem, a túlzúfolás következtében rengetegen maradtak fedél nélkül, nem volt se víz, se csatornázás. Ezek használtak, néhány, az udvaron ázott és lepedővel elválasztott gödröt latrinaként, fürdésről szó sem lehetett. A táborok és gettók élelmiszerellátásáért általában a helyi Zsidó Tanács volt felelős, mely

nem tudta ellátni ezt a feladatát, így aki nem tudott magával élelmet vinni – az éhezett. Munkácson 14 ezer embernek főzték fürdőkádakban a levest, személyenként nem jutott több egy kanálnyi, tartalmatlan lötynyél.

A gettókat legtöbbször palánkkal vették körül, amelyet idegen csendőrök és ismerős rendőrök őriztek. A rendőrök általában emberségesebbek voltak, megengedték, hogy a kerítéshez lopakodó árusok vagy barátok élelmet adjanak el vagy át az éhező zsidóknak. Néha még levelek kézbesítésére is vállalkoztak. Az idegen csendőrök általában indokolatlan brutalitással léptek fel. A munkácsi téglagyárból az egyik szombaton ortodox zsidókat hajtottak a főtérre. Útközben gumibottal és puskatussal verték őket, majd a zsinagóga előtt közéjük lőttek. Ezután a szerencsétleneket veréssel kényszerítették a zsinagóga berendezésének szétrombolására.

A csendőrnnyomozó alosztályok sok helyen gúnyosan csak „pénzverdeként” emlegetett kihallgató központokat állítottak fel. Itt a gazdag vagy annak hitt zsidókat vallatásnak vetették alá, hogy elárulják, hová rejtették vagyonukat. A „kihallgatás” során gumibottal és puskatussal verték talpukat, a családfő szeme láttára nemegyszer meztelenre vetkőztetett felesége mellét ütötték, előfordult a nők megerőszakolása is. A szexuális perverzió és szadizmus eredményeként sokan már a gettókban vagy táborokban belehaltak a kínzásokba, mások öngyilkosságot követtek el, vagy megőrültek.

Az éhség, a zsúfoltság, a higiénia és a gyógyszerek szinte teljes hiánya a betegségek melegágyává tette a gyűjtőtáborokat. Hamarosan fertőző betegségek ütötték fel a fejüket: megjelent a tífusz, a vérhas és a tüdőgyulladás. A hatóságok egyre inkább a nem zsidó lakosságra is átterjedő járványok kitörésétől tartottak. A helyzet kezdett tarthatatlanná válni. A helyi közigazgatás vezetői megoldásért ostromolták felettes szerveiket. Akik olvasták az április 7-én kelt rendeletet, sejtették, hogy mindez csak a kezdet, hiszen annak első sora így hangzott: „A magyar kir. kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól.”

Az összegyűjtött zsidókat május 16–29-e között négy transzportban deportálták. (Kassa város állomásfőnöke feljegyezte az 1944-ben a városban áthaladt halálvonatokat adatait. Ezek szerint Beregszászból az alábbi szerelvények indultak a koncentrációs táborokba: május 16. – 3818 fő, május 18. – 3569 fő, május 24. – 2602 fő, május 29. – 860 fő.) A helyi vezetők némelyike mindent megtett, hogy az összezsúfolt emberek nyomorán segítsen: báró Perényi Zsigmond, a parlament főrendiházának elnöke élelmi-szer-szállítmányokat juttatott a nagyszülősi gettóba.

A háborút követően a holocaustot Kárpátalján a több mint 100 000-ből 8 323-an éltek túl.

Felhívó, hogy néhány baloldali elhivatottságú túlbuzgó ukrán történész, politikus a szovjethatalom éveiben, sőt a független Ukrajnában is megfogalmazott dolgozataikban, elhangzott felszólalásaikban a „magyar fasiszták uralmának” zsidó áldozatait „ukrán áldozatként” tartják nyilván, ezzel szándékosan elferdítik a tényeket, és ezzel a szláv lakosság körében gyűlöletkeltő indulatokat, egészségtelen hangulatot gerjesztenek a kárpátaljai magyarsággal szemben. Példa erre az a beszámoló, amely a „Kárpátalja Szovjet-Ukrajnával való újraegyesülésének 45. évfordulója” alkalmából rendezett ünnepi gyűlésen hangzott el Ungváron. A többi között az ünnepi szónok megállapította: „Sötét korszak volt a vidék számára a magyar fasiszták hat éves uralma. Több mint 183 ezer embert vetettek börtönökbe és koncentrációs táborokba, mintegy 115 ezer embert elpusztítottak...” A feltupírozottan idézett adattal kapcsolatosan egy szó sem utal arra, hogy az „elpusztítottak túlnyomó többsége zsidó volt”. Lusztig Károly újságíró, túlélő jogosan teszi fel a kérdést, hogy ez a téma „még mindig tabunak számít?”⁹

Az ukrán történészek sokáig azon zsidó, ukrán, ruszin, és magyar fiatalok sorsáról sem közöltek adatokat, akik 1939–1941-ben illegálisan lépték át a magyar-szovjet határt és az elsők között estek a szovjet terror áldozataivá. Velük szemben a határsértőkre vonatkozó szovjet törvényt alkalmazták és háromtól öt évig terjedő munkatáborra ítélték őket. Ezen személyek száma meghaladta az 5 ezret. M. G. Geric huszti háborús veterán (a Komi ASZSZK-ban raboskodott) így emlékezett vissza a történetekre: „3 ezer ember három műszakban dolgozott éjjel-nappal. Reggeltől másnap reggelig 5–6-an meghaltak. A halottakat túl a zónán csak rádobták a hóra. A kemény munka és a végegyengülés miatt örökre a peccsori és a többi tábor földjében nyugszanak.”¹⁰

A koncentrációs táborokban életben maradtak közül alig 7 ezren tértek vissza szülőföldjükre. Bár ismét külön nemzetiségként regisztrálták őket, sokan a megtizedelt magyar értelmiség helyébe álltak: magyar nyelvű lapokat adtak ki, könyveket fordítottak magyarra, elindították a magyar nyelvű könyvkiadást, a kulturális életet stb., mindezt a kommunista ideológusok szigorúan ellenőrzött elvei alapján cselekedték. Aki hibázott, arra Sztálin börtöne várt.

Az 1945–1953 közti időszak a zsidóság esetében a sztálini antiszemitizmus jegyében zajlott le. A 40-es évek elején a fasiszta holocaust elől nyugatra emigrált és a II. világháború befejeztével Angliából és más országokból a

Szovjetunióba, történetesen Kárpátaljára hazatérő zsidókat „általános idegengyűlölet” övezte, akiket „burzsoá ügynököknek” bélyegeztek, közülük többeket „szovjetellenes agitációért és propagandáért” tartóztattak le és koncepciós perek folytán ítélték el 10-20 évre. A beregszászi Mermelstein Ernő egy vicc elmesélése miatt húsz évet kapott. A Jutkovics-családdal szemben is „kollektív büntetést” alkalmaztak, amiért Kelet-Németországban tényleges katonai szolgálatot teljesítő fiúk megszökött. A család sikeresen megmenekült a fasiszta haláltáboroktól, a sztálinit már nem sikerült kikerülnie.

Azt sem hallgathatjuk el, hogy a szovjet katonai hadvezetőség 1944-es magyar és német etnikai tisztogatást elrendelő 0036. számú rendelete értelmében a magyarlakta településekről a német haláltábort túlélő és hazatérő magyar zsidókat is begyűjtötték. Megjegyzendő, hogy 1945 februárja elején a szolyvai és a szabori szovjet haláltáborból a 8 564 civil internáltból hatósági engedéllyel **2448** magyar került haza, ugyanakkor az előzetes NKVD-kimutatásban szereplő **140** zsidóból csak **21**-et helyeztek szabadlábra, 119 zsidónak a további sorsa ismeretlen.¹¹ A túlélőktől tudjuk, hogy a náci haláltáborokból hazakerült magyar zsidókat és a magyar munkaszolgálatosokat is nagyfokú bizalmatlanság övezte, közülük sokan az internáltak listájára kerültek. A szovjet kémelhárítók beszűkült logikája szerint a haláltáborokat csak azok élhették túl, akik a nácik szolgálatában ügynökök, besúgók voltak. Olekszij Korszun kutató szerint az NKVD, a SZMERS-átaszűrések, bizottsági meghallgatások után részben a kommunista, vagy falusi, szegény zsidókat engedték haza, a városiakat, akik vagyonosak voltak, visszatartották. Huber Bélától, a kárpátaljai magyar zsidók egyik ismert vezetőjétől tudjuk, hogy az NKVD által kiszemelt egyes zsidó házakból a haláltáborból hazatért tulajdonosokat a lágerbe hurcolták. Főleg Ungváron, Munkácson, Beregszászban, Nagyszőlősen, Huszton és más településeken az üresen álló és az erőszakosan felszabadított zsidó lakásokba, kertes házakba vezető beosztású szovjet tiszteteket, pártfunkcionáriusokat, tisztviselőket és családjukat költöztették be, illetve azokban különböző ügyviteli irodákat nyitottak, kultikus épületeiket, ingó és ingatlan vagyonukat államosították. Sándor László *Három ország polgára voltam* című visszaemlékezésének 106. oldalán nyíltan leírja, hogy 1947-ben Ungváron miként „idézte be” őt Szotnyikov százados, az NKVD (Narodnij Komitet Vnutrennyih Gyel – a Belügyi Népbizottság) főmunkatársa, aki arra akarta rávenni, hogy nyújtson segítséget a Szovjetunió kárpátaljai ellenségeinek a leleplezésében, a környezetében lévő személyek, köztük Rotman Miklós,

Olekszandr Ginyevszkij újságírók és mások megfigyelésében. Mint írja: „Meg voltam döbbenve. Csupa olyan emberekről volt szó, akiknek megbízhatóságához nem fért kétség. Egyébként az általa felsorolt személyek kivétel nélkül zsidók voltak... Ezt nem vállaltam.”¹²

1952 végén – 1953 elején antiszemita hisztériát gerjesztettek a Szovjetunióban, aminek következtében több orvost tartóztattak le, hurcoltak meg. Fokozódott a kárpátaljai zsidó értelmiségiekkel szembeni bizalmatlanság is. A szovjet titkosszolgálat több vádiratában az a kitétel szerepelt, hogy „szándékosan félrekezeltek, ténylegesen meggyilkolták a szovjet állam több jeles vezetőjét, képviselőjét... Ha Sztálin közben meg nem hal, a Gulag szigetcsoport rabjainak száma a szovjet zsidók révén legalább két millió fővel gyarapodott volna”¹³.

A Breznyev-korszak ideológiai-politikai sajtókiadványaiban szintén kimutatható a hol nyílt, hol burkolt antiszemita propaganda, amely felgyorsította Kárpátalján is a zsidók kitelepülési szándékát.

1989-ben már csak 2 600 zsidó élt Kárpátalján, az utóbbiak közül 298-an magyar anyanyelvűnek vallották magukat. Többszörös fogyatkozásuk oka elsősorban az Izraelbe, kisebb mértékben Amerikába, a nyugat-európai országokba és Magyarországra történő folyamatos kivándorlás, amely az ötvenes években kezdődött meg repatriálással, családgyesítéssel.

*A zsidó etnikum száma és aránya Kárpátalja közigazgatási egységeiben, 2001.*¹⁴

Közigazgatási egység:	Összlakosság:	Zsidók száma:	Százalékarány (%):
Kárpátalja	1 254 614	565	0,05
Ungvár	115 568	232	0,2
Munkács	81 637	157	0,2

Az utóbbi tizenkét év alatt számuk 61,1 %-ra apadt. Jelenleg szétszórtnak élnek az egész területen, de legtöbben Munkácson, Ungváron, Beregszászban, Nagyszőlősen és Huszton. A zsidó civilszervezetek becslései szerint mintegy 3 ezer zsidó származású, de ukrán, illetve orosz és magyar nemzetiségű zsidót tartanak nyilván, akik részt vesznek közösségi rendezvényeiken. Nagy többségük Belső-Ukrajnából költözött ide, kettős (orosz-zsidó, ukrán-zsidó, illetve hármas identitástudatúak (magyar-orosz-zsidó, magyar-ukrán-zsidó).

FŐBB KULTURÁLIS, SZOCIÁLIS, GAZDASÁGI ÉRDEKVÉDELMI SZERVEZETEIK¹⁵:

Az 1993–2001 között hivatalosan bejegyzett és működő 4 zsidó kulturális, felvilágosító tevékenységet folytató civil szervezetből 2 megyei, 2 járási és városi státuszú. Az ungvári székhelyű Kárpátaljai Zsidó Kulturális-felvilágosító Egyesület (1991, elnöke: Naum Repkin ismert festőművész) főleg a szláv nyelven beszélő zsidóságot tömöríti soraiban. A szervezet tagjainak száma 500 fő. A szociális, kulturális tevékenységüket támogatja Ukrajna Zsidó Alapítványa, a Lembergi Solom Alapítvány, a Sinberg Alapítvány, a Béke Jótékonyági Alapítvány. Létrehozásának pillanatától a szervezet szoros kapcsolatot tart fenn a zsidó lakossággal, erkölcsi támogatást nyújt, kulturális és jótékonyági programokat szervez, de a költséghiány miatt nem foglalkozik szociális-gazdasági jellegű problémákkal. Tevékenységének legfőbb területe a kultúra, az oktatás, a háború éveiben ártatlanul meggyilkolt zsidók emlékének ápolása, a kevésbé ellátottak jótékony szolgálata. Ugyancsak ehhez a szervezethez kötődik az Ungváron bejegyzett „Heszed Spira” Kárpátaljai Alapítvány (jelenleg Mihail Galin az alapítvány vezetője), amely sokrétű segély-programokat valósít meg nemcsak az ungvári, hanem a kárpátaljai segélyre szoruló zsidók körében is. Az alapítványnak saját székháza és több intézménye van.

A magyar kultúrához kötődő ungvári, munkácsi, beregszászi, huszti és aknaszlatinai zsidók érdekeinek képviselését vállalta fel az Ungváron székelő Kárpátaljai Magyar Zsidók Egyesülete (2001, elnök: Huber Béla). A szervezet tagjainak száma 130 fő. Ifjúsági tagozatának 20 fős a tagsága. Működését tagsági díjakból és önkéntes adományokból finanszírozzák. Propagálja a zsidó kultúrát, hagyományokat és szokásokat, elősegíti azok fejlődését a magyar anyanyelvű zsidók körében.

Az utóbbi időben a Felső-Tisza-vidéken a huszti zsidóközösséget is az aktivitás és a megújulás jellemzi. Két járási státuszú civilszervezetük is van:

– a Kárpátaljai „Menora” Zsidó Kulturális Egyesület Huszti Járási Tagozata (elnöke: Lazarovics O. L.), és

– a „Solom” Zsidó Kulturális Egyesület Huszti Járási Szervezete (elnöke: Jankelovics J. Sz.), amelyek sokrétű érdekvédelmi munkát fejtenek ki a szórványban élő zsidók körében.

A kárpátaljai zsidó civil szervezetek és alapítványok az erősen megfogyatkozott népcsoport szociális-kulturális érdekeit képviselik és jelenítik meg. Az uk-

rajnai zsidók kulturális központjának továbbra is Kijev tekinthető. Izrael kijevi nagykövetsége és kültestületének képviselői aktívan támogatják az ukrainai zsidókat, azok vallási és kulturális tevékenységeit, közreműködnek az izraeli állampolgárság (ukrán-izraeli kettős állampolgárság), izraeli útlevél megszerzésében és az Izraelbe történő kitelepülőknek is segítséget nyújtanak. Egyre gyarapodik az ukrán-izraeli kettős állampolgárok száma is. Izraeli és amerikai támogatással gondozzák a településeken megmaradt zsidó temetőket, sírkerteket, emlékhelyeket. Több vasárnapi iskolát tartanak fenn, ahol a zsidó ifjúság őseik nyelvét, kultúráját sajátítja el. Múltjukat, kultúrájukat érintő emléktáblákat helyeznek el, védnökséget vállalnak a kiüresedett zsinagógák, imaházak, emlékművek felett. A radvánci zsidó temető mellett található az 1914–1915-ös világháborús emlékmű, az elhunytak névsorában zsidó származású honvédek, tisztak is vannak. A külföldről ideérkezett rabbikkal (jelenleg Menachem Mendel Teichmann a kárpátaljai zsidó közösség főrabijáé) közreműködnek az ungvári, munkácsi és a huszti zsidó felekezetek megerősítésében, a vallási és kulturális élet szervezésében, a hagyományok megtartásában, a kiemelkedő személyiségek hagyatékainak megőrzésében, a szellemi kincsek megosztásában: Glück Gábor (1912–1983), Mihail Roszkin ungvári festőművész, Váradi-Sternberg János történész (1924–1992), Iván Olbracht (1882–1956) Kárpátaljához és Ungvárhoz is kötődő zsidó származású cseh író, Lusztig Károly (1922–2012) újságíró, író stb. Zarándokhelyé vált az ungvári zsidótemető, ahol Slomo Gancfrid csodálatos emlékü rabbi nyugszik, itt állították fel a 14 ezer ungvári deportált emlékművét is, akiket auschwitzi haláltáborba hurcoltak.¹⁶

KÁRPÁTALJA NEMZETISÉGEINEK VESZTESÉGLISTÁJA:

Az eddig fellelhető hiteles források alapján számításaink szerint 1944–1946 között **40 318** fő (magyar, német) került fogolytáborba, ebből kárpátaljai illetőségű **27 079** fő. Közülük 3 100 sváb-német férfi és nő, kb. 20 ezren hazatértek, több mint 7 ezren a lágerek névtelen sírjaiban nyugsznak. (Csak emlékeztetőül: a szovjetek ellen vívott frontharcokban elesett honvédek száma igazoltan 137 településen 1 281 fő, Kárpátalja valamennyi településén 3104 fő). Ezenkívül több ezren nyomtalanul eltűntek.

Megjegyzendő: a szovjetek oldalán harcban elesett kárpátaljai ruszin/ukrán, magyar, zsidó, szlovák önkéntesek száma **7 030** fő.¹⁷

A veszteségekről ettől teljesebb, hitelesebb képet további adatok hiánya miatt nem tudunk alkotni. Viszont, ha összevetjük az 1941. és 1946. évi

népszámlálások adatait, akkor mind a magyarok, mind a németek nagyobb veszteséglistákkal „rendelkezhetek volna”.

Nemzetiség:	Év, fő:		Fogyás (fő):	Fogyás (%):
	1941	1946		
Magyarok	245 286	134 558	- 110 728	45
Németek	13 244	2 398	- 10 846	81

Ennél nagyobb csökkenés csupán a náci által elhurcolt zsidóság esetében mutatható ki: 1941-ben 78 272, 1946-ban 6 998 főre volt tehető a számuk. A fogyás 71 274 fő, tehát 91 %.

Az ukrán történészek szerint a területen 1944 tavaszán 12 gettó volt, 112 500 zsidót vittek koncentrációs táborokba, közülük 104 177-en pusztultak el. Egyes történészek Kárpátalja területéről deportált 100-110 ezer főről tudnak. Megjegyzendő: ezek az adatok nem a mostani Kárpátaljára, hanem a történelmi Magyarországhoz tartozó teljes máramarosi, ugocsai, beregi, ungi vármegyékre vonatkoznak! Utalunk arra, hogy 1941-es népszámlálási adatok szerint Kárpátalja 852 546 lakosából 78 272 fő zsidó volt, azonban ez sem fedi a valóságot, mivel a kérdezőbiztosok 1941-ben az elmagyarosodott zsidók jelentős részét még a helyi magyarokhoz sorolták! A valósághoz az áll közelebb, hogy az „izraelita” hitet gyakorló zsidók száma 101 854 (11,9 %) fő volt. Ebből kiindulva a lélekszámot felfelé kerekítve 102 000 fős zsidó közösséget kapunk. Ezt támasztják alá a kárpátaljai városokra, járásokra, településekre és az ott élt, nevesített zsidó családokra, azok tagjaira lebontott legújabb kutatások adatai is, miszerint 87 305 (és nem 104 177, sem 115 000, stb. fő) kárpátaljai lakos halt meg a náci koncentrációs táborban.¹⁸ Ennek a zsidó közösségnek a közel 80 százaléka magyar anyanyelvű volt.

Az 1946-os szovjet népszámlálás szerint Kárpátalján 6 998 zsidót vettek nyilvántartásba, akik minden bizonnyal megjárták és túléltek a náci táborokat. Megjegyzendő: a veszteséglistába tartoznak azok is, akik a Szovjetunióba szöktek, és a Gulág-táborokban haltak meg, de ide tartoznak a magyar hadseregbe behívott és ott elpusztult zsidó munkaszolgálatosok, valamint a Vörös Hadseregbe és a cseh légióba jelentkezett zsidó önkéntesek, akik harcban estek el és ráadásul azok is, akik túléltek a náci haláltáborot, de nem tértek vissza eredeti lakhelyükre.

Mindent egybevetve, véleményünk szerint több mint 7 ezerre tehető a vidéket örökre elhagyó zsidó lakosok száma (a tanulmány végén lévő táblázatban összegeztük a fenti következtetéseket). Ukrajna halottainak emlékkönyve (9. kötet) Kár-

pátalja településeivel foglalkozó részében összesen **93 091 fő** zsidó, ukrán, ruszin, szlovák, magyar, német, cseh, román neve szerepel, akik a náci táborokban (87 305), a magyar hadsereg kötelékében (3 104), a szovjet lágerekben (2 069), hadműveletek (386), illetve egyéb események (227) következtében haltak meg.¹⁹

KÁRPÁTALJA EMBERI VESZTESÉGEI A II. VILÁGHÁBORÚ, A NÁCI MEGSZÁLLÁS IDEJÉN

(1939–1945), valamint a Szovjetunió hadifogoly táboráiban

Nr	Közigazgatási egység:	Veszteség:	Náci táborokban, gettókban:	A magyar hadseregben:	A Szovjetunió hadifogoly táboráiban	Hadműveletek közben:	Egyéb:
1	Beregszász	4 892	4 733	121	17	5	16
2	Beregszászi j.	3 437	2 074	333	1013	8	9
3	Csap	373	280	3	2	88	-
4	Huszt	4 477	4 411	45	4	8	9
5	Huszt	5 626	5 335	239	31	21	-
6	Ilosvai	4 527	4 279	213	19	11	5
7	Munkács	11 064	10 884	119	7	27	27
8	Munkácsi	4 035	3 722	261	20	21	11
9	Nagyberezna	2 603	2 459	124	4	3	13
10	Nagyszőlősi	3 051	2 193	546	283	17	12
11	Ökörmezői	5 969	5 817	132	4	2	14
12	Perecsenyi	1 940	1 783	138	3	15	1
13	Rahói	6 195	6 109	38	1	35	12
14	Szolyvai	5 198	4 922	212	6	18	40
15	Técsői	12 985	12 521	228	198	21	17
16	Ungvári	6 354	5 655	203	453	31	12
17	Ungvár	8 417	8 264	82	-	50	21
18	Volóci	1 948	1 864	67	4	5	8
Összesen:		93 091	87 305	3 104	2 069	386	227

Forrás: Ukrajna halottainak emlékkönyve. Kárpátalja megye. I-IX. kötet. Ungvár, 2011. A táblázat a könyvsorozat IX. kötetének kimutatása alapján készült. Knyhga szkorboti Ukrajini. Zakarpatszka oblaszty. 9. Kiégészítő kötet. Uzgorod, Vidavnictvo Karpati, 2011, 532. o.

Mindent egybevetve, az eddig ismert források, kimutatások szerint a nácizmusnak és a sztálinizmusnak mintegy **106 121** ezer kárpátaljai áldozata volt. Kárpátalja összlakossága 1941-ben 868 394, 1946-ban **710 696** fő volt. Az 5 év alatt bekövetkezett népességfogyás **157 698** fő, vagyis 18,2 %. Ha ebből a fogyásból kivonjuk a második világháborús áldozatait (**106 121** fő), akkor **51 577** fő marad (ezek feltehetően más országokba menekültek, repatriáltak, illetve a nyomtalanul eltűntek voltak).

JEGYZETEK:

¹Az 1215-ben tartott IV. lateráni zsinat 68. kánonja elrendelte: a zsidóknak megkülönböztető öltözeteket kell viselniük, hogy így mindig elkülöníthetők legyenek a keresztényektől. A 69. kánon a különböző hivatali állások betöltésétől tiltott el minden zsidót. A római Kúria azonban nem elégedett meg a határozatok meghozatalával, hanem minden országban következetesen érvényre is kívánta juttatni ezeket. Különösen így volt ez Magyarország esetében, ahol úgy találták: az ország vezetése korántsem sérénykedik a határozatok gyakorlatba ültetése terén. 1225-ben III. Honorius pápa magyar főpapoknak küldött bullájában adott hangot csodálkozásának, hogy Magyarországon a zsidók még mindig hivatalokat viselnek. Hat évvel később IX. Gergely már nemcsak szót emelt a zsidók hivatalviselése ellen, hanem felszólította az esztergomi érseket: akár egyházi fenyegetések kiszabásával is érje el, hogy a zsidókat elbocsássák állásaikból. Úgy tűnhetett, a fenyegetés meghozta gyümölcsét, mert még ugyanezen évben a király, II. András kibocsátotta II. dekrétumát, amelyben megtiltotta a zsidók hivatalviselését. Ez azonban csak egy lelemény, elterelő célzatú, formális engedmény volt a király részéről, miközben az addigi gyakorlaton mit sem változtattak. A kérdés jelentőségét mutatja, hogy az idegenek (zsidók és izmaeliták) elbocsátásának elmaradásáért az esztergomi érsek az egész országot a legsúlyosabb egyházi fenyegetéssel sújtotta, az úgynevezett interdiktummal, azaz egyházi tilalommal, melynek értelmében az egész országban szüneteltetni kellett az egyházi szertartásokat. Az idegenek hivatalviselését támogató udvari főtisztviselőket pedig személy szerint is kiközösítette az egyházból, így magát a nádort, s egy korábbi főtisztviselőt is. Ezt követően a király elhúzódo tárgyalásokat kezdett a pápával és az érsekkel arról, hogy miként lehetne eltekinteni az interdiktumtól és a kiközösítéstől, miközben továbbra sem hajlandó elbocsátani nem katolikus tisztviselőt. A pápa végül úgy dönt: külön pápai követet küld a magyar királyhoz, hogy rábírja a pápa követeléseinek teljesítésére. András azonban nem várta be a pápai küldöttet, hanem csapatai élén külföldi hadjáratra indult. Ám a pápai legátus utána lovagolt, s a határszélen a beregi erdőben utol is érte a királyt. Itt kényszerítette ki tőle a beregi eskü néven ismert megegyezést 1233. augusztus 20-án. Ebben a magyar király esküvel kötelezte magát, hogy ezentúl egyetlen zsidót sem állít egyetlen közhivatal élére sem, és semmiféle állami tiszttség viselését sem engedi számukra. Megfogadta, hogy intézkedni fog a zsidók jellel történő megkülönböztetéséről. A megegyezésbe azt is belefoglalták, hogy tilos zsidóval akár házasság formájában is együtt élni. Akik ezt megszegik, azok büntetése teljes vagyonelkobzás, s a királynak a keresztények örökös rabszolgájává kell tennie őket. („Feheruaru rea meneh hodu utu rea”. Magyar történelmi szövegyűjtemény. A magyar történelem forrásai a honfoglalástól az Árpád-ház kihalásáig (1301), Összeállította és a jegyzeteket írta: Zubánics László. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2008, 83. o.)

² Az 1910. évi népszámláláskor a zsidókat a németekkel egybe írták.

³ Botlik József–Dupka György: „Ez hát a hon...” Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918-1921. Mandátum-Universum, Budapest–Szeged, 24-28. o.

⁴ Fedinec Csilla. A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918-1944. Galánta-Dunaszerdahely, Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002, 39-40. o.

⁵ Ságvári Ágnes. Holocaust Kárpátalján, 1941. Múltunk 1999/2.116-145 o.

⁶ Szabina Miron: Uzsgorod. A zsidó történelem emlékhelyei ukránul. Ungvár, M-Stúdió, 2001,20. o.

⁷ Tóth Gábor: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó”. Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. KMMI-Füzetek V., 2009, 7-16. o.

⁸ Doma István–Zubánics László. A kárpátaljai zsidóság XX. századi története. // A magyar-ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”. Nemzetközi tudományos konferencia anyagai (2010. február 26.) KMMI, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011., 94. o.

⁹ Lusztig Károly előadása. A sztálinizmus kárpátaljai áldozatai. Nemzetközi konferencia. Beregszász, 1989. november 16. – Emlékkönyv a sztálinizmus áldozatairól Dupka György közreadásában. Ungvár–Budapest, Patent–Intermix, 1993, 220. o.

¹⁰ Omeljan Dovhanics előadása. A sztálinizmus kárpátaljai áldozatai. Nemzetközi konferencia. Beregszász, 1989. november 16. – Emlékkönyv a sztálinizmus áldozatairól Dupka György közreadásában. Ungvár–Budapest, Patent–Intermix, 1993, 222-223. o.

¹¹ Lásd bővebben: Dupka György – Alekszej Korszun. A „malenykij robot” dokumentumokban. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1997, 78-81. o.

¹² Sándor László. Három ország polgára voltam. Egy évszázadnyi élet emlékei, 1909-1993. Madách-Posonium, 2009,106. o.

¹³ Dupka György – Alekszej Korszun. A „malenykij robot” dokumentumokban... 220. o.

¹⁴ Saját szerkesztés a 2001. évi népszámlálási adatok alapján.

¹⁵ Відділ у справах національностей Закарпатської ОДА, Центр культур національних меншин. Інформаційний бюлетень № 20., Ужгород, 2010. 58. o.

¹⁶ Dupka György. Fogadó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011. 84-90. o.

¹⁷ Ukrajna Emlékkönyve. Kárpátontúli terület. I. Ungvár, Kárpáti Kiadó, 1997. 648. o.

¹⁸ Книга скорботи України. Закарпатська область. Том I-IX. Голова редколегії І. О. Герасимов. Ужгород, 2002 - 2011.

¹⁹ Книга скорботи України. Закарпатська область. Том IX (додатковий). Іршавський район, Міжгірський район, Мукачівський район, Перечинський район, Рахівський район, Свалявський район, Тячівський район, Ужгородський район, Хустський район. Голова редколегії І. О. Герасимов. Ужгород, 2011. 532. old.

A CSEHSZLOVÁK NEMZETISÉGI POLITIKA HATÁSA A PRAVOSZLÁVIA TERJEDÉSÉRE KÁRPÁTALJÁN

(1920–1938)

Témánk a mai Kárpátalja történetének vitatott, több szempontból elemezhető és kevésbé kutatott időszakának egyik fontos kérdését taglalja. A korabeli sajtó és a közérdeklődés figyelme akkor irányult igazán Kárpátaljára, amikor a trianoni békediktátum e területet az ezeréves országtestből kiszakítva az új csehszlovák államalakulat részévé tette. A különböző etnikumok által lakott területen mindig is fontosnak tartott vallási ügyek az impériumváltás után új megvilágításba kerültek, rohamosan kezdett terjeszkedni a pravoszlávia, s ez a körülmény teljesen megváltoztatta a lakosság vallási megoszlásának korábbi arányait.

A forráskutatás egyik legfontosabb segédlete a kárpátaljai levéltár által kiadott fond- és állagjegyzék, amely *A Kárpát-medence levéltári forrásai* című sorozatban jelent meg.¹ A kérdés megértéséhez fontos rövid történelmi áttekintést adnunk a tárgyalt időszakról és annak előzményeiről.

A XIX. század végén kialakult Kárpátalja nagytáj – Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye – központi része, lényegében a jelenlegi Kárpátalja területe a Kárpát-medencei magyar honfoglalás első színtere volt, és a történelmi Magyarország része maradt 1918–1920-ig. A *Kárpátalja* szó, mai alakjában 1889. október 27-én tűnt fel először nyomtatásban a Munkácson induló *Kárpátalja* című, politikai és társadalmi hetilap fejlécén.² A fogalom azonban korábbi keletű. Hübner János 1817-ben Pesten megjelent lexikonja már tartalmazza a „Kárpát allyai” megnevezést, amely Szepes vármegye egyik járása volt.³

A kialakuló fogalmat a helyi és szomszédos vármegyében élő ruszinok tükörfordításban vették át „Подкарпатська Русь” alakban. A ruszinok nemzeti himnuszát megalkotó Duchnovics Sándor versének első sorában is megjelent „Подкарпатський Русины” (Kárpátaljai ruszin) formában, majd a ruszin egyházi kiadványok szintén átvették a név használatát.

A már említett *Kárpátalja* című hetilap szerkesztője, Csomár István a lap első számában adott magyarázatot a névválasztásra, miszerint a Kárpátok alján élő népek érdekeit akarják képviselni és tolmácsolni kívánságait.⁴ A helyi magyarság a Kárpátalja szót, mint tájnevet, már évtizedekkel korábban használta, bár a fogalom területi vonatkozásai ekkor még nem határolódtak el pontosan.

Az 1880-as években a „Kárpátalja” fogalom alatt már Bereg vármegye Tiszahát elnevezésű síkságát, illetve a felette húzódó dombvidéket értették. Ez a kistáj azonban hamarosan területileg bővült, majd az úgynevezett „ruthén akció” vagy „hegyvidéki akció” 1897. évi megindítását követően a kormányzati-hatósági ügyintézésben is széles körben elterjedt. Az 1896-ban rendezett millenniumi megemlékezések egy részére a Kárpátok hágóinak közelében, a ruszinok által lakott megyékben került sor. Az ország vezetői ekkor szembesültek azzal a rendkívüli szegénységgel, amelyben e nép élt, és ez jelentett indítást arra, hogy megkíséreljék a nyomor enyhítését. 1896 tavaszán titkos találkozóra került sor Firczák Gyula munkácsi püspök és Bánffy Dezső miniszterelnök között, amelyen Firczák beterveztette javaslatait a ruszin nép helyzetének javításáról.⁵ Az itt született megállapodás lett az alapja a „kárpátmelléki” nép felsegélyezésére indított ruthén, később nemzetiségpolitikai megfontolásból hegyvidékinek nevezett akciónak.

1897. február 4-én Firczák Gyula értekezletre hívta össze Bereg, Máramaros, Ung, valamint Ugocsa vármegyék országgyűlési képviselőit, hogy a ruszin nép gazdasági nyomorának enyhítésére hozandó intézkedéseket megvitassák. A tárgyalás eredményeként március 8-án átnyújtották a kormánynak azt a javaslatcsomagot, amely az *„Emlékirat az Északkeleti Kárpátok közt és alján lakó ruthén nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában”* címet viselte.⁶ A nyomtatásban kiadott beadványban a tájat egyértelműen „kárpátalji” vidékként, lakóit pedig „kárpátalji nép”-ként jegyezték.

Az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyét magába foglaló Kárpátalja tájnév gyors meghonosodása és közismertsége elsősorban a korabeli helyi és az országos sajtónak volt köszönhető. A ruszinok a lefordított fogalmat használták, amelyet a ruszin történész Hodinka Antal is helyesnek tartott. Ezzel egy időben az „Угорська Русь”, Magyarországi Rusz kifejezés is élt, azonban az 1919–1920. évi impériumváltozás után a csehszlovák hatóságok a „Подкарпатська Русь” (Kárpátaljai Rusz) elnevezést szorgalmazták.⁷

Az első világháború elvesztése, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása következtében Kárpátalja nagyobb része, nemzetközi jogilag a „Szerződés Csehszlovákia függetlenségének elismeréséről és a kisebbségek

védelméről” szóló, 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ban aláírt egyezményrel vált az újonnan alakult állam szerves részévé. A békeszerződés II. fejezetének 10. cikkelyében Csehszlovákia kötelezte magát, hogy a Kárpátoktól délre lakó rutének területét „olyan autonóm egység alakjában fogja megszervezni, amely a Csehszlovák Állam egységével összeegyeztethető legszélesebb körű önkormányzattal lesz felruházva”.⁸ A saint-germaini békeszerződésben kijelölt Csehszlovákia keretébe a korábbi Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye által alkotott Kárpátalja nagytáj (17 945 km²) több mint kétharmada (70,7%- a), összesen 12 694 km² terület került.

A hivatalosan polgári demokratikus berendezkedésű Csehszlovák Köztársaság kormánya részéről a Kárpátalján élő ruszinokkal szemben még érződött valamiféle szláv szolidaritás, a magyarságra azonban úgy tekintetek, mint nem kívánatos etnikumra. Az 1910. évi népszámlálás alapján Kárpátalja nagytáj lakosságának (848 428 fő) 41%-a rutén, 31%-a magyar, 11%-a román, 10%-a német, valamint 4%-a szlovák volt.⁹ A magyarság társadalmi-politikai erejének gyengítésére tett lépések között, megemlítjük az állampolgárság megtagadását, a közszolgálati alkalmazottaktól megkövetelt hűségesküt, illetve a csehszlovák nyelvtörvényt is.

A csehszlovák megszállás után a prágai kormányzat egyik legfőbb célja az volt, hogy elősegítse a ruszin lakosság áttérését a pravoszláv hitre, és ezzel gyöngítse a „magyaron”-nak, magyarbarátnak tekintett munkácsi görög katolikus püspökséget. Ennek előzményeként szót kell ejteni a görög katolikus vallás kialakulásáról Kárpátalján, mely a XVII. század közepére tehető.

Kárpátalján a XVI. század első felében már működtek pravoszláv templomok, melyekben orosz papok tevékenykedtek, de számos helyi fiatal is jelentkezett lelkészi pályára. Híveikkel együtt jobbagysorban éltek, és gyakran nem is voltak műveltebbek azoknál. Ezek a parasztpapok, a ’batykok’ tanulatlanok voltak, és emellett állandóan függtek kegyúri jogoktól. Így nem véletlen, hogy a XVII. század kezdetén Kárpátalján is megindult az uniós mozgalom, amelynek eredménye lett a munkácsi püspökség egyesülése Rómával. Az unió egyben társadalmi felszabadulást is jelentett a papság számára.¹⁰ Az egyesülés ugyanis a Basel-Ferrara-Firenzei XVII. Egyetemes Zsinaton 1439. július 6-án elfogadott elvek alapján jött létre. Ezek szerint a keletiek elismerték a római pápa főségét, azaz a primátust, a Filioque-tant, vagyis hogy a Szentlélek a Fiútól is származik, a tisztítóhely létét. Végül azt is, hogy az ostyá és a kovászos kenyér egyaránt érvényes anyaga az Oltáriszentségnek. Mindezekért a keletiek változtatlanul megtarthatták szertartásukat. Sőt papjaik elnyerték mindazokat a ki-

váltságokat, melyek a magyarországi római katolikus lelkészeket megillették.¹¹ Hosszas tárgyalások és egyeztetések után 1646. április 24-én az ungvári vártemplomban 63 rutén lelkész letette a katolikus hitvallást, és engedelmességet fogadott X. Ince pápának és utódainak.

Az 1920-as évtől a csehszlovák kormány folyamatosan azt hangoztatta, hogy az 1646. évi ungvári uniót a magyarok készítették elő, és ők hozták a ruténekre a római pápa főségét. A nehéz gazdasági helyzetben élő ruszin lakosság nehezen tudta megfizetni az egyházi adókat, amit a csehszlovák kormány felhasznált a pravoszlávia melletti agitációban. Az ortodox hitre való tömeges térítésben a csehszlovák hatóságok felhasználták az Oroszországból hazatért cseh légionáriusokat, akik közül sokan pravoszláv orosz nőket vettek feleségül.

A csehszlovák kormány hangulatkeltésének a része volt az 1913–1914. évi ún. „rutén skizmapör” felelevenítése is. A skizmatikus parasztmozgalom a XX. század első éveiben alakult ki Kárpátalján, amelynek lényege a görög katolikus vallásról a pravoszláviára való visszatérés volt, és eközben megszabadulás az unitus egyházban a hívőkre háruló súlyos anyagi terhektől. A Máramaros vármegye déli részén élő görög katolikus románok sorából indult a mozgalom és átterjedt a vármegye északnyugati vidékére, Iza községre és környékére. A mozgalom okai mindenekelőtt a ruszin társadalom mély válságában keresendők, s abban, hogy a századfordulón ez a nép volt az ország legelmaradottabb etnikuma.¹²

A mozgalom tetőpontjának a már említett skizma-pör tekinthető. Az említett okokon kívül a szakadás terjedését jelentősen elősegítette a Galíciából bevándorolt „kazárok” szerteágazó uzsorás tevékenysége, valamint az Amerikából hazatért kivándorolt ruszinok unióellenes és államellenes propagandája is (rölapok, agitációk stb.). 1913. december 29. és 1914. március 3. között zajlott a híres máramarosi skizma-pör. A vádirat 94 egyént fogott perbe a „magyar állam elleni lázítás, valamint a magyar nemzet, a görög katolikus felekezet és papság elleni izgatás” címén. A legmagasabb kiszabott ítélet négy és fél év volt, a többség azonban egy éven aluli államfogházat kapott. A nyílt szakadárság ideje a kúriai ítélettel véget ért. A 1920-as évek csehszlovák propagandája az ügyet az ortodox egyházzal szemben addig elkövetett legnagyobb merényletként emlegette, a per vádlottjairól pedig, mint mártírokról beszéltek.

Az 1910. évi népszámlálás 577 görögkeleti vallású személyt jegyzett fel a későbbi Podkarpatska Rus területén, 1919–1920 körül a számuk már 55 000 lehetett, 1922 végén pedig a 76 görögkeleti egyházközséghez már 70 000 hívő tartozott.¹³

A látszólag vallási kérdések mögött a skizmába öltöztetett pánszláv gondolat húzódott. Gyakran előfordult, hogy a csendőrség jelenlétében költöztették ki parókiájából az ungvári vagy budapesti központi szemináriumban képzést szerzett görög katolikus lelkészt, és iktatták be helyére a műveletlen pravoszláv papot. Soraikat körülbelül 300 nagyorosz emigráns görögkeleti pap gyarapította, akik a két világháború között végeztek missziós feladatokat.

Mivel a pravoszláv papok között nem volt olyan személy, aki alkalmas lett volna egy ortodox püspökség megszervezésére és vezetésére, a szerb egyház 1921 augusztusában Dositheus személyében magas méltóságot, Niš főpásztorát küldte Kárpátaljára, aki 1926-ig vezette a missziómunkát. 1926-tól Ireneus újvidéki főpásztor, 1928-tól Szerafin prizrendi főpásztor, 1930-tól Jozsif bitoliai püspök, 1931-től Damaszkín szerb főpásztor vezette a pravoszláv egyházat Kárpátalján.

A máramarosi Iza községben, 1921. augusztus 21-én a kárpátaljai pravoszláv egyházközségek küldöttei megtartották az első ortodox kongresszust, amelyen elfogadták, hogy az egyházszervezet hivatalos neve Kárpátorosz Keleti Pravoszláv Egyház legyen. Ennek ellenére, csak 1924-ben kezdődött a pravoszláv egyházszervezet kiépítése. Az ortodox papok új nemzedékét az 1920-as évek közepétől szerbiai szemináriumokon nevelték.¹⁴

Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás szerint Kárpátalja vallási összetétele a következőképpen alakult: 49,5% görög katolikus, 15,4% pravoszláv, 14,1% izraelita, 9,7% református, 9,5% római katolikus.¹⁵

Munkácson, 1931. július 20-án állították fel a pravoszláv püspökséget, főpásztorra a szerb származású Damaszkín lett munkácsi-eperjesi püspök címmel. Öt év múlva, 1936-ban az új egyházmegyéhez már 140 000 hívő, 138 felszentelt pap, 127 templom és öt nagy monostor tartozott.

Az 1938-as esztendő a fennállásának 20. évébe lépő Csehszlovák Köztársaság alkonya volt, aminek alapvető okai az államalakulat megalakulásának körülményeiből eredtek. Csehszlovákia kezdetől gyarmatának tekintette Kárpátalját, mely 1200–1400 km-re feküdt az ország nyugati határaitól, és a vidék autonómiáját mindvégig vonakodott megadni. A következő évek eseményei (A kormányzati autonómia időszaka, az újraegyesülés Magyarországgal, majd a második világháború) új kihívások elé állították a vidéket, és annak lakosságát.

VÁLOGATOTT FORRÁSOK:

Delehan, Mihajlo – Kutassy Ilona: A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1919-ig és 1938–1945 között. Ford., bevez., útmutató Csatóry György. Szerk. Á. Varga László. Kiad. Budapest Főváros Levéltára. Budapest, 2009.

*

Az ungvári Kárpátaljai Polgárügyi Igazgatóság rendőri referatúrájának levele a Kárpátaljai Polgárügyi Igazgatóság Elnökségéhez, amelyben értesíti azt Dositheus szerb pravoszláv püspök látogatására Iza és Nagylucska falvakba. 1921. augusztus 31. – KTÁL. Fond 29., opisz 3., szpr. 138, ark. 52. Gépirat, nyelv: cseh

A munkácsi püspök levelezése, amelyben tárgyalja a pravoszláv papok agitációját az áttérésre a pravoszláviára a görög katolikus lakosság körében a Máramarosi és Huszti körzetekben 1921-ben. – KTÁL. Fond 29., opisz 3., szpr. 138, ark. 113

A Csehszlovák Köztársaság Elnökségének (Prága) levele az ungvári Kárpátaljai Polgárügyi Igazgatóság iskolaügyi részlegéhez, amelyben értesíti az állami költségvetésből a kárpátaljai Pravoszláv Egyház szükségleteire elkülönített pénzügyi támogatás mértékéről, 1923. november 3. – KTÁL. Fond 29., opisz 3., szpr. 351., ark. 183. Gépirat, nyelv: cseh

JEGYZETEK:

¹ Összeállítója Delehan, Mihajlo és Kutassy Ilona, az archívum vezetői. A vaskos kötet a KTÁL beregszászi osztályának magyar providenciájú fondjai és leírási egységeit tartalmazza 1945-ig, s bőven találunk benne a pravoszlávia kárpátaljai elterjedésére vonatkozó iratokat. Ezeket az anyagokat többek között a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség írásos forrásait tartalmazó 151. fond 7. opiszában (csomójában) őrzik. Itt például csak az 1919–1925 közötti évekről összesen 2293 (!) őrzési egység található, amely számtalan, eddig feltáratlan dokumentumot fog egybe. Ugyancsak nagy mennyiségű forrásanyag kutatható az előző fond 23., 24. és 25. opiszáiban, amelyekben 61., 1131. és 3426, azaz összesen 4618 őrzési egységet tartanak számon.

² Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945. Nyíregyháza, 2005. 16. o

³ Mostani és régi nemzeteket, országokat, tartományokat (...) esmérhető lexicon, melyet szerzett Hübner János, (...) a Magyar és Erdély Országi geographiával tökéletesített (...) Fejér György (...) Ötödik darab. [V. kötet.] Kiadott Pesten, 1817. Trattner János Tamás betűivel, és költségével. 112. o

⁴ Csomár István: Viszontlátás. In. Kárpátalja, 1889. október 27.

⁵ Mayer Mária: Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910. Budapest, 1977. 99–100. o.

⁶ Gönczi Andrea: Egy magyar kísérlet az alpesi gazdálkodás megvalósítására – a hegyvidéki akció. In. Kárpátaljai Szemle. Hozzáférés: <http://karpatszemle.uz.ua/tarstud/ta050902.htm>

⁷ Botlik József, 2005. 19–22. o.

⁸ Halmosy Dénes (szerk.): Nemzetközi szerződéses, 1918–1945. Budapest, 1983. 89–93. o.

⁹ Botlik József, 2005. 59. o.

¹⁰ Botlik József. *Hármas kereszt alatt. A görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*. Budapest, 1997. 17. o.

¹¹ Pirigy István: *A görögkatolikus magyarság története*. Budapest, 1991. 27. o.

¹² Perényi József: *Iz isztorii zakarpatszkih ukraincev (1849–1914)*. Budapest, 1957.

¹³ Botlik József, 2005. 231. o.

¹⁴ Bonkáló Sándor: *A rutének (ruszinok)*. Budapest, 1940. 151–152. o.

¹⁵ Botlik József, 2005. 222–231. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Bonkáló Sándor: *A rutének (ruszinok)*. Budapest, 1940.

Botlik József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX-XX. századi történetéhez*. Budapest, 2000

Botlik József: *Hármas kereszt alatt. A görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997)*. Budapest 1997.

Botlik József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok. 1918–1945*. Nyíregyháza, 2005.

Csomár István: *Viszontlátás*. In. Kárpátalja, 1889. október 27.

Gönczi Andrea: *Egy magyar kísérlet az alpesi gazdálkodás megvalósítására – a hegyvidéki akció*. In. Kárpátaljai Szemle. Internet: <http://karpatszemle.uz.ua/tarstud/ta050902.htm>

Halmosy Dénes (szerk.): *Nemzetközi szerződések, 1918–1945*. Budapest, 1983

Hübner - Mostani és régi nemzeteket, országokat, tartományokat (...) esmértető lexicon, melyet szerzett Hübner János, (...) a' Magyar és Erdély Országi geographiával tökéletesített (...) Fejér György (...) Ötödik darab. [V. kötet.] Kiadottt Pesten, 1817. Trattner János Tamás betűivel, és költségével.

Mayer Mária: *Kárpátukrán (ruszín) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Budapest, 1977.

Perényi József: *Iz isztorii zakarpatszkih ukraincev (1849–1914)*. Budapest, 1957.

Pirigy István: *A görögkatolikus magyarság története*. Budapest, 1991.

PALLAGI LÁSZLÓ

SOM TELEPÜLÉS TÖRTÉNETE A SZOVJETRENDSZER KIÉPÜLÉSÉNEK IDEJÉN (1944-1953)

Az 1945–53 közötti korszak Kárpátalja, s azon belül a somi község történetének is egyik legszomorúbb és legnehezebb időszakát képezte. 1945. június 29-én Moszkvában aláírták azt a szovjet-csehszlovák egyezményt, amely biztosította Kárpátalja Szovjetunió általi bekebelezését,¹ s ezáltal a kárpátaljai magyarság újfent egy idegen ország uralma alá került. A II. világháború évei alatt is rengeteg szenvedésben és nélkülözésben kellett élnie a vidék lakosainak, de gyötrelmeiket össze sem lehet hasonlítani a szovjet éra első éveiben átélt megpróbáltatásokkal.

1944. november 18-át követően Kárpátalja egész területéről, így a Beregszásztól 22 km-re fekvő Beregsomból is tömegesen indították útjukra, a pusztulás útjára a munkaképes férfilakosságot az orosz halállágerek felé.²

A falvakban maradt lakosságnak nem „csupán” a szeretteik elvesztését kellett feldolgozniuk, de egyedül kellett szembenézniük a mindennapi élet viszontagságaival is. A gyerekekre, az asszonyokra és az idősekre vártak a szántóföldek, nekik kellett vetni, aratni, minden nehéz férfimunka az ő nyakukba szakadt, s erejüket felülmúló problémákkal kellett megküzdeniük.³ *„Bizony nehéz volt az élet abban az időben. Amék asszony tudta, az valahogy megművelte a földjét, de hát mit értünk mi ahhoz. Én még csak 14 éves voltam, szegény anyánk épp hogy el tudott minket tartani, mivel apámat s a bátyámat is elvitték a lágerbe.”*⁴

A második világháború után az emberek magángazdálkodással kezdtek el foglalkozni más megélhetési lehetőség hiányában, ám ez korántsem biztosított számukra magas színvonalú életkörülményeket. Somban ekkor még pékség sem működött, így igen nagy problémát jelentett a napi „falat kenyér” előteremtése is. Az asszonyok gyermekeikkel együtt jártak ki a mezőre és verejtékes munkával, sarlóval vágták le a megtermett gabonát, majd otthonaikba vitték és kicsépelelték azt. Ám akadtak olyan családok, akiknek még az ehhez szükséges „technika” sem adatott meg, ezért arra kényszerül-

tek, hogy csépeletlen gabonából készített kenyeret tegyenek az asztalra. *„Szegény édesanyám megcsinálta a kenyeret, vagy a spóron a pászkatát, de az ahogy kinézett! A pászkból és a kenyérből is állt kifelé a zabnak a kalásza, a kenyeret meg, ha falhoz vágta volna valaki, hát az rögtön odaragadt volna olyan nyúlós volt, de megettük ezt is, örültünk, hogy van mit enni. Senkinek nem kívánom azt az életet.”*⁵

A somi lakosság a sorra felmerülő problémák dacára sem gyengült el, egymás után küzdötték le a nehézségeiket egy szebb, boldogabb élet reményében. Megművelték a földeket, a hegyen szőlőtermesztéssel foglalkoztak és a családok kölcsönösen kísértették egymást.⁶

Ám hiába várták reményekkel telve a jövőt, az embereknek ismét szembe kellett nézniük a keserű valósággal. 1947 őszén a lakosság még bevethette földjeit, de a betakarítás már másra hárult, mivel 1948 tavaszán Somban megalakult az Engels kolhoz, s birtokba vette a mezőgazdasági földeket.⁷ A szövetkezeti szervezés kissé nehézkesen indult, mivel az emberek nem kaptak megfelelő tájékoztatást az új rendszerről és a szükséges teendőkről. A lakosság kezdetben vonakodott, de az állandó „agitáció” meggyőzte a parasztokat a kolhoz szükségességéről. A kolhoz első elnöke id. Simon János lett, az ellenőrző bizottság elnöki tisztségét pedig a falu tanítója, Papp Jenő látta el.⁸

Ezzel egy időben kezdetét vette a kuláktalanítás. Elkobozták a föld megműveléséhez szükséges alapvető szerszámokat: ekét, cséplőgépet, sarlót, sőt még az igásállatokat is, továbbá kulákká nyilvánítottak minden egyes lakost, akinél valamilyen földművelésre alkalmas eszközt találtak. *„Szegény Baksa Endre bátyámtól is elvették a lovát, s az összetákoltt ekéjét is. Ráfogták, hogy kulák, pedig csak nehézkesen művelte a földjét. Volt olyan, hogy éjszaka ment szántani s az eke szarvára akasztotta a lámpást, hogy lásson valamit, hát az ilyen ember kulák? Hát nem kulák!”*⁹

A kuláktalanításban nagy szerepet játszottak a helyi besúgók, akik jól tudták, hogy melyik család milyen földművelési eszközzel rendelkezik. Ezek később azzal magyarázták tettüket, hogy kényszer alatt cselekedtek, s ha nem engedelmeskedtek volna a hatalom kérésének, akkor a családjuk „fizetett” volna meg érte.¹⁰

Az újonnan létrejött szervezet a lakosságtól elkobzott eszközöket használta fel a föld megmunkálásához, s kivágatták a hegyen termő értékes szőlőfajtákat is. Öröm az ürömben, hogy a kolhoz munkalehetőséget biztosított a somi lakosság jelentős részének, ám a fizetés eleinte igen csak ke-

vésnek bizonyult. „Az emberek egy évben egyszer kaptak fizetést a kolhozban, ősszel. 30 kopekot kaptak, azt is vidomosztyra, ami annyit jelentett, hogy olajba, vagy borba, esetleg élelmiszerben fizette ki a kolhoz azt a 30 kopekot. Mire fizetésre került sor, az emberek többsége már rég leitta, vagy leette azt a pénzt, sőt az sem volt ritka eset, hogy valaki már a következő évi fizetést is felélte.”¹¹

A nehéz megélhetési körülmények ellenére az 1947-48-as évek boldog pillanatok is tartogattak a település lakosainak, hiszen ekkor érkeztek haza a láger túlélői: apák tértek haza gyermekeikhez, férjek a feleségükhöz, fiúk a mátkájukhoz és szerető szüleikhez... ám voltak, akik hiába várták haza az elhurcoltakat. A hazatértek közül is sokan csak önmaguk árnyékaként folytathatták életüket, mivel lényük egy részét örökre elvesztették a szenvedések, megpróbáltatások hatására. Részben ennek is betudható, hogy nem történt számottevő javulás az emberek alacsony életszínvonalában. „Somban egy üzlet működött az 1940-es évek végén, de abban igen kevés volt a termék, bár még pénz sem nagyon volt akkoriban, még ha akartunk is venni valamit. Később mikor már pénz volt, akkor meg áru nem volt. Az emberek ugyanabba' a ruhába' jártak, volt olyan, hogy még rongy se volt, amivel befódhattuk volna az elszakadt ruhát. Nem voltak még akkor ezek a színes ruhák. Ha megkopott a ruha, édesanyám betette a fazékba és megfestette, már ha volt festék. Beregszászból járt ki egy vénasszony úgy hiftuk, hogy festékesasszony, és ő árulta a festéket.”¹²

A háború utáni években az átlagosnál is magasabbra növekedett az éhezők száma a községben, így az asszonyok minden ehető, vagy annak tűnő dologból megpróbáltak ételt készíteni. „Nagy volt az éhezés. Az asszonyok zabból, tengeridarából, s amiből tudtak, kenyeret készítettek. De még azt is alig volt mivel megkenni, zsír az nem volt, mivel kevés embernek volt disznaja, esetleg szilvalekvárral kenhettük meg a nyúlós kenyeret. Ezen kívül egy kis krumpli, esetleg rántott paszuly vagy egy kis pergeltleves volt az emberek mindennapi betevője. Húst ritkán ettek akkoriban. Emlékszem, szegény édesanyám csinálta volna megfele a rántást, oszt elpattant a lábos a tűzön, mert nem volt zsír, amit a rántás alá tett volna.”¹³

A szovjetrendszer abnormalitását hűen tükrözi az a tény, hogy míg élelmiszer s ruházati cikkek terén a lakosság hiányt szenvedett, addig jól el volt látva például petróleummal. „Hiába vezették be már a csehek idején a villonyt a faluba, az oroszok mégis minden héten osztották a petróleumlámpába való petróz az embereknek. Inkább kenyeret osztottak vóna helyette,

annak több hasznát vettük vón. De mégis a petrót osztották, pedig tudták, hogy már van villony a faluba, hát nem tudtunk mit csinálni a sok petróval, s azzal tüzeltünk télen a spórban, nyáron meg tengerigóréval és dohánnyal.”¹⁴

Az 1950-es évtől jelentős változások vették kezdetüket a településen, hiszen a Szovjetunió itt is hozzálátott a „nagy újjáépítéshez”, aminek köszönhetően két malommal és egy nagy kapacitású pékséggel is gazdagodott a falu.¹⁵

A somi pékség a Beregszászi járást volt hivatott ellátni kenyérrel és egyéb pékáruval, ami jelentős bevételi forrást és munkahelyeket biztosított a községnek. Közel 150 munkás dolgozott itt napi négy műszakban, és kenyeres autókkal szállították ki a különböző lisztből és eltérő recept alapján előállított kenyeret a járás számos településére. A minőségi kenyér előkészítésének érdekében a Beregszászban, Ungváron és Ternopilban működő malmokból szállították a lisztet a beregsomi pékségbe.¹⁶ Ezáltal megoldódni látszott a falu étkeztetésének problémája, ami részben a kolhoz olajozottabb működésének volt betudható.

Az 1950-es évektől a somi hegyen újfent minőségi szőlőtők foglalták el helyüket, melyet jó áron tudtak értékesíteni, a palackozott bort pedig megrendelésre szállították a Szovjetunió különböző területeire. Nem volt lugasított szőlő a hegyen, de legalább 30 fajtája termett meg itt: kadarka, bakator, rizling, leányka, muskotály, oportó, delavári, izabella stb. A szőlő trágyázása nem volt egyszerű feladat – az emberek háton hordták fel a hegyre a szekéren odaszállított trágyát. *„Ez a szőlőhegy édenkertje volt a községnek és az itt szőlőterületet vásárló szomszédos faluknak. Mindenkinek az egészségesen kiépített gyepről nem lehetett felmenni, csak a megengedett kisajtókon át, illetve a főkapun, melyet egy állandóan vigyázó szőlőőr/kerülő/állandó otlletével őrzött, s akinek joga volt a gyanús egyének táskájába is belenézni.”¹⁷*

A szovjet éra előtti időszakban a szüret az egyik legjobban várt foglalatosságot jelentette a lakosok számára. Az emberek énekeltek, óbort fogyasztottak, miközben a dolgukat is lelkiismeretesen elvégezték, a leszedett szőlőt kádakba gyűjtötték, melyeket ökrös- vagy lovas kocsikon szállítottak be a faluba. Ám a szovjetek állami tulajdonba helyezték a szőlőkeretet, melyet továbbra is a falu közössége gondozott ugyan, de a tőkék már nem az embereknek, hanem a szovjet népgazdaságnak termelték a hasznat, így érthető, hogy a korábbi odafigyelés nem volt jellemző a szüretelőkre és csak felszínesen gondozták a szőlőültetvényt. Ez is nagyban hozzájárult

annak későbbi eltűnéséhez.¹⁸

Az 1940-es évek csapásai után 1951-ben újfent bőséges és jövedelmező volt a gabonatermés. *„A falusiak többsége ugyebár kolhoztag volt, és a kolhoz a tagoknak az ott ledolgozott munka fejében adott némi terményt, vagy esetleg egy pár malacot is elhozhatott valaki, fizetése fejében. Az igaz, hogy még akkor sem volt az a gazdag világ, s a bolt kínálata sem volt valami bőséges, de legalább már volt mit enni az embereknek, s nem kellett éhezni.”*¹⁹

Som lakossága még a válságos időszak alatt sem hagyta elveszni legnagyobb kincseit: a nemzeti identitását és kultúráját. 1945-től magyar tan nyelvű elemi iskola is működött a községben, majd 1951-től, az új reformokat követően a Somi Általános Iskola vette át a helyét. Az 1900-as évek közepétől Papp Jenő Illés Mihállyal közösen töltötte be a tanítói állást, de néhány évvel később a község iskolája nyolc osztályosra, a helyi tantestület pedig 13 tagra bővült. A dolgozóknak esti iskolát szerveztek, hogy munkahelyi megszakítás nélkül is meg tudják szerezni az iskolai végzettséget.²⁰

1949-ben megalakult a községi könyvtár, első könyvtárosa Kődöböcz Gizella lett. A könyvtár jelenlegi könyvvállományát 10 ezer példány képezi, melynek megközelítőleg a fele magyar nyelvű könyv.²¹

1950-ben felépült a somi kultúrház, amelyben mozi és énekkar is működött. Az énekkar Sütő Kálmán szervezésében jött létre, a tagok ismert népdalokat énekeltek a különböző falusi ünnepeken, összejöveteleken. Nem ritkán író-olvasó találkozóra is sor került a kultúrház falain belül.²²

A faluban üzletek nyitották meg kapuikat és a régi nádfedeles házikók helyét idővel modern lakóházak foglalták el. Ám az elért pozitívumok ellenére a szovjet éra számos viszontagságot okozott a lakosok számára, akik félték a besúgóktól és a kommunista párt embereitől. *„Az emberek még a saját házukban sem mertek beszélni a kommunistákról, úgy tartottuk abban az időben, hogy még a falnak is füle van. A faluban nagyon sok besúgó volt, és a munkahelyeken sok megfigyelő. Nem lehetett tudni, hogy ki barát és ki ellenség, sok volt a kétszínű ember. Az ember még a rokonában sem bízhatott meg, mivel sokan elárulták a másikat azért, hogy gazdagságra, esetleg hatalomra tegyenek szert. Tehát félelemben éltek az emberek, mivel akire valamit rágyanusítottak azt úgy elvitték, hogy a legtöbbszörét vissza sem hozták.”*²³

A somi lakosság történelmének egyik legnehezebb időszakát jelentette a sztálini éra, rengeteg szenvedést és kínt kellett átélniük az embereknek, s

mindezt az anyaországtól távol, idegen megszállók uralma alatt. A falu lakosai akkor még biztosra vették a kisebbségi lét ideiglenességét, s meg voltak győződve a visszacsatolásról, ám a múltó évek a meggyőződést reménnyé változtatták, mígnem a kósza remény is utópiának bizonyult csupán, de az anyaországtól való elszakadás nem jelentette és nem jelentheti nemzeti identitásunk és magyarságtudatunk elvesztését, nem szabad engednünk a befulladászi kísérleteknek és talpon kell maradnunk, magyarnak – Kárpátalján.

Jegyzetek:

- ¹ Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001, 134. o.
- ² B. Sándor, D. György, K. Elemér, K. Erzsébet, M. D. Erzsébet, T. Zsuzsanna: „Otthon a könny is édes”. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2009, 7. o.
- ³ Sütő Kálmán kézírata: Óda mely történelem, Beregsom, 1990.
- ⁴ Adatközlő – Kovács Irén somi lakos, szül. 1928.
- ⁵ Adatközlő – Ködöböcz Gyula somi lakos, szül. 1936.
- ⁶ Sütő Kálmán kézírata: Óda mely történelem, Beregsom, 1990.
- ⁷ Adatközlő – Balogh Gizella somi lakos, szül. 1931.
- ⁸ Adatközlő – ifj. Simon János somi lakos, szül. 1938.
- ⁹ Adatközlő – Ködöböcz Gyula somi lakos, szül. 1936.
- ¹⁰ Adatközlő – Balogh Gizella somi lakos, szül. 1931.
- ¹¹ Adatközlő – Ködöböcz Gyula somi lakos, szül. 1936.
- ¹² Adatközlő – Kovács Irén somi lakos, szül. 1928.
- ¹³ Adatközlő – Ködöböcz Gyula somi lakos, szül. 1936.
- ¹⁴ Adatközlő – Sütő Berta somi lakos, szül. 1930.
- ¹⁵ Sütő Kálmán kézírata: Óda mely történelem, Beregsom, 1990.
- ¹⁶ Adatközlő – Hegedűs Attila somi lakos, szül. 1942.
- ¹⁷ Adatközlő – Ködöböcz Gyula somi lakos, szül. 1936.
- ¹⁸ Adatközlő – Istvánfi Margit somi lakos, szül. 1931.
- ¹⁹ Sütő Kálmán kézírata: Óda mely történelem, Beregsom, 1990.
- ²⁰ Botlik József – Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján, Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993, 63. o.
- ²¹ Sütő Kálmán kézírata: Óda mely történelem, Beregsom, 1990. Botlik–Dupka, 1993:… i.m. 63. o.
- ²² Botlik – Dupka, 1993: …i.m. 63. o.
- ²³ Adatközlő – Kovács Irén somi lakos, szül. 1928.
- ²⁴ Adatközlő – Ködöböcz Gyula somi lakos, szül. 1936.

KOVÁCS ELEONÓRA

CSÖKKENŐ NÖVEKEDÉS

Szüksége van-e ma az olvasóközönségnek egy olyan kiadványra, melynek témája a nemzetiségek helyzete Kárpátalján? A kérdés aktuális, felvetése szükségszerű. A téma közelről érint bennünket, körülvesz minket, akkor is, ha nem szeretnénk tudomást venni róla. A *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján* című munka a fönt említett témát taglalja.

A kiadvány aktualitását a Megbékélés Chartája szolgáltatja, mely a Megbékélési Mozgalomhoz kötődik, s melynek fő irányelve: „a kárpát-medencei népek közötti, megbékélést elősegítő mozgalom eszméjének” elindítása (8. o.). Ezt a gondolatot Beregszászban, az Európa–Magyar Házban, 2011. március 26-án megtartott magyar-ukrán-ruszin megbékélési konferencia révén próbálták ismertté tenni Kárpátalján.

A *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján* három, egymástól elkülöníthető részre osztható. Az első fejezet az *Általános helyzetkép* címet kapta. Itt találkozunk „Kárpátalja” fogalmának meghatározásával is. A szerző áttekinti a témával kapcsolatos kutatási előzményeket. Megjelöli a kötet célját, ami nem más, mint ismertetni „Kárpátalja ősi és később betelepült nemzetiségeit, kiemelve a magyarok jelenlegi társadalmi-politikai helyzetének bemutatását”. (13. o.)

A szerző véleménye szerint az utóbbi tizenkét év „demográfiai nyertesei” az ukránok. A kiadványból kiderül, hogy az 1989-es és a 2001-es népszámlálási adatok függvényében az egyes nemzetiségek lélekszáma növekvő, vagy épp csökkenő tendenciát mutat-e. Megtudjuk, hogy az elmúlt húsz évben hat millió fővel csökkent Ukrajna lakossága. A népességcsökkenés főbb okaival kapcsolatban a következőket olvashatjuk: mindezek „az alkoholban, a cigarettában, a kábítószer-fogyasztásban és az abortuszban keresendők.” (17. o.)

A tárgyalat fejezetben a szerző saját szerkesztésű statisztikai adatokat közöl a nemzetiségek lélekszámának helyzetéről az 1910-2001 közötti időszakot tekintve. Ugyancsak táblázat ad számot Kárpátalja nemzetiösszetételéről az 1979-es és az 1989-es népszámlálási adatok alapján. Megjegyzi, hogy „a statisztikai összkép megnyugtató. Kárpátalján véget ér a demográfiai mélyhullám.” (21. o.) Ezek után áttekinti a tömbökben élő

főbb nemzeti és etnikai csoportokat, elsőként a megyei jogú városokban, majd a közigazgatási járásokban is. Láthatunk egy, ugyancsak a szerző által szerkesztett táblázatot az 1921- 2001 közötti időszakot tekintve Kárpátalja lakosságának felekezeti megoszlásáról.

A szerző megjegyzi, hogy az 1910-es osztrák–magyar, az 1921-es és 1930-as csehszlovák, és az 1941-es magyar népszámlálási biztosoknak kiosztott kérdőíveken nem szerepelt külön rubrikában az ukrán nemzetiség: „Csak a ruthén, ruszin nemzetiséget megjelölő rovatban szerepelt pótlólag az ukrán, illetve az orosz megnevezés. Ezekből a táblázatokból egyértelműen kiolvasható, hogy a négy vármegyéni Kárpátaljának »ukrán őslakossága« nem volt”. (25. o.)

Ezek után kaphatunk „általános helyzetképet” a Kárpátalján őshonos nemzetiségekről vallási, kulturális, helyenként gazdasági tekintetben. Megtudjuk, mekkora az adott nemzetiségek jelenlétének aránya a demográfiai adatok függvényében, betekintést nyerünk a nemzetiségek jelenlétének történetébe. A szerző áttekinti a nemzetiségek felekezeti megoszlását; letelepedésük irányát földrajzilag határozza meg. Ismereteket közöl a nemzetiségek társadalmi és politikai szervezeteivel kapcsolatban. Ismerteti továbbá a szervezetek létrejöttének időpontját, vezetőjük kilétét, tagságuk számát, valamint azt is, van-e képviselőjük a megyei tanácsban.

A szerző elsőként a kárpátaljai magyarok helyzetére helyez hangsúlyt. A saját szerkesztésű statisztikai táblázat alapján 1989-ben Kárpátalján 155 711 magyar élt, míg 2001-ben 151 500 fő. Ukrajnában, 2001-ben 156 600 ember vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Következtetése a magyarság lélekszámával kapcsolatban: „még ha a jelentős asszimilációs veszteséggel nem is számoltunk, a magyarság számának kb. 10 ezerrel való csökkenése volt prognosztizálható.” (34. o.) A szerző felsorolja a kárpátaljai magyarok kulturális érdekvédelmi szervezeteit. Elkülöníti az országos és a megyei szinten bejegyzett társadalmi-politikai szervezeteket, valamint a szakmai és egyéb jellegű, ugyancsak érdekvédelmi szervezeteket. Felsorolja a kárpátaljai magyarság kulturális létezését elősegítő lehetőségeket a következő szempontok alapján: színjátszás, oktatás, hírközlés, sajtó. Megjegyzi, hogy az 1990-es évek közepén a Kárpáti Kiadó felszámolta magyar részlegét, és az 1990-es évek elejétől magánkiadók jöttek létre. Az oktatás helyzetével kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a magyar nyelvű oktatási intézmények gondokkal küszködnek a finanszírozás és a tankönyvellátás tekintetében. A szerző felsorolja a Kárpátalján működő, magyar tannyelvű, állami és egyházi gimnáziumokat

és líceumokat, továbbá kitér a felsőfokú oktatási intézményekre is. Utóbbi kapcsán megjegyzi: „A felsőoktatás célja nemcsak a tudás közvetítése, hanem az értelmiségi létre való nevelés is.” (42. o.)

A magyar nyelvű sajtóval kapcsolatban kiemeli, hogy Ukrajnában a nemzetiségek sajtókiadványai nem részesülnek támogatásban. A kárpátaljai magyar sajtó kiadványait elkülöníti országosan bejegyzett és terjesztett, valamint megyei szinten olvasott kategóriákra. A hírközlést tekintve felsorolja a magyar nyelvű adásokat sugárzó rádió- és televízió-csatornákat. Ezek után tér át a magyarság vallási megoszlásának tárgyalására.

Végül a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetének ismertetésére kerül sor. Megemlíti, hogy 1998-2004 között az Új Kézfogás Alapítvány által támogatott földprivatizációs program 14 ezer magyar gazdát juttatott földtulajdonhoz. A magyar kisebbség 75%-a kistelepülésen él, az anyanyelvű képzési lehetőségek hiánya miatt hiányosabb lehetőségekkel rendelkeznek, s emiatt esélyeseek a munkanélküliségre. A kiadvány értékes részletét képezi az, amelyik arra világít rá, hogy milyen mértékű a magyar érdekképviselet a politikai pártok által a megyei önkormányzatban, a megyei jogú városokban, a járási önkormányzatokban, továbbá a magyar képviselet az ukrán pártok listáján, valamint külföldön — mindezt táblázatokkal támasztja alá.

A kiadvány első fejezetében ezek után sor kerül az őshonos nemzetiségek helyzetének megvilágítására több szempont alapján, melyek közé tartozik a történelmi múlt, a demográfiai és kulturális helyzet, valamint a kulturális és érdekvédelmi szervezetek helyzetének áttekintése. Ennek megfelelően a Kárpátalján élő román, szlovák, német, zsidó, lengyel, cseh nemzetközösség kárpátaljai létezésébe nyerhetünk betekintést. A szerző a továbbiakban az anyanemzet nélküli őshonos nemzetiségek felsorolásába kezd. A ruszin és a roma nemzetközösség múltjával és jelenlegi helyzetével ismerkedhetünk meg a fejezet említett részében. Előbbivel kapcsolatban kiemelhetjük a következőket: Alexander Duliscsenkó, a tartui egyetem professzora kijelentette, hogy „a ruszin nyelv nem az ukrán nyelv egyik dialektusa, hanem önálló képződmény. Hangtanilag a szlovákhhoz (nyugati szláv), szótanilag a keleti szlávhoz (a galíciai nyugatorosz), mondattanilag a déli szlávhoz (horvát, szerb) hasonlít.” (113. o.)

A szerző az 1945 után betelepült szórvány-nemzetiségek közé sorolja az oroszokat. Számuk 1959-ben 29 000 fő volt. 1989-ben Kárpátalján 49 500 orosz élt. 2001-ben már csak 30 999 fő. A számuk csökkent. Az 1993-

2004 között tizenkét kulturális-felvilágosító tevékenységet úzó orosz szervezet működött Kárpátalján. 1992-ben jött létre az Orosz Ház Kárpátaljai Oroszok Kulturális Szervezete.

A 2001-es népszámlálási adatok alapján a további, nem őshonos, 1945 után Kárpátaljára települt nemzetiségek közé sorolja az azerieket (231 fő), a fehéroroszkokat (1 540 fő), a bolgárokat (279 fő), a görögöket (100 fő), a moldovánokat (516 fő) és az örményeket (490 fő).

A kiadvány második fejezete demográfiai mellékletből áll. Táblázatok tanúskodnak arról, hogyan oszlik meg Kárpátalja lakossága az anyanyelvet, a településtípust, a nemek arányát, a települések lélekszámát, valamint a magyar lakosság jelenlétének százalékarányát tekintve.

A harmadik fejezetben a szerző azt összegzi, hogy a hatályos törvények által biztosított nemzetiségi jogok miként valósulnak meg a gyakorlatban. Ezzel kapcsolatban elkülöníti a pozitív és a negatív tendenciákat. Előbbiekhez sorolja a felsőfokú oktatásban való részvétel lehetőségét az egyetemeken (nem tér ki az érettségivel kapcsolatos problémákra, csak az Ungvári Nemzeti Egyetemen működő filológiai karokat említi), a hagyományörzésre való törekvés szabadságát, a tömegtájékoztatási eszközökhöz való szabad hozzáférést. A negatívumok közé sorolja a tankönyvellátással kapcsolatos problémákat, valamint a nemzeti emlékművek rongálásának esetét. Végül hozzáteszi: „a gazdasági fejlődés problémái ellenére, a területen az etnopolitikai állapotok továbbra is stabilak és kiegyensúlyozottak.” (127. o.)

A szerző a továbbiakban folytatja a Kárpátalján élő nemzetiségek helyzetének bemutatását kulturális tekintetben, szem előtt tartva az oktatási intézmények, a tömegtájékoztatás eszközei, a hagyományörző csoportok, valamint a könyvtárak és a múzeumok számát. Az érvényben lévő törvények és rendeletek felsorolásával a szerző tényeket közöl a nemzetiségi kérdés szabályozásáról Ukrajnában. Kiemeli, hogy Magyarország és Ukrajna diplomáciai kapcsolatát egy alapszerződés határozza meg, melyet 1991 decemberében Kijevben írtak alá. „A dokumentum 17. cikkelye rendelkezik a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának kölcsönös védelméről.” (150. o.) A szerző következtetése: „Általános problémának tekinthető, hogy a politikai bizonytalanság, a gyakori jogszabálymódosítások miatt áttekinthetetlenek a jogérvényesítés intézményes keretei, hiányos a jogi kompetenciák kijelölése. Az érvényes törvények, rendeletek a kisebbségek vonatkozásában megengedő jellegűek ugyan, ám ezek végrehajtása némely esetben helyi szinten elakad.” (150. o.)

A negyedik fejezet *A kárpátaljai magyarság problématerképe* címet kapta. A Nemzeti Kisebbségek Jogainak Biztosításával Foglalkozó Magyar–Ukrán Vegyes Bizottság XIV. ülésén elhangzottak jegyzőkönyvét is olvashatjuk, mindezt a fejlesztési és oktatási kérdések, hosszú távú javaslatok és egyéb kérdések kategóriájában.

Az ötödik fejezetben a szerző a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek közleményeiből válogat. Végül a kárpátaljai és ukrainai magyar érdekvédelmi szervezetek és intézmények, valamint nemzeti közösségek címjegyzékével szolgál.

A kiadvány felhívja a figyelmet Kárpátalja színes etnikai térképére, a nemzetiségi megoszlás mikéntjére és mértékére. Sorra veszi és jellemzi a nemzetiségeket történelmi, kulturális tekintetben, felsorolja az érdekvédelmi szervezeteiket, demográfiai adatok tükrében beszámol az arányukról.

(Dupka György. *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Beregszász—Ungvár, 2011, 220 o.)

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2012. ÁPRILIS – MÁJUS

ELISMERÉSEK

* Pálinkás József, az MTA elnöke Arany János-elismeréseket adott át a külső köztestületi tagok fórumán. Arany János Fiala Kutatói Díjjal tüntették ki **Márku Anitát**, a II.Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárát, aki „erdélyi, szlovákiai, délvideki, muravidéki és burgenlandi kollégákkal együttműködve egy évtizede kutatja a határon túli magyar nyelvváltozatok jellegzetességeit.”

* A Magyarok Kijevi Egyesülete **Dupka György**nek az ukrainai magyarság érdekében kifejtett kimagasló tevékenysége elismeréseként Etelköz Díjat adományozott, amelyet a Kijevi Magyar Napok rendezvényen Vass Tibor elnöktől és dr. Tóth Mihály elnökségi tagtól vehetett át.

* Gajdos István, Beregszász polgármestere ez idei városnapon átadta Beregszász díszpolgára címet és a Pro Urbe-díjakat. A Beregszász díszpolgára kitüntető címet dr. **Forgon Pál**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke kapta posztumusz, amelyet fia,

Forgon Béla vett át. Hasonló kitüntetésben részesült **Volodimir Males**, a járási kórház főorvoshelyettese, valamint **Gaál Lajos** ügyvéd, Beregszász egykori polgármestere. A Pro Urbe-díjban **Bohán Béla** nyugalmazott római katolikus plébános, **Volodimir Margitics** görög katolikus parochus és **Vojtovics Emil** pravoszláv pap részesült.

* A fennállásának 20. évfordulóját méltató pécsi Határokon Túli Magyarságért Alapítvány kuratóriuma megalapította a “Nemzetért” Díját, amelyet azoknak a szervezeteknek és intézményeknek adományoz, melyek elkötelezett munkájukkal, mintaeértékű kezdeményezéseikkel különösen sokat tettek a határon túli magyarság megmaradása érdekében. A kuratórium döntése értelmében az első kitüntetettek között van a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) is.

* **Szikora Attilát**, a Szent István Magyar Szövetség elnökét Hmelnickij város vezetősége elismerő oklevéllel tüntette ki a helyi művelődési életben és a nemzetiségek közötti kapcsolatépítésben játszott szerepéért.

ESEMÉNYNAPTÁR

ÁPRILIS

* **2012. április 1.** Színházi estet tartottak a Bátyúi Kultúrházban. Felléptek: A bátyúi Gubancok gyermekszínhátszó csoport a *Ludas Matyival*, és a Bátyúi Színkör – Illyés Gyula: *Tűvétevek* című parasztkomédiájával.

* **2012. április 3.** A Pedagógia és Pszichológia Tanszék szervezésében hagyományörző húsvéti ünnepségre került sor a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

* **2012. április 11.** Versmaraton rendeztek a budapesti Thália színházban. 96 költő 24 órán át egymást váltva tartott felolvasást. Kárpátaljáról **Lőrincz P. Gabriella** költő vett részt a felolvasáson.

* **2012. április 11.** A Bátyúi Középiskolában a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervezésében lezajlott a költészet napi szavalóverseny megyei döntője. A zsűri döntése alapján a 3. helyen végzett **Mónus Dóra**, a Mezővári II. Rákóczi Ferenc Középkiskola tanulója (felkészítő tanár Bíró Irma) és a Zékány Krisztina által felkészített **Ubrizsi Erika**, az Ungvári Drugeth Gimnázium diákja. A 2. helyen osztozott a Nagyberegi Református Líceumban tanuló **Nagy Renáta** (fel-

készítő tanár Kovács András) és **Balogh Marianna**, a Nagydobronyi Református Líceum diákja (felkészítő tanár Hidi Csilla). A versenyt pedig a Kocsis Marianna által felkészített **Kopasz Márk Dávid**, a Beregszászi Magyar Gimnázium tanulója nyerte meg. Az első három helyen végzetek átvehették a KMPSZ ajándékait, s hozzájuk hasonlóan a versenyzők mindegyike emléklapot kapott a pedagógusszövetségtől.

* **2012. április 11.** Az *Együtt* című folyóirat szerkesztőbizottságát látták vendégül a Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középkiskolában a magyar költészet napján. **Rezes Katalin** magyar szakos tanárnő üdvözölte az egybegyűlteket: **Csordás Lászlót**, a hatvanadik születésnapját méltató **Dupka Györgyöt**, ismertette pályafutása fontosabb állomásait. A vendégek bemutatták az *Együtt* legújabb számát, s beszéltek a folyóirat indulásáról, a kiadvány szerzőiről és a kortárs irodalomról. A vendégek könyvcsomagot nyújtottak át az iskolának, a tanulók ezen felül egy-egy példányt kaptak Dupka György versválogatásából és a folyóirat új számából.

* **2012. április 11.** A költészet napja alkalmából író-olvasó találkozóra került sor az *Együtt* c. irodalmi folyóirat kárpátaljai alkotóival a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárának olvasó-

termében. A rendhagyó irodalomóra első felében **Vári Fábián László** költő, a Rákóczi-főiskola tanára beszélt a folyóirat létrejöttéről, majd bemutatta az *Együtt* legújabb számát. A találkozó második részében **Csordás László**, a folyóirat olvasó-szerkesztője kérdezte **Penckőfer Jánost**, **Bakos Kiss Károlyt**, **Marcusák Gergelyt** és **Vári Fábián Lászlót** a költészetéről, majd a jelenlévő alkotók felolvasással színesítették a költészetnap megemlékezést.

* **2012. április 11.** A költészet napja alkalmából Radnóti-emlékestet tartottak a beregszászi Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban. A versszínházi estet **Balogh Mihály**, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum nyugalmazott főigazgatója vezette be. Az est előadója volt: **Bódi Szabolcs**, Kunszentmiklós polgármestere, magyar-dráma szakos tanár és **Tóth Péter**, a kunszentmiklói Radnóti-díjas versmondó.

* **2012. április 17.** Raoul Wallenberg születésének 100. évfordulója alkalmából megemlékezésre került sor a Beregszászi Zsinagóga épületében a beregszászi magyar konzulátus szervezésében.

* **2012. április 19.** A *Partium* folyóirat irodalmi estjére kerül sor a Vásárosnaményban a Beregi Ünnepi Hét keretében. A Balázs József Városi Könyvtárban a folyóirat szerkesztőit és szerzőit **Fejes Csilla**, a

könyvtár vezetője fogadta és látta vendégül A meghívott szerzők (**Bakos Kiss Károly**, **Felhős Szabolcs**, **Kürti László**, **Farkas Gábor**, **Oláh András**, **Varga János**, **Lőrincz P. Gabriella**) felolvastak újabb alkotásaikból és eszmecsere-tartottak az irodalmi lapok múltjáról, jelenéről, jövőjéről. A Kárpátaljáról érkezett vendégek a Tomcsányi-kastélyban vendégeskedtek, ahol **Kopriva Attila** munkácsi festőművész, grafikus kiállítását tekinthették meg

* **2012. április 20-21.** Debrecenben a *KULTOK–KULTműhelyek országos konferenciáján* tartott előadást **Csordás László** (az Apokrif, a KULter.hu és az ÚjNautilus szerzőjeként) *Online hagyott nyomok – Gondolatok három fiatal irodalmi műhely internetes jelenlétéről* címmel. A rendezvény szervezője a József Attila Kör és a KULter.hu volt.

* **2012. április 20.** Boksay József és Erdélyi Béla, a kárpátaljai festőiskola alapítói tiszteletére domborműves emléktáblát avattak Ungváron, az egykori vármegyeháza falán. Boksay József és Erdélyi Béla 1927-ben Ungváron alakította meg a művészeti szabadiskolát, majd 1931-ben a Kárpátaljai Képzőművészek Szövetségét. Ezt követően a szépművészeti múzeumban megnyitották a 100 évvel ezelőtt született Kontratovics Ernő emlékkiállítását. A jeles eseményt a kárpátaljai ma-

gyar alkotók közül **Micska Zoltán**, **Földessy Péter** munkácsi festőművészek, **Klisza János**, **Erfán Ferenc**, **Fuchs Andrea** festők és **Dupka György** író is megtisztelte jelenlétével.

* **2012. április 21.** Az ArtTisza művészeti egyesület tagjainak alkotásai, valamint „Az én kis világom” és „Az én hazám” című rajzpályázat pályamunkái kerültek bemutatásra a beregszászi Európa–Magyar Házban. Elsőként **Zubánics László**, a KMMI elnöke köszöntötte a művészeket és a közönséget, méltatta az alkotásokat. **Tóth István**, Magyarország beregszászi konzulátusának főkonzulja ünnepi köszöntőt mondott. Az ArtTisza Művészeti Egyesület nevében **Szimkovics Okszana** és **Szilágyi Sándor** szólt az ifjabb nemzedékhez. A díjazottaknak átadták az ArtTisza és a KMMI ajándékait, majd a közönség megtekinthette a kiállított alkotásokat.

* **2012. április 27. dr. Tóth Mihály** elnökletével a Szolyvai Emlékparkbizottság terepszemlével egybekötött munkaülést tartott. Előrelépésnek tekinthető, hogy a park felkerült a nemzeti intézmények listájára, így ebben az évben biztosítva vannak az emlékkomplexum fenntartási költségei. **Dupka György** felelős titkár előterjesztésében elfogadásra kerültek az idej tennivalók. **A hónap folyamán:**

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház április 19-én Debrecenben a *Tóték*, április 24-én Csapon a *Csongor és Tünde*, április 21-én Munkácson a *Tekéntetes úr*, április 30-án Pécsen a *Szarvassá változott fiú* című darabot adta elő.

* Színesebb és érdekesebb lesz az idej Pécsi Országos Színházi Találkozó (POSZT) **Vidnyánszky Attila** szerint azzal, hogy annak szervezésében már a Magyar Teátrumi Társaság (MTT) is részt vesz.

* Folytatja a már több éve folyó tájolását a bátyúi Cók-Mók Bábszínház Kárpátalja magyar iskoláiban. Ezúttal a Tiszapéterfalvai Művészeti Iskolába látogatott el a társulat, hogy ott szórakoztassa az érdeklődő közönséget Vitéz László korántsem megszokott történetével.

* Huszt vezetősége a tűzoltósággal együtt az idelátogató turisták érdekében hozzálatott a huszti ősi várrom területének megtisztításához.

* Tizenkilenc gyerek szavalt kedvenc versét, valamint a kötelező verset az ungvári járási Szalókán. A magyar költészet napja és a könyvtárosok világnapja alkalmából szervezett versenyt **Szabó Erika** szalókai könyvtáros és a helyi általános iskola tanárai szervezték, ők készítették fel a két korosztályban versenyző gyerekeket, akik a kultúrház közönsége és a zsűri előtt mutathatták be felkészültségüket és tehetségüket.

* Munkácson két koncertet adott a nyíregyházi Cantemus Kórus két együttese.

* A Kulturális Minisztérium 2012. április 11-én aláírt egy rendeletet „A Kárpátaljai megyei bábszínház alkotócsoportjának akadémiai státuszáról” címmel.

* Születésének évfordulója alkalmából Hans Christian Andersenre, a világ egyik legismertebb meseírójára emlékeztek a borzsovai könyvtárban

* Már a közeljövőben felállhat a Kárpát-medencei Magyar Jogsegélyszolgálat hálózata a magyarok lakta határon túli területeken – mondta el az MTI-nek Répás Zsuzsanna, nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár április 28-án Pozsonyban.

* Az idén már gimnáziumok is pályázhatnak az általános iskolák és a szakiskolák mellett a *Határtalanul!* tanulmányi kirándulási programra – hívta fel a figyelmet Répás Zsuzsanna nemzetpolitikai helyettes államtitkár kedden Budapesten.

* Határon túli és diaszpórában élő, magyar származású gyermekek számára indított új tankönyvsorozatot a fővárosi Balassi Intézet, a Balassi-füzetek első részében magyar művelődéstörténeti és történelmi ismereteket gyűjtöttek össze.

* Tavalý több tucat magyar szobrot, táblát gyaláztak meg ismeretlenné. Feljelentést azonban nem lehetett tenni, mert az emlékhelyek sehol nem voltak nyilvánartva.

* Az idén 435 millió forint pályázati pénzből várhatóan 400 általános és középiskola 15 ezer diákja vehet részt a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. által finanszírozott *Határtalanul!* elnevezésű program tanulmányi kirándulásain – közölte Csete Örs programigazgató.

* A Györi Nemzeti Színház szeretné, hogy a határon túlról is minél többen látogathatnak előadásait, ennek érdekében Felvidéki Színházba-rát bérlet bevezetését tervezik.

* *Nagyberegí szöttesek* címmel nyílt kiállítás és vásár hat nagyberegí népművész hatvan szötteseből, abroszokból, tulipános párnákból, faliképekből, csipkeszövésű abroszokból és futókból a Magyar Érték Házában, a XIII. kerület Szent István körút 22. alatt.

* **Réti János** grafikai munkáit is bemutatták a Szabadkán a nemzetközi miniatűr és kisgrafikai kiállításon.

MÁJUS

* A Bethlen Gábor Alapítvány és a Magyar Írószövetség szervezésében a Tiszapéterfalván született Kiss Ferenc József Attila díjas irodalomtörténészre emlékeztek Budapesten, az Eötvös Collegiumban, az MTA Irodalomtudományi Intézetében. A szülőföld képviselésében **Vári Fábíán László** tartott előadást.

* Zentán, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet szervezésében megtartották az Énekelt Versek XVII. Fesztiválját. A hagyományos rendezvényen Kárpátalját a mezővári verseneklők képviselték **Kovács Sándor** zenetanár vezetésével.

* Képzőművészeti tárlat nyílt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet rendezésében. A „KÉT ÉN” című kiállításon Baraté Ágnes és Kalitics Erika ifjú festőművészeket **Kopriva Attila**, a Kárpátaljai Képzőművészeti Főiskola festészeti tanészékének vezetője mutatta be.

* Az öt éve elhunyt Nagy Gáspár (1949-2007) költő életművét idézték fel a tiszteletére rendezett konferencia résztvevői a Petőfi Irodalmi Múzeumban, Budapesten. A konferenciát **Fekete György**, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke nyitotta meg, majd a közönség előadásokat hallhatott Nagy Gáspár életművének jelentőségéről, a verseiben megjelenő hit jelenlétéről és szerepéről, az alkotó szabadságfogalmáról, a képzőművészethez fűződő kapcsolatáról. A konferencia egyik előadója volt **Vári Fábrián László** is.

* Gazdag kulturális programok sokasága jellemezte a Beregszászi Városnapokat a polgármesteri hivatal szervezésében. A rendezvényt Gajdos István polgármester nyitotta meg és köszöntötte a díszvendége-

ket, a testvérvárosok küldötteit. Átadták a „Beregszász díszpolgára” címeket és a Pro Urbe-díjakat.

* Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Országos Elnöksége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében több helyszínen, így Szatmárnémetiben és Beregszászban is megemlékeztek Dsida Jenő költőről. Szatmárnémetiben az irodalmi tanácskozást **Muzsnay Árpád**, az EMKE OE tagja és **Kereskényi Gábor**, Szatmárnémeti alpolgármestere nyitotta meg. A tanácskozáson jelen volt és felszólalt **Zubánics László**, a KMMI elnöke. Másnap Beregszászban, a vasútállomás épülete falán elhelyezett Dsida-emléktábla előtt folytatódott a megemlékezés. Beszédet mondott **Tóth István**, Magyarország beregszászi külképviseletének főkonzulja, **Muzsnay Árpád** az EMKE OE tagja, **Szili Katalin** parlamenti képviselő, a magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának alelnöke, aki mindkét helyszínen beszélt, **Gajdos István**, Beregszász polgármestere és mások A koszorúzást követően az Európa – Magyar Házban kerekasztal-beszélgetéssel folytatódott az emlékezés.

* A székely apostol, Nyíró József újratemetése alkalmából emlékkonferenciát szerveztek a Magyar Írószerkesztői szövetségben. Az *Együtt* szerkesztői bizottságát **Vári Fábrián László** képviselte, aki az összejövetelel Nyíró József emlékére írt versét mondta el.

* Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata május 4-én Nagydobronyban a *Háztűznézők*, május 6-án Szalókán *Egyfelvonások*, május 7-én Palágykomorócon *Háztűznéző*, május 10-én Kaposváron a *Tekéntetes úr*; május 10-én Budapesten a Thália Színházban *Tóték*, május 14-én Melihovón a *Három nővér*; május 18-án Beregszászban a *Sólyompecsenye*, május 18-án Munkácson a *Tekéntetes úr* című darabot adta elő.

* Ötvenkét tiszaujlaki résztvevője volt az 1703–1711-es Rákóczi szabadságharcnak. Nekik, az elfeledett hősöknek állított emléktáblát a KMKSZ Tiszaujlaki Alapszervezete az egykori sóház falán.

* 2012. május 30-án a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold nevét viselő kiállítótermében kiállítás nyílt Jankovics Marcellnek Az ember tragédiája rajzfilmváltozatához készült grafikáiból.

PROGRAMAJÁNLÓ, KIÁLLÍTÁSOK, ELŐ- ADÁSOK

- ArtTisza-tagok kiállítása a Kárpátaljai Magyar Művelődési intézetben.
- Március 30-tól **Horváth Anna** szobrász- és keramikusművész életét és munkásságát bemutató kiállítás tekinthető meg a Beregszászi 6. Sz. Általános Iskolában.

- Április 7-től az UNE Humán-Természettudományi Magyar Karán Réti János grafikai és Zubánics László fotografiai kiállítása tekinthető meg.

- Kárpátalja kortárs képzőművészeinek, népművészeinek, fotóművészeinek állandó kiállítása a Péterfalvai Képtárban. Tárlatvezető **Borbély Ida** igazgató.

- Az ugocsai népművészek alkotásainak, Tiszahát népének életvitelével kapcsolatos tárgyak állandó kiállítása a Tiszaháti Tájmuzeumban (Fogarasy-kúria, Tiszabökény-Farkasfalva). Tárlatvezető **Borbély Ida** igazgató.

- **Lőrincz István** fotográfus (Ungvár) III. *Kárpátaljai kaleidoszkóp* című fotókiállítása az UNE Humán-Természettudományi Magyar Karán.

- **Soltész Péter** (Ungvár) festőművész „Évszakok, emberek” című egyéni kiállítása az ungvári Váralja múzeum-kávéházban.

- **Garanyi József** és **Horváth Anna** állandó emlékkiállítása a Beregvédéki Múzeumban.

- **Bartosh Tatjana, Bartosh József** és más kárpátaljai kortárs alkotók kiállítása a beregszentmiklósi várkastélyban.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban:

Weinrauch Katalin. Kunkorodó kutyahang. (Versek, mesék iskolásoknak.) Fedélterv, illusztrációk: Veres Ágota. Felelős szerkesztő: Nagy Zoltán Mihály. Kárpátaljai Magyar Könyvek 214. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. (A kötet kiadásának támogatója: Nemzeti Kulturális Alap).

Dupka György. A mi golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD jelentések tükrében, 1944-1946). (Előszó: dr. Tóth Mihály. Utószó: Alekszej Korszun). Felelős szerkesztő: Nagy Zoltán Mihály. Kárpátaljai Magyar Könyvek 215. Szolyvai Emlékparkbizottság - Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. (A kötet kiadásának támogatója: Bethlen Gábor Alap).

Vári Fabián László. Kárpátaljai magyar népballadák és népdalok. Kárpátaljai Magyar Könyvek 216. Intermix Kiadó, Ungvár-Buda-

pest, 2012. (A kötet kiadásának támogatója: Nemzeti Kulturális Alap).

Nagy Zoltán Mihály. Túl a fényeken. (A Messze még az alkonyat című versesregény-trilógia harmadik része.) Felelős szerkesztő: Barzsó Tibor. Kárpátaljai Magyar Könyvek 217. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. (A kötet kiadásának támogatója: Nemzeti Kulturális Alap).

Lengyel János. Mitracsék úrfuserált életének hiteles története. (Le(ngyel)-beszélések). Előszó: Bertha Zoltán, fedélterv és belső illusztrációk: Kiss Judit. Felelős szerkesztő: Nagy Zoltán Mihály. Kárpátaljai Magyar Könyvek 217. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. (A kötet kiadásának támogatója: Nemzeti Kulturális Alap).

Elektronikus változatuk a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján olvasható: www.kmmi.org.ua

KMMI-füzetek sorozatban:

Dupka György. Szilaj lettem. Versek szemelvények. Válogatás Dupka György műveiből születésének 60. évfordulója alkalmából. KMMI-füzetek XV. Ungvár, 2012.

Füzesi Magda. A mutatónyos monológia. Versválogatás a költő születésének 60. évfordulója alkalmából. KMMI-füzetek XV. Ungvár, 2012.

MEGJELENÉS ELŐTT:

Kortárs magyar művészet Kárpátalján. Szerkesztőbizottság: Dupka György, Fuchs Andrea, Klisza János, Réti János, Soltész Péter, Zubánics László. Kárpátaljai Magyar Könyvek 219. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. (A kötet támogatója: Nemzeti Kulturális Alap).

KIADÁSRA ELŐKÉSZÍTETT, TÁMOGATÁSRA VÁRÓ KÉZIRATOK:

Czébely Lajos. Fogó világ... Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Finta Éva. Örök partok. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Lőrincz P. Gabriella. Apró. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Bakos Kiss Károly. Részze még. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Szárnypróba. Pályakezdő fiatalok antológiája. 2007-2012. Öszeállította és szerkesztette: Csordás László. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Szépasszony dombja. Kárpátalja történeti és helyi mondái. Zubánics László és Dupka György összeállításában. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Nagy Zoltán Mihály. Árnyak völgye. Novellák. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó

Szabó István Keve: Álldogálok a mindenségben. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó
Összeállította: DUPKA GYÖRGY

AZ OLVASÓHOZ

Folyóiratunk idén 10 éves, ezért úgy gondoljuk, eléggé nagykorú ahhoz, hogy saját lábán is megálljon – kezdetben legalább az egyiken. Ennek érdekében a 2012-es esztendőre előfizetőket toborzunk, akik az évi hat lapszámért 78 hrvnyával támogathatják a kárpátaljai magyar irodalmat.

Előfizetőink és támogatóink névsorát – engedelmükkel – lapszámainkban közzé tesszük. Felvilágosítást, további tájékoztatást a következő címek valamelyikén kaphatnak: egyutt.lap@gmail.com, varifabian@freemail.hu, kmmi@swi.net.ua, titkarsag@mekk.uz.ua

Tisztelettel és köszönettel:

A Szerkesztőbizottság

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV (1963) Nagybereg
BAKOS KISS KÁROLY (1977) Beregújfalu
CSEH SÁNDOR (1949) Beregszász
Dupka György (1952) Ungvár
ERNYEI BEÁTA (1988) Visk
KOC SIS CSABA (1959) Berettyóújfalu
KOVÁCS ELEONÓRA (1989) Szalóka
Kosztolányi Dezső (1885 – 1936)
KURMAI-RÁTI SZILVIA (1984) Nagydobrony
LENGYEL JÁNOS (1973) Beregszász
LŐRINCZ P. GABRIELLA (1982) Beregszász
MARCSÁK GERGELY (1990) Kincseshomok
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY (1949) Csonkapapi
ORTUTAY PÉTER (1942) Bélapátfalva
PALLAGI LÁSZLÓ (1987) Csonkapapi
PALÁDI VIKTÓRIA (1989) Mezővári
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) Mezővári
ZUBÁNICS LÁSZLÓ (1971) Kisgut

E lapszámunkat KOC SIS CSABA fotográfikáival illusztráltuk